

УКРАТНО ЋЕ САМ БИО И ШТА САМ РАДИО ОД

1914 - 1937 ГОДИНЕ.

На моју крсну славу на Петровдан затворен сам као политички сумњивац и ради атентата у Сарајеву.

Из затвора отеран сам у војску те сам био кроз четири године код санитетског оделења у Грацу, Галицији и Лебрингу.

Помоћу веза и утицаја на војна лица спасавао сам наше људе, водећи их из одреда спремиљених за ратишта, сакривајући их по болницама и неборацким оделенима.

Да је ово истина, данас могу посвједочити Душан Косић, трговац, Алекса Радошевић, гостиничар, Станко Додош, трговац, Васо Рајлић, обућар, сви из Приједора.

Стипо Малбашкић, трговац из Баба Луке, Стипо Јосић, рударски радник из Баба Луке и још много лица из Бос. Градишке, Самског Моста и други мјеста.

На дан Ослобођења 1918 г. изабран сам у Народно вијеће у Приједору, те сам као пресједник секције сигурности образовао Народну гарду, успоставио по напуштеним вандармеријским станицама Народне гарде.

Затим сам организовао саобраћај на Стајнбајсовој (Шпадовој) жељезничкој прузи, разоружавао и одпремао војску, која је наоружана до зуба, са разних ратишта стизала у Приједор.

Кроз Приједор провео сам електрично свјетло и врло реквирирао станова и локала за грађане, који су се повратили са ратишта својим кућама и затекли опустошене и пропале.

На челу са предсједником Народног вијећа г. Др. Васом Глушцем дочекао сам Српску војску, коју је довео г. Бајаловић српски официр.

Војски смо предали град, на затим су успостављене редовне власти, а Народно вијеће стим је завршило свој рад.

Да су сви наводи тачни могу посвједочити следећа господа: Др. Васо Глушац, Милан Блажековић, тадашњи срески начелник, Душан Кивковић, тадашњи полицијски чиновник, а сада срески начелник и Носта Комленић, садашњи шеф полиције у Приједору.

Од године 1919 до 1921 радио сам на оснивању радничких задруга и био сам секретар радничких економских удружења.

Од 1922 до 1927 године био сам на служби као чиновник код Округног уреда за осигурање радника у Бањој Луци, када се је према новом Закону осигурање спроводило. Затим сам отишао у службу код Радничке коморе, те се и данас налазим на служби као повјереник исте за Врбаску бановину. Код Округног уреда за осигурање радника у Бањој Луци постављен сам за члана Равнатељства, те ту дужност и данас вршим.

Године 1928 изабран сам у вијеће Бањалучке градске општине, те сам дужност градског вијешника вршио све до 1936 г. баш у вријеме када се Баба Лука изграђивала и подијавила.

У општини сам настојао и успио да се у Бањој Луци подигне раднички Амиг т.ј. зграда за Берзу рада.

Берзу рада водио сам поред које повјереничке дужности бесплатно до 1931 г. т.ј. док нисам ову установу увео и оспособио друга лица за вођење исте.

Код Радничке коморе у Сарајеву успио сам, да је иста купила зграду за канцеларију Повјереништва и Раднички дом у Бањој Луци.

Даво сам успио, да је у Врбаској бановини подигнуто неколико лијепог Радничких домова и то, у Љубији, Теслићу, Горњим Подграцима и Ђезланима.

Сарађивао сам до краја као члан Главног одбора друштва „Змајање“ за подизање споменика покојном Петру Кочићу, затим у Главног одбору за подизање споменика Влажено-почившем Краљу Петру I. Ослободилацу.

У овом одбору био сам члан грађевног одбора од почетка па до свршетка споменика односно Дома Краља Петра I. Ослободилаца.

Учествовао сам скоро у свима колоадрајућим комисијама којих је било безброј. Па и данас још рад грађевног одбора није сасвим завршен. Годинама већ сарађујем у Друштву Црвеног крста као члан Главног Бановинског одбора за Врбаску бановину, те сам као такав одликован сребреном медаљом.

Навршио сам пуних 27 година рада у радничким економским културним и спортским друштвима, од којих се нисам никада удаљивао па и у најтежим моментима који су се ређали свремена на вријеме. Баба Лука, мјесеца марта 1937 г.

Д. Томашевић

ПРЕДГОВОР

Да удовољим ваши захтеve, браће, сестара, другова и осталих пријатеља одлучно сам да напишем неколико релакса из воје прошлости. Ови кратки и јасни релакси, пуни отворености и истине, откриће многе лажне оптужбе и сугове којима сам тако често обазриван од стране противника, а уједно ће служити мајима за успомену.

У Приједору год. 1921

ДУШАН БАЛАБАН

ИЗ ДЈЕТИЊСТВА

Буди се рађају и умиру. Мене први пут обасја светлост око 6 часова у вече 10 фебруара 1892 год.

Мјесто гдје сам се родио, зове се село Божићи, спада под општину козарачку, котар приједорски, округ бањалучки.

У фебруарској хладној и мрачној ноћи, када су мећеди, вукови, лисице, и остала грабљива шумска звјерац, урликана, дерада и вијала у гостој шуми Козаре планине, која ће са свију страна ограђивала малу сељачку колибницу, у исто вријеме, у полу мрачној собици осветљеној са малом петролеумском свјетиљком, доста јаким гласом дерао сам се и ја.

Кажу, да сам од првог дана рођења имао доста јак глас, те се не чудим, да ме моји другови опомињу на сваком поразу да лакше говорим.

Мајка ми једном рече, да сам био црн као циганче и да су чекали три недеље да побјелим, а онда, да ме носе на крптење.

Неће бити сувишно ако кажем нешто о мом Оцу и Мајци, браћи и сестрама.

Отац је рођен у селу Балтине Јаруге, општина козарачка, котар приједорски, син Стеванов, кмета Сушић-бега на Козарца.

Дједови и праједови мога оца живјели су у котару петровачком.

Дјед се доселио у Кнез-Поље под Козару ради тога, да би лакше могао умаћи пред турцима преко Козаре у Кауре, то јест у Хрватску, гдје су наши стари налазили уточиште за вријеме буна и устанка у Бос. Крајини.

Отац је рођен 1850 године. Родитеље је изгубио у 16-тој години живота. Кметовску праву, као непунољетном служи му Бег те је морао отићи у Најам.

У најму код Пере Драгичевића у Козарцу остао је све до године 1890.

Почетком 1881 године, мјесто у војску био је примљен у оружанство. У оружанској служби остао је до године 1889. Вршеи оружанску дужност по котару Петровачком, у селу Бјелајско-Поље, загледао је моју мајку. Над се упознао свом биља је 16-годишња дјевојка, здрава и развијена, ћерка боје стојанег тењака Стевана Божића.

Над су мајкини родитељи опасили да кћи ашикује с оружаником потплате оружанског старјешину, да оца премјести. Отац је био премјештен у котар Цазински село Пеши. Као оружаник, у Пешима остао је врло кратко вријеме, захваљујући се на служби и отишао по мајку у Бјелајско-Поље.

Украо је од оваца и побјегао свом у Приједор а затим су одселили у Божиће гдје је Отац био лугар /чувар шуме/

Двије сестре и два брата, пограбила је бијела још у младим годинама и бацила смрти у чекусти.

Моја мајка родила је 7 синова и 4 кћери до 35 године живота. У каквим је бијелим приликама живјела наша породица, најбољи докази јесу, шкљанци и шкљанци очеве плата, која је почела од 36 К, а након 25 година службе до 1921 достигла је 400 К мјесечно.

Здрав отац, здрава мајка, дјеца обасула, па све купусе у кацу, дијете у бешику.

По несрећи оца оптужише као српског шпијуна, затворише га у капе и ријешше службе. У таквим приликама није преостајало ништа, него да се пресели из Села Божина гдје је служио као шумски чувар у Приједор. Оставши без икакве зараде мајка је била осуђена на рад. Прала је хаљне, копала, кела и ралила уопште сав понуђени посао, само да издржи голи живот породице. После је одлежансг хатса односно последије доказа да је тужба неистинита ступио је отац у општинску полицију и као општински службеник настави се још и данас као молтар у Приједору.

Прије него што сам пошао у школу запамтио сам два догађаја која никако забравити нећу.

Кућа, у коју смо се настанили кад смо доселили у Приједор, била је у близини доста јаке ријеке Саве.

У лето 1887 године једног љетног топлог дана последије подне, кад је сунце највише пекло, намакао сам из дрешта на Саву. Сјео на степенице, низ које се сплављало по воде. Посматрајући рибице како се крацају, ухвати ме дрвљем, срушим се низ степенице и паднем у воду. Нико ми чуо ни видио није. Из оближњих кућа долазили су дјечаци преко башни на купаве. После је кратког времена дојурно је из школе Вељко Крагуљевић и по обичају из школе кући, из куће у Саву. Кад је Вељко стигао на степенице мене је вода набацила на површину. Опозивши ме Вељко, скочи и вирац, зграби ме за кошуљцу и извуче на обалу утопа заглављена. Вељко је био изврстан пливач и ронац те је успјео да ми спасе живот. Мој спасилац Вељко стотарски радник као и ја сада ме је спасао није знао да спасава свога доживотног једномилешеника и друга.

Други случај, кој сам такође добро запамтио јест овај. Плегао сам како се млади брат Милан у кречани пуној воде гуши.

Не сјећам се како је дошмо у кречану, само знам да су га тукли, кад су извадили напоље, а ја, бојећи се да не добијем коју од разјарене мајке, побјегах у кућу.

Оба случаја десила су се ради тога, што били препутени улици. Мајка је морала ићи на рад, а нас је остављала саме.

Наш дјечји живот био је биједан и јадан. Док су отац и мајка трчали по читаве дане и ноћи за кором хлеба, ми смо ко сиромаш без надзора, клатарили се голи и боси по улицама, баљчама и буљвистима.

У седмој години пошао сам у основну школу. Добро се сећам да сам сваке зиме био у бризи, како ћу у школу ићи без обуће.

Кад је било смрзнуто и суво замотао сам ноге у крпе и тако долазио у школу. У школи за читаве вријеме наставних часова био сам бос, јер је било прилично топло.

Кад је било блиато и блузгавица, то је за мене била смрт, јер у што год бих ноге замотао, дошао бих у школу мокрих ногу, или кад се крпе напуне блата и воде, морао сам да их снимим и бацим, онда да трчим бос по хладном времену у школу и из школе кући.

Као сиромашан ђак, добијао сам редовно сваке године по једно одјега, еес и опанке. Нико на свијету није био сретнији од мене кад сам ушао у нове опанке а да не говорим даје о ноћој памуклијим и чарапама.

У цијелој школи није било сиромашнијег ђака од мене. Скоро сваки дан долазио сам без доручка у школу, а много пута и без ручка. У таквим приликама храна је била остаци корица хлеба, које сам редовно сваки дан побрдио по школским клупама. Кад у мом разрезу нисам нашао корице хлеба, онда се понудим школском поворнику Салки Клунићу да помогнем очистити друге разреде. Он је понуку радо примио, а ја сам прилику искористио да напуним празан стомак.

Као ђак био сам тачан у свим наставним предметима добар, само на ајаронауке био сам најслабији ђак у свима

добро исцијетим. Ради тога био сам више пута изгрђен а једнога дана, ударио ме мајстор водом наквашеном крпом тако, да сам посрнуо и ударио главом од зид. Тога часа нисам знао шта да чиним. Клапнем мајстора доста великим макама који је био мало већи од мене и побјегнем из радње. Тако сам био уарујан, да нисам знао како сам га ударио и како смо се растали. Тај пут смо се растали за навијек. Побјегао сам мога брата гази, и он ме отпремио натраг у Приједор.

У Приједору, исте године тражио је Станко Додош, столарски мајстор научника. Станко Додош родом је из Хрватске. Бијаше врло млад човјек. Случајно као радник допутовао је у Приједор, баш у оно вријеме, кад се највише правилу нових објеката.

Град је оскудјевао са професионалним радницима, чим је дошао, омах су га неколико газа адржали и замајсторили. Дабоме да су му одмах требали научници као бесплатне и јестине слуге. Занат ми се допао. Чим је стац запитао коћен ли учити столарски занат ја сам пристао. И тако сам стао под команду С. Додоша столарском мајстору од 1906 године у јавен до у јесен 1909. Кроз три године много сам проде-
верао и пропатио. Занат тежак, радно вријеме неограничено. Радници су радили од звијезде до звијезде, а ми научници по ноћи смо долазили у радионуцу и долазили из радионице.

Мајстор као млад човјек, дао се завести хрватим друштвом и тако је дошло у коцкаре. Док је он, читаве ноћи проводио у коцкаву, да боме, да даву није био способан за рад. Био је ненаспаван, нервован и љут и сав свој гњев истресао је над научницима у радионици и над женом код куће. Нас научнике називао је власима и мутлацима зато, што смо босанци и што смо говорили да говоримо српски. Он је до душе Србин из Хрватске, али бијаше велики Хрват.

Жена мајсторица, исто бијаше велика хрватица, шочица са два каца. Она ми је била у почетку заната много гора од мајстора. Мајстор је наљути, а она своју хују и гњев истресе надамном. Зато сам знао најбоље, кад се мајстор коцкао и кад је љу грдио. Мајсторица ме у почетку учила спремати радионуцу, зарвати, а боме ни кујна није смјела бити у нереду. Сваки дан, кад очистим радионуцу и дочекам калее ишао сам вој на "Добро јутро". Прије него што назовем "Добро јутро" морао сам наложити ватру, приставити каду, очистити обућу, очистити кухињу и кад сам то свршио, тек онда сам лаганим куцањем на врата, јављао да сам дошао и да сам готов. Она је редовно устајала на мој знак и наређивала, што имам даље радити. Ти радови били су: ције-пати дрва, донијети воде, купити и донијети ствари из вароши. Док сам то свршавао она је дотлен направила и раздијелила каду.

За вратима било је моје одређено мјесто за чекање. За доручак сам добијао непуну малу шалицу кафе са малим парчетом хљеба. Мени као раднику, који радим 3 до 4 сата прије доручка, било би довољно, тек 3 пут онолико колико сам добијао. Мајсторица је имала престо Неру, која је чувана и храњена као каква госпођа. Са Нером сам више пута поделио храну. Код мајстора добијао сам само доручак, а на ручак и вечеру ишао сам родитељима. Више пута, кад дођем на ручак нису имали ни парчета хљеба да ми даду, а камоли друго што. У таким случајевима помагао сам се воћем, које сам крао разносени талашки по околним баштама. У овоме послу нисам никада био сам. Имао сам увијек другова, који су на исти начин долазили до свагдашњег залогаја као и ја. Врло zgodно смо ми знали за једну ноћ отрести по неколико стабала са воћем. Нас тројица узамемо какве старе прве њебета па про-
стремо под воћку - воћку стресемо - њебета са воћем на леђа па бјежи. Ож да зна "сиромашни" Лаво "Чврка" колико смо га пута стресли и данас би подигао тужбу против нас. Па још наш оштрински баштован стари Лопал који је из путке за нама пуцао, јер смо га увијек "тресли" а никада нас ухватио није.

Зими сам вребао по ћефенцима самуне да бих угушио глад, која ме у крајњим критичним моментима нагонила, да према постојећим законима извршим "злочин крађе". Да нисам био сретан, па да ме полиција случајно ухватила, био бих осуђен на затвор као злочинац, зато, што сам дошао на свијет као пролетер, а кад сам већ ту на своме грбавоме свијету онда природно је, да морам да живим.

У оно вријеме као и данас у XX. вијеку држава није водила рачуна о будућим држављанима. Нису постојала сиротишта, инвалидски и старачки домови, кујне, уопште, нису постојале никакве социјалне институције ни законодавство. За ме је од рођења зима била најгори најтежи ударац. Као научник зими сам вукарио мајсторење или мајсторичине, /за ну неупотребљиве миделе/ ципеле. Високе пете сигуром сам на пресјецаљу одсецао, да не бих уломио врат.

У очи Св.Николе 1907 год.пао је снијег, преко пола метра висок. Те вечери дошао сам кући доста рано прије снијега, али и ако се није радило, по наређењу мајсторовом, најутра сам као и обично морао послужити мајсторицу.

Снијег бијаше велик. Зима, да срце пуца, а ја бос. Устао сам рано као обично, навучао нешто више првакх полицијских хаљина, да се тек, колико толико заштитим од зиме - Е сад ваља ићи! Како ћу бос? Врхунски крвавни ваздух Окренући се десно и лијево и спазим очеве чизме. Без даљег размисљања навучем их на ноге. Биле су толико велике да сам могао обавије ноге у једну завућу. Док сам са гломазним очерим чизмама кроз снијег догурао до куће мајсторове, ознојко сам се. Кад ме мајсторица видела у чизмама, смијући се гласно зашита ме: - Од куд ти те чизметине. Смијући се и ако ми није било до смијеха одговори: - Донио ми ноћас Св.Никола, нашто се она стаде још јаче смијати, дјеца кућегаде Кучаре гледала су спратора у мене као у крампуза. Милости и сажаљења није било ни са једне стране, и ако су милјели, да се патим у чизмама, које досизаху до трбуха.

Године 1907.на источни петак послје Ускреса ушао сам у буну Срба против хрвата и хрватске заставе, која се тога пута први пут у Приједору појавила. Неки учитељ из државне школе Кулијер приредио је забаву и извјесио хрватску заставу коју Срби дочепаше и спалише те навалише у хотел да разјуре и линчују Хрвате. Умјешала се полиција и жандармерија и народила се читава буна. Пушке пуцају, читава улица грми од вике и галаме а кроз ларму чују се команде жандарма и јаук рањеника. Кад је јутро освануло уллица је била ла сва пошкропљена крвљу а осим једнога мртвога покојног Остоје Бјелобрка нигдје рањеника није било ниједнога. Послије свога наступио је хапшење свију сумњивих и оних на којима се могло установити да су имали какове ране и огреботине, јер су сви сматрани учесницима у буни. Послије краће истраге заредао је један по један транспорт у ланце везаних учесника у овој буни који су из Приједора одпремани у Црну кућу у Бања Луку. У овој буни учествовао сам са мојима друговима негртима са камењем на зграду односно на салу гдје је приређивана забава. Појава Хрвата под заштитом аустријских власти пред саму анексију Босне и Херцеговине саатрана је у Приједору као појава неке аустро-еранковачке организације те као такова није ни мени миришала а нарочито ради тога што су у вој предњачили католички свештеници.

За вријеме анексије Босне и Херцеговине по Аустрији 1908 године, мајстор је морао ићи на двомјесечну вјешбу, и све послове оставити на мени, јер није имао повјерења радницима. Као столарски радник у другој години учења био сам прилично способан, и могао сам да руководим са послом. Писао сам волио под надзором мајсторичиним.

За вријеме његовог боравка у војсци хранио сам се код мајсторице, јер је и она увидјела, да нема смисла, да мојим радом издржавам породицу, и још да идем на храну код мојих родитеља.

Након повратка из војске исте године послао је био волио слаб а мајстор се слао коцкабу. Кад је прокоцкао све, и

дотервао дотле, да сам ја почео продавати алат и остале ствари, па за тај новац куповати потребне животне намирнице, одлучио је био, да иде у свијет тражити рада. Према мајсторици био је једвак и груб, као према животињи. Кад је пошао тражити рада, ни мало се није бринуо, како ће сна са троје дјеце, живјети без новца. Сјећам се добро, да је тога дана тражио књигу од Радничке Организације, био је љут као враг, јер је није нашао.

Истог дана код ручка ударио је малог Божка тако, да се одмах превалио на под. Ударио га је зато, што је трожио да свим једе хлеб и лук испршен на зејтину. Други дан за-ложио је сат и данац и отпутовао тражити рада. Са мајсторицом сам направно уговор, да ћу до одређеног времена учити и радити занат, а читав приход од мога рада, давати вој. Она је била врло побожна, добра и чиста кућаница, бриједна и ваљана жена. Знала је код троје дјеце и свих кућних послова, да заради по коју крајњару. Сретна је била да је мајстор отишао.

На везину, а и мају несрећу врати се мајстор из Добрајна, истог дана увече. За кратко вријеме створиле се послови, почеше набијати радници и како који долази, тако без разлике сви говоре и радничкој Организацији с Социјалистима и Генералном штрајку од године 1906. Неки су добијали "Радничке Новине" у којима је много писано о Радничким Организацијама, капитализму, поповтини и социјализму.

О социјализму и генералном штрајку радника у Сарајеву и Бањој Луци читао сам чланке из "Српске Ријечи" (новине које су у то вријеме излазиле у Сарајеву).

Послије овога штрајка видио сам првог социјалисту који је учествовао у генералном штрајку друга Обилића а који је ради штрајка протеран из Сарајева.

Међу радницима налазио се и Стојан Јашић као најистакнутији социјалиста. Он је приједорчанин, само је од 11 година отишао у Сарајево на занат. Био је врло угледан и популаран младик. Мене је као научника стално савјетовао и подучавао у занату, ја сам га заволио и слушао. Сваки дан читао ми из "Радничких Новина" по који чланак, који сам добро памтио. После рада причао сам о свему мајсторици, која ме са интересовањем слушала и за кратко вријеме наврала социјалистом.

Године 1909 уписао ме Стојан Јашић у омладинску Радничку организацију. Исте године ради помалкља посла Јашић је морао оставити Приједор. Тако сам остао без учитеља тек мало угуђен у стварима Радничких Организација.

О социјализму, цркви, Богу, и вјери, расправљао сам више пута са мајсторицом. Док сам ја вој цркву, попове и вјеру, непрестано омаловажавао и доказивао, да је црква један обичан дућан, а вјера средство са којим попови тргују, она је увјек мислила како ће ићи полу на исповјед и коће ни је итјети причестити. Једне недеље уз ускршњи пост, спремила се мајсторица на причест. Кад тамо, попо је није хтио ни исповједити, а камоли причестити. Она се врати из цркве кући плачући. Она плаче а ја се смијем везиној глупости. Трудно сам се дуже времена да јој докажем, да су то поповске глупости којима свијет заглупљују. Успјео сам, и она се касније у погледу вјере сложила са мном. На свима расправљањима у кући и комшилuku, она је подупирала моје мишљење и тако постало смо прави другови једномишљеници по свим вјерским питањима.

1909 године мајстор ме прогласио какавом дао ми свједоцбу, понудивши ми 12 часовни рад, с платом од 6 сексера дневно. Његову понуду одбијем и отишао сам другом мајстору Н.Остојићу уз плату од 8 сексера дневно. Срећан сам био, да сам почео зарађивати. Мјесто мене зараду је подизао отац. Тешком муком сам успио, да од зараде одвојим недељно 1 до 2 круне за одјећу и обућу. Мојом зарадом крижао сам велику помоћ породици. Млађа браћа и сестре могу да захвале је ино

ми мени, чини што од бијеле и глади нису остали кретености и неразвијени.

У прољеће 1910 године посао је био врло слаб, услед беспослице морао сам да се ладим каква било посла, да не бих одво беспослен. Пријавим се на рад, код машине за туцање камена, којим се насипао пут Приједор Сански Мост. Рад сам добио на двоколицу са једним кошем развљачио сам истуцани камен. Радно вријеме трајало је 10 сати, плата 8 саксера дневно. Посао је био тежак, али радити се морало. Ту сам радио све до сезоне столарског рада. Код повратка на столарски рад успјело ми да повисим дневницу на 2 круне и да 12-часовни рад скратим на 10 часова дневно. Знао сам позитивно да ћу чим сезона рада прође, бити први који ће излетити на улицу као беспослен, зато што сам био једини, који се бунио против дугочасовном радном времену. Настојао сам, да се радно вријеме у свима столарским радионицама скрати на 10 часова. Стога су ме сви послодавци мрзили и прогонили. У посао примали су ме само у великој нужди. Најинтересантније је то, да сам у радионицу увијек долазио посвјелби а излазио први и поред тога највећу плату имао. Моји другови у оно вријеме, нису ктјели разумјети а и данас их има доста, који не вјерују, да дугочасовни рад упропашћује људски организам. Не вјерују и ако виде да су од силнога дугочасовног рада у 30 години остали грбавих леђа и да умиру од туберкулозе у 35 до 40 години живота. Почели су ме разумјевати, али је већ касно, леђа су ми се искривила а данас ходају ко старци од 60 година.

СТУПАЊЕ У РАДНИЧКИ ПОКРЕТ

У љету 1910 године живахно се почело расправљати међу обућарским и грађевинарским радницима о Радничкој организацији и о начину борбе, коју ће радници морати водити са послодавцима.

Почеше радници одржавати тајне сједнице, састанке и злоговоре, посуше новине разне социјалистичке брошуре. Ја сам се криомице привлачно скуповима одраслих и озбиљних радника и прислушкивао о чему су говорили кад год би ме опазили они су ме на фин начин одстранили говорећи млад си још.

Једне недеље послје подне, ко обично, привучем се састанку, на коме се живо расправљало о правилима организација, опази ме један висок бркат бустерски радник гдје прислушкујем и поче да ме грди. Добаћим му, немој друже да ме грдиш. Ја сам друг и борбу се скупа свама. То је чуо са стране друг Симо Вукадиновић опанчарски радник, који је играо врло важну улогу у читавом потхвату. Окрену се мени и рече: - Друже и младићу " ако си Друг ако ћеш е нама остати, јесли калеа? - Јесам. - Остани с нама ми те требамо. Мени је срце заиграло од радости и чини ми се да нитко сретнији од мене на свијету није био када су ме Другови примили у своју средину и назвали Другом.

Друг Симо Вукадиновић увидјевши, да и ако сам млад да сам врло озбиљан код свију ствари у покрету. Увидјавио ме постепено у рад гдје год је могао. Све послове које он није могао обавити допјеливао је мени. За кратко вријеме постао сам Бегова десна рука. Неколико мјесеци радили смо тајно, без обзира одобрења власти, ради смо свима силама. Док смо прикупили мали број присташа. Када смо видјели да број присташа сваке недеље расте, одлучисмо на једном тајном састанку да дођемо у везу са Друговима из Бања Луке и Сарајева да нас упуте у раду, да нам пошаљу референта за скупштину, са које ћемо послати правила влади на одобрење. Тако је и било. Другови из Бања Луке, на наш захтјев послаше нам као референта на збор Друга Тому Милановића. На првој радничкој збору у Приједору Друг Томо Милановић, поста јасним ријечима приказао је значај и потребу орга-

-низовања свију радника у радничке организације. Збор је био прилично посјећен, осим радника, на збору је био доста велик број чаршинске историје, која је плескала и поздрављала радничко организовање. /Онда нисмо били црно пути/ После је одржаног збора, скоро сви радници приступили у редове радничких борбених синдикалних организација.

Рад синдикалних организација текао је глатко поред свију ометања са стране власти. На челу организације као и у бројној већини били су Срби. /Онда смо били србо-фински покрет ваљда зато, што смо сву литературу добивали из Србије./ Од првог дана устројства организација, почели смо радити на просвјетном пољу међу радницима и тежацима. Од свију организација у Босни и Херцеговини ми смо били нај-агилнији у растурању социјалистичке литературе.

Одм у почетку оснивања синдикалних организација, основана је и партијска организација. Пошто су оснивачи синдикалних организација били уједно оснивачи и партијских организација, стим је ударен темељ нераздвојивости партије од синдиката, или синдиката од партије.

Данас се не треба чудити нитко, што радници чим ступе у синдикалну организацију да се изјављују одмах као приставе социјалистичке партије.

Рад у синдикатима и у партији текао је паралелно, функционери синдиката били су функционери партије. Рад на синдикалном пољу обухватао је све квалификоване и неквалификоване раднике, али рад на партијском пољу, прескочио је границе одмах у почетку. Баш онда, када партијско вођство за Босну и Херцеговину, није ни мислило да се баца на рад у село. На партијског вођства закључке, нисмо се ни најмање освртали, него смо се одмах у почетку покрета на сасма практичан начин бацили на село. Прочитане новине и брошурице, давали смо познаним тежацима, који су исте давали од руке до руке по селима. Резултат растурања социјалистичке штампе по селима, био је то, да смо 1912 године почели оснивати повјереништво партијске организације по селима. Рад по селима текао је без одобрења власти, али сметња и запрека је било. Данас постоји наредба да оружници смију свакога нашег присташу кога опазе да агитира за социјалистичку партију одмах смјеста ухапсити и кундачити. Свакове наредбе могу да постоје само у "демократским и слободним државама" као што је наша Краљевина Срба Хрвата и Словенаца. Одржавали смо састанке и доста јаке скупове без да смо пријављивали властима. Није било ни јетне нелезе или празника да нисмо били позвани на село. Сваки друг који би ишао у село носио је пуне целове новина и књига. Ја се добро сјећам да сам на састанцима по селима у почетку мога агитовања из новина и брошурица читао пред групама тежака, поједине ставове и на свршетку читања расправљали смо о прочитаним ставовима. Расправе су биле живахне и све то више су привлачиле другове на састанке. Нео што смо чинили то јест слали познате другове у познана села, тако је мене запало да идем на сваки позив у село Ресавце котар Сански Мост.

У Ресавцима 1912 године основано је на селу прво повјереништво Социјалистичке партије за Босну и Херцеговину друг Ђуро Стајинић тежак из Ресавца уступи у својој кући једну овећу собу, за Раднички дом. На првој сједници закључисмо да се сви другови имају заједнички побринути за намјештај дома. Сваки члан треба да набави клупицу или столицу а писаћи сто да се наручи код сеоског мајстора.

Из сакупљених добровољних прилога набављали су разне социјалистичке новине и књиге. У средини Другова тежака било је доста који су били у Америци и Неманкој по раду, једни су одлазили други долазили, али никада па чак ни из Америке нису забораваљали на свој Раднички дом. Слали су разне социјалистичке слике и писмима агитирали за соц. партију.

Другови тежаци на својим састанцима знали су расправљати о судским и политичким стварима, међусобно се савјетовати о заузимању становишта према суду, политици и противницима.

Против Другова тежак на селима бунили су се највише црни гавранови ед свију је најистакнутији био у нападима и клеветима попо Павић из Оптралуге. На све нападе Другови тежаци одговарали су кроз новине у јавности и пред масом тежак на зборовима. Попо је пријетио нашим Друговима да их неће вјенчати, дјецу крстити и т.д. а они су му се смијали и одговарали, па ипак зато нећеш добити плаћу, а пошто си до данас неограничено гулио тежак, наплаћиваве свију таква изолачене хришћанске вјеронауке, поставићемо у границе. У такмичењу са попом био је најистакнутији наш Друг Миле Јевтић, некада попин најпокорнији слуга. Друг Јевтић једног је јавно на збору код расавачке цркве рекао. Чујеш попе ми смо социјалисти, прави христови насљедници, а Ти си вјерни слуга Оних што су Христа распели. Ти ипак да проповједаш братство, слогу и зубав, а Ти радиш обратис. Ми те платимо, ми те хранимо, и још си толико безобразан, да нас нападаш и да'нам пријетиш да несмијемо доћи цркви. Ми не долазимо цркви да се Богу молимо, јер знамо да нисмо грјешни, нити да Тебе видимо, долазимо да се са људима видимо и разговоримо. Ми теби нисмо пријетили да несмијеш доћи у твој дућан (цркву) као што си Ти пријетио нама али ипак када си рекао да ћеш нас побациати из цркве када дођемо, баш зато смо Ти поручили што си нам пријетио да ћемо доћи сви. Ти ниси имао куражи да тај дан дођеш а свјетина која Те очекивала, саслушала је нас а Теби крх поручила да си један обични лажац и останеш ли као таква ми ћемо Те прогониати. Тежаци свију села из околице Расавачке, још и данас на челу са другом Милом Јевтићем прогоне попа Павића преко сивених власти.

Друг Милан Јевтић споређивао је поједине ставове на десет божјих зпосвјести и евенђела са социјализмом, кроз то су га Другови заволели, именовали социјалистичким испом а данас су га изабрали као исправна човјека за кнеза. Сви бивши наши Другови тежаци заузимају врло угледна мјеста у тежачком покрету, који је данас обухватио све тежачке масе и повео у борбу, проти феудализму и зеленашима а за економско ослобођење раднога народа.

Како на селу тако и у Приједору рад је био све то живљи, сви чланови синдиката били су чланови партије.

Касно у јесен 1910 године добисмо потврђена правила по земаљској влади за Босну и Херцеговину. Након пријетка правила објетимо се силнијим и моћнија, јер смо смјели јавно да иступамо у раду и агитацији. До 1 маја 1911 године учврстисмо синдикате, организовасмо све што је спадало у редове борбених синдиката.

Основасмо подружнице комерекских и грађевинских радника, које су на челу са одборницима одмах започеле водити рачуна о економском и политичком положају радничке класе.

Прије првога маја на мјесец дана започела је припрема за прву прославу првога маја у Приједору. Уочи првога маја одређени другови разили су неуљорно читаву ноћ, око подизања сваволукя пред радничким домом. Велики дивни зелени са цвијећем окићени славолук на челу са сликом Великог пролетерског социјалистичког учитеља Карла Маркса испод које су се вихале црвене траке са натписом "Пролетери свију земаља уједините се" привукао је доста велик број и оних који су мислили онда да вихово мјесто није међу организованим пролетерима. Пошто је киша падала ваншестирати се није могло, одржан је збор, који је био добро посјећен. За збору је говорио друг Новак Радић из Бава Луке.

Првога маја 1911 године пролетеријат града Приједора и околних села ступио је први пут у борбене редове интернационалног пролетеријата и одговорио на позив великог пролетерског учитеља Карла Маркса "Пролетери свију земаља уједините се"

Послије првог маја услед дугочасовног радног времена и мизерне награде заштрили су се односи између организованих радника и послодаваца. Грађевинарски радници први предузеше акцију да се радно вријеме постави у границе и да се плате регулишу. Мјесеца јуна поднесоше послодавцима захтјеве за скраћење радног времена од 15 на 11 сати и побољшање плате за 20%. Тврдоглави послодавци мислили су да ће им поћи за руком да радничке захтјеве одбију не кивећи слутећи да би радници могли напустити посао. Нису знали шта да чине а нису имали ни толико памети да раднике позову на преговоре. Рутали су до посљедњег часа. Када је било у очи посљедњег дана ултиматума за одговор од стране послодаваца одржасмо општи састанак грађевинарских радника на коме закључисмо, ако не одговоре до 10 сати прије подне да се ступи у штрајк. За предједника преговарајућег и штрајкачког одбора изабраше мене. Имао сам наређење, ако не добијемо од послодаваца до 10 сати прије подне одговор по свима грађевинама прогласи штрајк.

Тако је и било. У највећем јеку грађевинског рада, загрмише радници на свима грађевинама, штрајк! штрајк! Нивмо штрајк!

Ово бијаше први штрајк, кога су другови грађевински радници достојанственом солидарношћу извели са потпуном побједом. Чершијска фиктарија стрепила је од ријечи «штрајк» а радници високо подигнутог чела, поносилци су се чврстом штрајкашком солидарношћу и презирно гледали устрашену фиктарију.

Другови штрајкаши грађевинарски радници показали су свима осталим професионалним радницима, шта може да учини у своју корист организована радна снага.

Иза првога штрајка грађевинарских радника заредали су штрајкови осталих радника који су завршени са потпуним успјехом по раднике.

Власти се нијесу мијешале у стварима радника и послодаваца, нити су тражиле као данас да се сваки штрајк мора пријавити власти.

Данас у доба буржоаске слободе и демократије, власти отворено иступају код свакога штрајка проти радника, за интересе капиталиста.

По наређењу послодавца, власти хапсе, прогоне све истакнутије другове у покрету и не само то, него на захтјев послодавца избацују раднике и радничке фамилије из станова.

Овакав поступак власти, гура радничку класу у безбједан бездан пропасти и омогућује капиталистима неограничено гомилање богатства.

ИЗ АКТИВНОГ РАДА У ПОКРЕТУ

Као активног радника у покрет увикали су ме другови који су кроз мој рад у покрету дошли до увјерења да сам у Биковој средини најагилнији друг.

Ниједна сједница нити састанак није одржан да нисам био позван од другова одборника разних струковних организација.

Услед мога рада по свима струковним организацијама био сам прилично упућен у стварима истих.

Као таковог бирали су ме другови као заступника на свим главним мјестима.

Као столарски радник заступао сам на тарним преговорима, скупштинама, конгресима, грађевинске, коначке, творничарске, пекарске и т. д. раднике.

Године 1911 изаслан сам као делегат из Приједора испред подружнице грађевинарских радника, на главну годишњу скупштину, Савеза грађевинарских радника у Сарајево.

Када сам дошао у Сарајево у разговору са друговима савезне управе рекао сам, да сам столарски радник и да сам организован у Савезу дрводелских радника.

Другови управници савеза грађевинских радника нису се могли помирити стим, да столарски радник заступа грађевинарске раднике на овако важним и великим форумима.

Било им је загонетно, стидеше секретару Главног радничког савеза за Босну и Херцеговину запиташе, можели то бити да на скупштини Грађевинарског савеза заступа грађевинаре столарски радник?

Друг Секретар Фрањо Раушер ставио је питање: - ко Вам је водио штрајк у Приједору? - одговорили су Душан Балабан, мада је могао водити штрајк, онда може да буде заступник на скупштини, рекао је још, Ја нисам столар, па сам водио штрајк столарских радника и заступа столаре на преговорима са послодавцима. Тако исто друг Балабан може да заступа грађевинаре. Друговима уз Сав зне управе након одговора друга Раушера била је ствар јасна и помирили су се стим, да останем као заступник на скупштини.

Исте године мјесеца јуна испред свију организованних Приједорских радника требас сам ићи као делегат на III. синдикални конгрес у Сарајево. Оригинално увјерење последујем још и данас, усломене ради чувам га. Увјерење гласи:

У в ј е р е њ е

Којим потврђујемо да је изабрани делегат за III. конгрес

Д у ш а н Б а л а б а н.

Исти заступа 65 чланова из следећим подружница и повјереништва.

- 1) Подружница грађевинарских радника
- 2) " " кокарско-прерађивачких радника,
- 3) Повјереништво пекарских радника,
- 4) " " неквалификованих радника.

Делегат Душан Балабан, заступа делегата Смију Вукадиновића, коме пријече његове околности да не може стићи на конгрес.

Приједор, 26 јуна 1911 год.

Тајник:
Перо Станић в.р.

Предеједник:
Смио Вукадиновић в.р.

Одборници:
Остоја Вученовић в.р. Стево Ерор в.р.
Љубо Вукић в.р.

На конгрес 1911 године нисам отишао ради проневијере новца по бившем благајнику радничких организација Љуби Вукићу сабунарском раднику. Новац кога је имао на стучвалу потрошио је, а онога дана када сам требас од њега примити одређену своту установи се проневијерење и то је био разлог да нисам отишао на конгрес.

Љубо Вукић збани Ација касније је намирио новац организацијама и био избачен из организације.

Овдје Овдје ћу укратко да напоменем гдје су данас, чим се занимају и којој странци припадају овјеровитељи кога увјерења.

Бивши предеједник друг Смио Вукадиновић омантар остао је вјеран радничкој класи све до данас. Сада као синти сопственик не припада ни једној политичкој партији, али непрестано стоји на бранку радничке класе.

Бивши тајник Перо Станић радник, кога смо ради тјелесне висине назвали Перо Подруг, данас је приједорски кнез. Док је био члан организације травио се силно ваљати, дружио се само са онима који су били као и он, волио је сваког онога ко му је потврђивао сва његова мишљења.

Друг Остоја Вученовић омантарски радник збани "Рус" био је врло исправан друг и силно љут, као таквог бојали су га се сви послодавци, јер је био спреман за најмању неправду да се бије. Друг Остоја умро је у војсци за време рата од 1914 до 1918.

Друг Стево Ерор опанчарски радник остао је лошедан да га и данас називамо другом. Као тењачки син у Козарк више Козарца обрађује земљу и ради занат. Био је као добровољац на солунском ратишту, али данас каже, да још није остварено оно зашто су они из Русије дошли на Солун као добровољци. Тврдог је увјерења да борбу не треба прекидати све докле док год постоји капиталистички поредак.

Почетком године 1912 морао сам напустити све функције у покрету ради беспослице која је приличан број радника натерала да напусте Приједор и да иду трбухом за крухом.

Узрок беспослице био је Балкански рат. Лутали смо и пјешачили од мјеста до мјеста али посла нигдје нисмо могли добити.

Ја се нисам сутручавао радити друге послове, који су ми понуђени и тако сам у пролеће исте године доспео у близину Санског Моста, као обични радник на туцање камена по други пут.

Помоћу радника са Санског Моста који су радили сајном дошао сам у везу са радницима из Санског Моста, кас звагдје гдје сам се кретао, тако и овдје, агитрао сам новине и брошурице.

Резултат агитације био је то, да сам након мјесец дана, био позван на Сански Мост да одржим јавни збор и да оснујемо организацију. Под предједавашем друга Вујка Јове основана је подружница Савеза комарско-прерађивачких радника.

Организација у Санском Мосту није могла дуго да живи услед патријалних односа између радника и послодаваца, који постоје у свима малим мјестима гдје нема индустрије.

26 априла 1912 године поднио је према Закону о друштвима наш провођа Осман Аблагич писмену пријаву котарском уреду у Приједору ради прославе првог маја.

Мјесто одговора на пријаву позвани смо пред котарског престојника 30. априла. Котарски престојник Врга, није дао ни проговорити о манифестацији и поклацима. Ја сам водио главну рјеч испред нас петорице одборника.

Врга је видио по нашим младим лицима да мени и другом Осману Аблагичу нема 20 година, прогласио нас је балавцима, изгрдио и све пет дао затворити у хапс. Мене као сина надстражарског, који сам као непунолетан тјерао политику, осудио је 5 а све остале 3 дана хапса.

Прославу првог маја дозволио је, само је забранио неке поклаци. Прослава је проишла врло лијепо и дивно. Када је поворка пролазила недалеко хапса нас петорица кроз буџе на високој ограда из хапсеничког дворишта вирили смо и са веселом пратили кретање поворке. Музика је свирала, црвене заставице и табле са натписом "Доле капитализам, живио први мај. Тражимо права народу, рад ради за нерад, и т. д. красиле су поворку. Када су из поворке заграбили главови, Доле тирани, "Пуштајте наше другове на слободу" Нама је срце заиграло од радости, осјећали смо се сретним, јер смо знали да читава поворка наших другова, другарица и ситне дјечице мисле на нас.

За вријеме нашег боравка у хапсу, доведени смо толико хране од другова и другарица, да смо хранили 30 осталих хапсника, који су скупи с нама били у хапсу.

У хапсу нисмо лутали, агитирали смо за социјализам, а када смо хранили хапсенике, онда им није било потребно да иду на рад, очјени, газдама и чиновницима, за 10 крајцера, као што су то чинили сваки дан. Одмах први дан сложимо све хапсенике и закључимо, да сјетра испод 40 крајцера неће ни ко на рад. Тако је и било. Сјутра дан када је кључар питао, тво ће на рад? ни ко се није јавио. Одговор је добио по 40 крајцера па нисмо ишли, али по 20 крајцера нећемо више да радимо.

Кључару ствар није била јасна те је одговор хапшеника саопштио престојнику Вргу.

Злогласни Врга, одмах се сјетио. Запитао је кључара гдје смо ми затворени? Нада му је кључар саопштио да смо затворени заједно са осталима хапшеницима издерао се на њега, наредио одмах да нас растави од осталих хапшеника у посебан хапс.

Кључар изгрђен, зут, своју хују истресао је над хапшеницима. Чим је дошао к нама виком је, сада ћу ја Вама дати штрајк, хоћете ли штрајкати? питао је свију а ми смо се смијали.

Мама петорици нареди, да покупимо наше ствари, премјести нас у посебан затвор, мислећи да ће стим штрајк бити завршен.

Хапшеницима било је као када су нас премјестили у посебан затвор, из симпатије према нама нису хтјели на рад. Рекли смо им да што учине сада вредиће за будуће хапшенике, који дођу у хапсе. Не попуштајте! Попустили нису и тако је штрајк трећи дан био завршен са усјехом.

Другови Осман Абдагић, Мирко Мелић, Кујо Куртагић и Антон Сојак, на 4 маја оставише мене самога у хапсу. Док смо били скупа разговарали смо се, шалкили играли и тако су три дана доста брзо прошла. Остао сам сам у четири зида тужан и јадан, сати ко године дугачки. Није ми преостало ништа друго, него да се спријатељим са мишевима, који су се појавили чим су осјетили тишину. Са једним малим мишом, кога сам назвао "Мијо" толико се спријатељим да је из моје руке узимао храну. Када сам остао сам, онда сам тек осјетио да радничких крвожија има на свакоме мјесту па и у хапсу. Улогу крвопије у хапсу вршиле су уши и стјенице. Мира мину доле по дану, ни по ноћи, што је год човјек мирнији уши и стјенице су безобразније. Смишу и савс смишу Крв. Вртно сам се чешао и бранио на свемогуће начине, али обранити се нисам могао док нисам почео убијати. Убијао сам све од најмањег па до највећег, када сам све потукао онда сам био миран и могао сам мирно спавати.

6 маја у 8 сати прије подне одужио сам се котарском престојнику Вргу и ријешно хапсене.

Када сам изишао из хапса, ударио сам на други белај, отац је био надстражар код општинске полиције, ради мене је позван на рапорт пред котарског престојника Вргу. Престојник га изгради, наружен ради мене и рекао му: Какви је он отац и надстражар, да не може господарити својој дјечи. Отац се силно разљутио, хтмо је да ме бије.

Рекао сам Оцу: Недозваљам да ме бијеш, савјета твоји и твоји претпостављених нећу да чујем. Ја знам шта радим и зашто сам био у хапсу, одхрањено си ме. Ја можем сада живјети без тебе, ако Ти можеш без мене онда смо готови.

Саслушавши ме, нареди да се смјеста губим из куће. Од све дјече Мајка ме највише волела, када сам пошао плакала је замном као да идем на смрт.

Није ме могао задржавати мајкино јадиковање, покупили смо се и улутим трбухом за крухом. Радио сам по околним мјестима, Бос.Новом, Санском Мосту, и Бањој Луци.

Након кратког времена удовољим кели мајчиној помирим се са оцем и повратим кући.

Пошто су се мајстори уротили проти мени нисам могао наступити у рад, почнем самостално крпарити по граду.

Заборавио сам да споменем мој први сусрет са покојним Петром Кочићем, масно у јесен, једнога лијепога дана крпарно сам нешто у двористи код куће кад ко из рукавице упаде у двористе трговац Милан Ступар из Приједора са повисоким коштунавим човјеком, био је дугуљастог лица, висока чела са зачешљаном косом навад, брица и мало кривога носа. Помози Бог мајсторе, Бог Вас помогао буди: - здраво душе: - здраво Милане. Престави ми непознатог човјека. Ово је Петар Кочић. Руковасмо се, престави се и ја покојном Петру Кочићу.

Настави Милан - Ми смо дошли да Тебе са једном малом молбом или боде речено да се споразумијемо.

Ми знамо да си Ти угледан младик и да имаш добар утицај на раднике и сељаци, а знаш и Ти, као и ми, да ће се за који дан обавити накнадни избор народних посланика за Босанско-Херцеговачки Сабор у окружју бавључком. Не знамо, да ли ће Ваша Социјал.-Демократска партија иступати у накнадним саборима, или неће, и ради тога смо дошли да се споразумијемо да се знамо равнати.

Мени колико је познато, наша радничка соц.-дем. партија неће иступати у накнадним изборима и према томе наше присташе и чланови неће ићи на гласање.

Покојни Кочић предочи ми како пријети опасност да би у нашем окружју могао бити изабран ијесто нашег човјека владин човјек.

Постави питање - Шта би чинили као огранак Соц. Дем. Странке, када би се наши гласовима близу одлучујући у изборима.

Одговорио сам покојном Кочићу на његово задовољство. Гласали би за странку која је најближа нашој а та је данас Ваша странка.

Покојни Кочић одговори да би и његова партија то исто учинила у овакви случајевима.

Добаци Милан Ступар; Небој се Ти Петре ми смо Крајинци у оваким стварима сложни, Душан ће нас помоћи колико може, хоћеш ли Душане? - хоћу веома, јер волим да нас заступа у сабору наш човјек на какви такви боји је него да то мјесто заузме куверан.

Добро одговореше оба двојица. Здраво ! Здраво !

Наша Соц. Дем. радничка партија тај пут није иступила и накнадним изборима, ја сам се споразумео са Друговима и гласали за кандидата Кочићеве групе. Тај пут видео сам први и последњи пут, нашег Крајинског револуционара, покојног Петра Кочића - Славаму !

Године 1912 учествовао сам као делегат на Пријазнора на партиском и синдикалном конгресу у Сарајеву.

На конгресу упознао се са Друговима истажнутим у покрету, вриједно је да напоменем имена Другова, који су на конгресу предвођали опозицију, партиске и синдикалне управе, коју су онда сачињавали сами Кранкаслерк, тако су их називали опозиционалци Јово Шмитран, Јаков Јастрин, Сава Делић, Спасоја Лајпурд, Ристо Богдановић и Перо Кравањанин.

Данас имамо јасну слику, тко је од свију ових бивших Другова у истину радио идеално међу пролетерима Босанско-херцеговачким.

Усљед Балканског рата, који је трајао од 1912 - 1913 године, завладала је велика беспослица, радничке организације биле су неко вријеме усљед рата суспендоване на интервенцију Друга Немаца у царевинском вијећу у Бечу. Суспендоване организације наставиле су рад, који је био потпуно мртав ради велике беспослице.

Покрет је поклекнуо и није се поправило све до године 1913.

Почетком 1914 године дигео сам се тражити рада. Нешто пјешнице а нешто жељезницом стигнем у Брод н/С. Брод је био главно саборно мјесто беспослених радника "херберга" више није било, завјешени су са радничким домовима.

У Радничком дому добио сам помоћ и пошто нисам хтио ту чекати на посао, а у Броду нисам могао наћи посао, кренем за Дервенту.

У Дервенти такођер посла нисам добио, без новца наставим пут пјешнице према Сарајеву. Када ме табани заболе пјешнице, онда се на првој станици попнем на жељезницу без карте, возим се док не кондуктер не збаци са жељезнице, тако се одморим и претурим 10 до 20 километара пута. Откренем четврти дан у Сарајево. Пошто посла нисам добио у Сарајеву, почнем да радим око Дома по Башчима и дворштину. По ноћи сам

Ah: Doc. knj. B. LIII

ABK 209-M6-1/95

калнерисао и тако сам животно око мјесец дана.

По наређењу Савеза дрводељских радника отпутовах у Турбе код Травника, тамо добијем посао код неког Малберга који је радио за пиљанско подuzeће.

Ради организовања пиљанских радника у истом подuzeћу нарочито сам послан. За кратко вријеме приступили су сви радници у организацију, хтјели су одмах чим су се пребродили да их је већина организованих, да исправе криву Дрину. Настојао сам и доказивао, да се положај пиљанских радника не може од једног поправити, него да се то чини постепеном бробој.

На католичку велику сриједу, неки сегмајстор ударко је једног радника шамаром и стим изазвао штрајк 600 пиљанских радника.

Сви су радници напустили посао и дошли пред канцеларију протестовати и захтјевати, да се сегмајстор смјеста отпусти из посла или да управа одмах исплати све раднике који су ступили у штрајк, јер неће да остану даље на раду гдје се радници шамарају.

Протестовали су и викали пред канцеларијом 3 сата. Ја сам пробао да их склонем да се поврате на рад а да се чинтава ствар преда петорци другова, који ће са управом спор рјешити. Разјарена маса радника није хтјела да ме чује.

Пред ирак стигле су из Травника јаке оружанске патроле, прогласиле "тријумф суд" затвориле све локале, наредиле да се послјепе 6 сати не смје нико видјети на улици ни свјетло у становама.

Штрајк је трајао 3 дана мирно сједне и друге стране. Четврти дан почеше кондари шупирати једног по једног радника. Мене је мајстор моментално отпустио јер сам му био сумњив.

Другови ми саопштили, да се оружански распитују за мене од куда сам дошао и рекоше ми да бјежим, да ми не паднем у руке. Побјегах у Травник, из Травника јавих у Сарајево читав догађај и наставих пут за Сарајево.

Из Сарајева на лице мјеста дошао је секретар Главног радничког савеза Друг Брано Раумер и завршио штрајк.

У Сарајеву сам наступио одмах рад у радницима А. Таборне гдје је радило преко 60 радника, радно вријеме било је 9 сати а плата према тарифи прилична. Поврх свију трошкова могао сам за мјесец дана пришпарати толико, да сам могао купити одијело, ципеле и шешир. (У овој радници осјетио сам први пут моћ организације.)

Први мај 1914 г. прославио сам у редовима сарајевског пролетеријата. Послјепе 1 маја таман када се славолук подигао на улазу Сарајева за дочек Фердинанда, позван сам био на војнички преглед у Приједор.

Пошто сам мислио да ћу бити примљен у војску закључим, ако ме приме да побјегах у Србију, стога се опростим са свима друговима и набавих од једнога Друга српски пасош.

На предлог савном скупа има је да иде мој друг Саво Бојанић по занимању пекарски радник, који је у исто вријеме био у Сарајеву. Мега су на прегледу примљили али је послјепе прегледа без пасоша ишао у Марс Амерску гдје се и данас налази као борац у редовима чикашких другова.

Прије поласка из Сарајева написао сам у Гласу Слободе подлистак "Косу син" у коме сам приказао пут бијелих из цркве ка социјализму и шта може да учини за социјализам мајка као васпитачица.

Овај подлистак посветио сам мојој девици доброј другарици Н.Н., која ме морално и материјално помагала на сваком корску.

Када сам год пао у биједан положај као што се то често код пролетера догађа, Она је била прва, која ми је пружиала помоћ.

Особито јој било мило, да је могла мојој жени удовољити сретна је била када сам се обратио вој за заштит или помоћ.

Прознајем да ме задужила толико, да нисам у стању да

се карами, како и на који начин да јој се одушим и захвалим.

Концем маја мјесеца стигнем у Приједор, на прегледби нисам примљен у војску ради хвала крсне славе Са.Петра и Павла. Задржао сам се код куће. Међутим избио је атентат на Фердинанда за који сам знао, као и организовани устанак Срба у Крајини у случају ако Аустрија ради атентата навали на Србију.

На Св.Петра 1914 године у 9½ сати прије подне, вратио се отац са коливом из цркве, припремио све за дочек гости. Први гости били су кнез, жандарски наредник, котарски престојник и два жандарма са натакнутим боловима на пушкима, мјесто "сретна слава" наредише "у име закона" нико мјеста нека се не миче.

Ја нисам био код куће, сестра Гина играла се са другарицама у близини куће, кад је опазила жандарне око куће знајући, да нисам код куће појурила је мене тражити, знала је од прилике гдје сам налазим.

Задихана од трчања полугласно рече, нашу кућу опколили жандари и не дају никоме у кућу.

Сјетих се одмах што су дошли, све што сам имао у цеповина оставим код Јелне другарице и кренем кући.

Кад тамо имам шта видјети, кућа опкољена са 6 жандарма Назовем жандарима "Добар дан" и запитам смијем ли ја у кућу?

Ви сте Душан Балабан - јесам изволите унутра у кућу. Вас и требамо.

Чим сам ступио у кућу, два жандарма уперше у мене пушке са натакнутим боловима са ријечима "у име закона руке горе". Подигнем руке, претфранише ми цепове и наредише изволите у собу.

У соби нађем кнеза, котарског престојника и жандармеријског наредника гдје преврћу моје ствари.

Најавим, да сам дошао, наредише, да се не уарујавам и да останем са њима. Сада су наставили са испитивањем, гдје сам био, шта сам радио, од куда ми ово и оно и т.д.

Преглед мојих књига, новина, дописа и других ствари трајас је пуна четири сата, дојадило ми било на сва питања одговарати. Полне прошло а ја нагладнио, пун стол, ко кад је слава, хватим се флаше почастим кнеза покојног Тешу Качавенду понудити госте са "Бујрум господо" хвала лијепо ми не можемо, можем ја и наставим јести.

Док сам ручао они су завршили са преметачином, набраше пун нарамак књига, новина и писана.

Из кога стана компоративно нас дванест "у име закона" у Раднички дом. Преврнуше све по Радничком дому накупише такођер и ту новина, књига и писана.

Из Радничког дома опет "у име закона" у жандармеријску касарну, па касарне у котар, ту ми карекоше осуду, 14 дана затвора од политике, а ствари записевене предају се суду.

Познавајући се са политичким чиновником уредио сам да платим глобу и да лежим 14 дана мјесто у хапсу код куће.

Истог дана затворен је био покојни друг Милован Ивчић у Добрињу, старац од 64 године.

Послије кућног затвора саопштено ми је да се из мјеста не смијем никуда удаљити.

РАТ И ПРОГОНИ

Рат је проглашен, а са ратом и пријекти суд. Комора се купи, војска се позива, очекујем сваки дан позив у комору на поновни предглед ради војске или у судски хапс.

Сви католици и муслимани ступише у пуцкоре, изоружаше до зуба све пропаганде и кокошаре, настаде денуцирање, купљење таоца, кундачење, звекет ланаца, хапшење и прогањање свију истакнутији Срба и заредаше демонстрације и манифестације по улицама.

Манифестанти и загрижани патриоти, међу којима су се налазили и много данашњи "Велики Срби" и раднички закључише на једном састанку, да ударе на српски варош да покољу све што је српско.

Да то није извршено можемо захвалити појединим поштеним људима, којима је тешком муком успјело, да спрече покољ народа.

За спремање покоља знао сам, био сам припреман и наоружан, да браним замишљену па и под цијену живота.

Када је год поворка манифестаната кренула према српском варошу, ја сам са сабљом и револвером у рукама у ходнику очекивао навалу на кућа врата. Српском доглед није дошло.

По селима било је свега и свашта. Колико су кудака шуцкори поломили кудачећи, пребивајући ребра у убијајући спромаше и невинне текаже о томе ни броја нема.

Зло и неправду, која се вршила над српским народом, нисам могао да гледам закључим, да се уклоним из Приједора, па накар некуд са комором.

Био сам потпуно сретан да се пријавим у комору да идем куд било само да очима зло негледам.

Моју одлуку омео је телал са прогласом, у коме се позивало моје годиште поновно на преглед ради војске. Преглед је извршен у Бавој Луци. На прегледу примљен сам у војску.

Све примљене војнике међу којима је било много мојих другова отпремише у Врбас лагер а мене са двојницом текажа оставише у каписеничком дворичу сеоског котарског уреда.

Питам текаже, зашто нас овде оставише? Нас двојица из каписа дошли на визиту. Одговор јасан добих.

Ходејући по дворичу закључим, побјећи из дворича. Омертам аидове, високи, гвоздена капија закључана, пронађем најагоднији прелаз на улици преко капије.

Чим се сутом почео хватати, хватим се капије и за неколико минута био сам на улици. Окренем равно у Врбас лагер, помјешам се међу остале војнике.

Сјутрадан са војничком легитимацијом Душана Раце дођем у Приједор. Сакријем се, све комшије као и власти анале су да сам примљен и да се налази са осталим војницима. Нико није могао ни помислити да сам у Приједору.

Након десет дана добијем обавијест од Д. Раце, да транспорт креће за два дана у Грац.

Спремам се се у Бава Луку на Стари колодвор. Моји другови били су сви у вагонима, попнем се у један вагон, помјешам међу војнике и тако стигнем у Грац.

У Грацу су нас дочекали многи наши познаници и одмах почели разређивати по четима познатих људи. Ја сам допао у чету понаредника Милана Драгићевића из Кнежнова иначе врло доброг и поштеног човјека.

Полнареднику М. Драгићевићу саопшти сам, како и на који сам начин дошао у Грац. Замолим га, да ме што прије гурне на бојно поље, да макнем у Русију прије него ме на суд позову, ради ваљевених социјалистичких књига које су већином из Србије.

Предложи ми, да идем у санитете, јер ћу као санитет најприје отићи на ратиште. Тако је и било. Из санитетског одјелева изабран сам и послан у санитетску подофицирску школу из које сам као подофицир отишао на ратиште.

За вријеме мога краткога боравка у Грацу запазио сам, да је корупција завладала одмах у почетку рата. Богаташи и богаташки синови уредили су помоћу новца, да нису морали спавати у слами са осталим војницима, да нису имали сваки дан на вјежбу па чак ни у рат.

Бог капитал спасавао је своје синове а гурво на клационицу мјесто својих синова радничке и текашке синове.

Код санитетског одјелева запазио сам гдје су М. Чебећ и В. Пештељ и И. Млинар као инструктори санитетског одјелева лијеровали у рат све спромадне санитете а задржавали богатије, који су имали доста новаца за плаћање цехова сваку вече по гостионама.

Прије одласка у рат написао сам тужбу на пуковску команду преко санитетског инструктора ради задржавања богаташних а гурава сиромашних у рат. Резултат тужбе био је, да је 16 санитета (дабоне газда и бегова) стављено под пушку и како обични војници отпремљени у рат.

Инструктори као санитетски подофицири стигли су мене у Галицији.

У прољеће 1915 године са 11 Маршбатаљоном са патролом од четири санитета стигао сам на бојно поље.

Батаљон с којим сам дошао на бојно поље искрца се из воза на мађарској граници у Маршаров Слгету, гдје су већ прије нас биле руске чете и попалиле магацине и жељезничку станицу. Руске чете напредовале су све док је трајало редовне војске којој су били на челу паметни редовни подофицири.

Велика Русија међу Србима и другим словенима била је обљубљена као спаситељка Србије и свију европских словена. Као такову у звијезде смо окивали ми сви Срби, Чеси а и многи словенци и Хрвати.

Свима нама који смо се налазили на руском ратишту био је циљ бјегство у Русију. Бјегство појединих група, чета на и читавих батаљона организовали су и подупирали Срби подофицири, којих је било у нашем б.х.2 пуку 70% за вријеме трајања редовне војске.

Сва аустријска редовна војска од почетка рата до априла мјесеца 1915 године уништена је, већим дјелом заробљена.

Ради бјегства чешких војника у Русију, многи су чешки пукови десетковани и растурени. Из б.х.2 пука сви Срби извађани су на рапорте о којима ћу касније говорити.

Услед десетковања појединих пукова, рапорта, под надзором постављених сумњивих, транспортирање сумњивих словена у мађарске и веначке чете, капшера, дегредирања, запостављања словена подофицира и доласка народних устана у војне редове, без свјесних словенских подофицира, наступило је узмак Руса кога сам ја мојим очима пратио и следно све до Бесарабијске границе.

Мој батаљон коме сам са мојом патролом био реп кренуо је пјешаче из Маршаров Слгета према селу Посијечна.

Пјешачили смо по дану и по ноћи преко поља и шума. Наилазили смо на ратне станице на пољанима и порушена села, нова гробља, ровове, комаде од шрапнела и граната и т.д. на којим се јасно видјело, да се све то више приближемо клавници.

Што смо се ближе приближили клавници, били смо све даганији, бацали смо све што нам треба и не треба, ћебета, ципеле, преобуку, шаторе, клине од шатора, скиндре, лампе и т.д.

На сваком мјесту гдје смо отпочивали оставили смо читаве камаре разних ствари, бацај, само бацај све, да је терет мало снажљиви, говорили су сви.

Ишли смо и ишли, све ближе и ближе, без да смо размишљали куда идемо и зашто идемо тамо, гдје човјек човјека убија ни крива ни дужна.

Мирно и спокојно корацамо напред, сви једнако мислимо, да ћемо се живи повратити нашим кућама. Патриотског одушевљења код патриота потпуно је нестало, наступило ћутање и забринутост.

Што смо год напред више ишли грмљевина топова била је све јаснија, Када смо стигли у близину самих топова раздјелили смо наш батаљон по б.х.2 пуку, попуниште са нама мјеста рањених и мртвих.

Ноћ по којој смо доспјели у ровове протекла је мирно, без пушкарања. Исте ноћи Руси су неопажено направили узмак а ми смо за Бина у размаку 5 до 10 километара наступали.

Наш б.х.2 пук гуран је непрестано на најгора мјеста тако смо на неколико мјеста натиснути да пресјечемо узмак Руса.

Том приликом пружила се могућност многим да магну са Русима у Русију.

Тако је покојни Јоцо Зеленка са неколико момака побјегао са Биткова у Русију.

На извишеној равници коју је по врху пресецао пут који води у Бохородично, са обе стране пута у парцима, лежали су мртви војници.

Налазили су се у таквом положају, да смо мислили на први поглед да су живи.

Када смо дошли близу њих видјели смо да су мртви и да непомицно леже у обранидбеном положају уз кундуке насловени куршумом просвиране лубање.

То су биле прве гомиле мртвих војника које сам ја видјо. Када сам мртве добро разгледао видјо сам очеве, браћу, хранитеље фамилија, за које мајке, деца, браћа и сестре Богу моле, да их спасе и живе сретно кући поврати.

И они леже, кљодним уснама цјеливају мајку црну земљу и тихо шапућу, збогом дјецо, збогом мајко и оче, збогом браћо и сестре - рат нас раставља за навјек.

Сузе ми навршише на очи, кад помислих, колики је бојни еронт, колико је већ досад нагинуло изабраних здравих и развијених људи - а зашто?

Сиркну ми се предочима, поче нешто да ме дави, хоћу да виčem али немам снаге, погледам у војнике који корачају у редовима преданом, учини ми се да ниједан очигу нема и да невиде ништа, хоћу да виčem да их упозорим - видели рат? видели куда иду? знајули зашто иду тамо? - али стиснуломе баш на срцу и души па ни проговорит нисам когао а камоли вицати.

Прођоше сви преко поља мртвих ко завезаних очигу. Невиђане баш ништа.

Пред ноћ стигосмо у близину села Бохородична, мјесто Руси нису напредовали него су га добро запосјели и чекају нас. Пук се развио у бојну линију пред самим селом и кренуо напред.

Војници 11 марш-батаљона овдје су први пут учествовали у борби. Чим су нас Руси опавили отворили су жестоку топовску пушчану павбу на нас.

Кроз силну грмашину топова и пушака разабирало се нтектање машинских пушака јаук и лелек равеника, који су ватили за помоћ.

Осим рањених војника, које смо са крвавим рукама до рамена завијали имали смо мају жена и дјеце и стараца рањених и излуђелих, који су нам задалази силне потешкоће у раду особито излудели, са којима нисмо знали шта да чинимо.

Док су рањеници јаукали и јечали од болова дотлен су излудели на сваки вијук куршума, који су сипали као киша око самога превијалишта, криштали и завијали као дивље звијери.

Несретни становници Бохородична запали су намећу двије ватре сједне стране пуцали су Руси а одруге наше, нису знали шта да раде, трчали су сад тамо сад амо падали на колена и молили се Богу на отвореном простору, гдје су као киша сипали куршуми.

О равенима водили су рачуна лијечници и санитети, о бртвима пијонери а излудели били су препуштени сами себи. Дутали су до смрти, која је на сваком кораку косила зулске животе.

Овдје су нас Руси силно потукли. Ја као санитетски подофицир радно сам на превијалишту са лијечником завијали и угуњивали лако рањена на коју страну требају ићи. Тешко рањене доносили су санитети на носилима из бојних редова до нас а од нас одпремани су даље са кољима.

Међи су били подмињени сви санитети и подофицири 2 батаљона а ја бат. лијечнику. Истога дана пред ноћ пришапта ми лијечник, да настојим што прије све рањенике одпремити, јер ће наши направити узмак чим се сиркне. Саопштим, да је то могуће само онда ако кола за отпремање рањеника буду ближе долазила.

Ahn: Doc. krajine B. Luka

ABK 205-MG-9/95

Заповједи, - иди одмах и допрени кола показа руком код вођар.

Лијечник је био швабо бечлија, мене је узео зато што сам знао прилично немачки, био је вриједан радник и врло строг. У мене није сумњао, али ме са ова није пуштао, сва његова наређења морао сам да извршим па и под цијену живота.

Када сам наредио санитарима да притерају кола и кове на одређено мјесто одговорили да не смеју, јер је тамо опасно па њих и кове. Заповједим други и трећи пут, напред али они се огледаше и немакоше се смјеста.

Вратим се на траг саопштим лијечнику непослушност санитарета знајући унапред да ће ме изгрдити. Репорт ни свршио нисам, хвата се за револвер, нареди да их морам дотерати на одређено мјесто или ће мене и санитарете из револвера потући.

Није преостајало ништа друго него потегнем и ја револвер на моје санитарете и заповједим напред. Срећом послушаше. Да нису послушали пуцати у њих неби могао и неби преостајало ништа друго него да бјеким без трага, јер би ме лијечник како је био строг устријелио из револвера.

У вече када се смирљо направисмо узмак и ми и Руси. Када се установило помоћу аероплана да су и Руси узмакли стрпаше читав 2 б.-х. пук у аутомобиле и најуреше за Русима да им пресјечемо пут.

Руси су иза редовних трупа оставили на добрим позицијама 10 до 20 момака са машинским пушкама са којима су нас више пута код наступа у колонима дочекали и поздравили таман на 50 корака.

Када су нам направили на стотине мртвих и рањених, изазвали неред и узбуну у војсци, стим су нас задржали да њихове редовне трупе могу кресметано узмицати онда су одјурили за својим редовним трупама.

Ради узмака Руса ми смо морали непрестано дан и ноћ за њима наступати са врло кратким одморима. Изморени намучени, непрестаним пјешачењем преко поља, шума, потока и мочвара, по рушном и кишовитом времену, поврх свега тога гладни, жедни, псовали смо Русе и грдили на свемогуће начине, ради непрекидног узмицања.

Наступали смо сви једнако мислили да нас хоће Руси већ једноч да дочекају, стим би било ријешено потешко натрпаће, одморили би се, па макар одмор са животима плаћали.

Преко варошица и села наступали смо све до руске границе. Једне јунске ноћи послије пола ноћи заустави нас 2 б.-х. батаљон злогласни капетан Дурла и одржа маду говорањацију, из које сам разумио да се налазимо на руском земљишту.

Нисам вјеровало у Дурлину говорацију све док није свануло. Чим је свануло опазих дебео ступац, обојен тробојком бјело, плаво и црвено, недалеко од ступца угледам француску стражарницу и порек свију доказа нисам вјеровало док год ми није потврдио да се налазимо на руском земљишту један уламер, уламерског пука број 12. Исти уламер рече ми, да насупрот нама стоје сами козаци и черкези. Ух мајко моја шта ће сад бити? Помислих, овдје ћемо добро платити, овдје нема ни помисли на бјегство у Русију, јер смо знали да козаци све робље сасијеку без милости, непитају јесли православни мађар или швабо.

Управо на граници преданисмо, добро се утврдисмо и ровове смо чак маскирали, травом и грањем. Чим се смирљо добисмо наређење напред у Русију 2 б.-х. батаљон налазио се пред руским селом Черни Потоци, недалеко од границе Бесарабије и Галиције.

У селу Черни Потоци за једном галицијанском дрвеваром удесисмо мјесто за пребјалиште. На истоме мјесту нареди бат.командант Дурла, да остану сви штабски војници, послани, сејаци и т.д.

Пошто је свечера било потпуно мирно није ништо ни слутило злу. Легли су сви војници а са њима моји санитарети и поспали ко закљани. Ја сам легао такођер али ми се није спавало и ако сам био уморан.

Баталјонски командант Дурла почесто је одлазио и долазио натраг у ровове 2 бат.опазих на вему да се узмучио.

Ноћ је мрачна, прет пред оком се невиди, рефлектори и ракетне осветлују на све стране, навјешћују зло које се припрема.

У 11 сати ноћи сукобише се патроле и почеле пуцкети, пуцкетање је било све то гушће, док се није претворило у саму грмљавину која није ни најмање ометала сан уморним војницима - савали су ко балвани.

Знао сам да ћемо исте вечери платити прелазак на руско земљиште, јер смо дарнули у Бихову рођену груду.

У 2 сата послје је пола ноћи грмљавину пушак и топова пропараше руских козака гласови Хура -а-а-а Хура-а-а-а-

Било сам будан, знао сам шта ће бити на вичу Хура-а-а-а Пробудилим лијечника и саопштим да Руси наваљују. Нисам му подпуно све ни саопштио киднуо је без ријечи у мрак.

Неста лијечника, гласови хура-а-а-а постају све то јаснији, што значи, да Руси прилазе ближе. Пробудим моје санитарете и остале војнике, наредим бјеките замном козаци наваљују.

Бјежао сам без обзира газио сам преко мртвих војника, кова, разлупаних котлова, изврнутих кола и наслага хљеба. Гладан сам био а нисам имао толико времена да се сагнем и узмем један хљеб.

Бјежао сам и бјежао али су ме козаци скоро сустигли. Провалили наш фронт, на коњима јурили напред и све што се пред нама налазило натицали на дугачка копља.

Бјежећи налетим на поток и прелазећи паћем у поток. Док сам се ископрцао на потока евануло је а козаци су на 200 корака били мени ва леђима.

Козаци би ме стигли, да се нису забавили са једним резерве баталјоном, који је био доста близо провог рова. Наш други и резерве баталјон козаци су киништели потпуно исјекли су и поубијали све војнике као и окцире међу којима се налазио сам гласовити војсковођа капетан Дурла.

Од оба баталјона остало је само 19 коњака, међу које спадам ја, са моја 4 санитарета, лијечник, 1 посылни и 12 војника.

Ми смо се нашли у близини дивизионске команде пред селом Заставна. Из Заставне је кренуо ново дошпјели батаљон на челу са капетаном Тасилом да спријечи продирање Руса.

Нови батаљон на челу са капетаном Тасилом сусрео сам на улазу у село. Капетан Тасили познавао ме. Чим ме опазио запита је-кудаћу и шта има новог? Новог је то, да за којим леђима нема бојне линије, све је побјеђено па и сами бат.команданти. То значи да ваља одмах одаље смјеста развити бојну линију. Запита јестели видјели мога лијечника? Он тражи тебе а ти вега. Отишао је у село. Идем и ја за њим. Збогом збогом!

Лијечника сам нашао у селу спремна да иде натраг за новим батаљоном. Бућло се силно на мене што нисам са момцима за њим трчао и ако ми није издао наређење. Он је био потпуно инеормиран о поразу наших батаљона, био је стретан када је видлио нас 5 санитарета и 1 слугу јер је мислио да смо и ми заглавили.

Нови батаљон оставили су Козаци одмах више села заставне Ми смо недалеко од батаљона направили од једне паћине превијалиште.

Овде смо остали скоро мјесец дана, радети нисмо знали шта, јер што је било рабеника осзали су Козацима за леђима у рововима са обадвије стране владао је мир.

У оближња села ишао сам почесто, куповао младе праске и јавце, које сам пекао и слао којим друговима Сими Павловићу Сули Сетићу, Душану Ранисављевићу, Стојану Гојићу и т.д. Другови су давали новце а ја сам куповао све што се могло добити ја јести и пити.

На овоме мјесту постављено је прво примерје намећу нас и Руса, ради покопавања мртвих љешна које су се налазиле у пеници намећу наших и руских ровова.

Примерје је трајало четири сата. Овдје сам имао доста времена слободног и ту сам прилику искористио и нашао брата Милана.

Он је био код телесона, такођер код 2 б. - х. пука. Он је у рат дошао прије мене и остао у рату на мене. Касније смо се састали и билак оба двојица код једне кумпаније.

Са овога мјеста знао ме лијечник више пута послатје поцъзаве послати у ровове, да прегледам имали рањеник или болесних.

Ровови нису били стојени и тако сам више пута на отвореном пољу био нишан Русима, који су знали на топа на једног војника пуцати. Неколико пута знао сам овај опасни посао заобити али ме лијечник брзо ухватио. Давоо ми је целулу, коју сам морао носити сваком компаније команданту на подпис и стим је било спријечено моје заобилажење.

На читавом руском фронту гдје год се показао какови чвор босански пукови требали су га разбијати. Тако је наш 2 пук у мје ецу јулу 1915 прегонио Русе преко Двестра у Буковину и ту је заглавио скоро читав на челу са пуковником Михаљћем.

Узрок пропасти 2 б. - х. пука био је у томе што су се подфецири 16 ђуипаније на челу са Слим Павловићем наредником из Приједора адоговорили адоговорили да пропусте Русе 2 пуку с леђа. Били су у споразуму са Русима - тако је и било. Руси су дошли с леђа 2 пуку и заробили више него половину момака.

Ја сам био у близини 2 пука на превијалишту. Баш тога дана налазио се на превијалишту као болесник Суло Соџић из Приједора. Када сам му саопштио да ће 16 комп. прва навалевати одмах се јавио да је здрав и отишао компанији. Он је такођер знао за намјеру Слме Павловића и другова и ради тога ће јавио здрав. План је био у Русију. Сретно су отишли сви у Русију.

Мало касније послитје малог одмора и поновног надопуњавања пука са Двестра испред села Душинова пребачени смо више села Синкова гдје је такођер пријетила опасност од руске навале. Овдје сам се састао са Братом Миланом и били смо обалва код једне кумпаније све до мога одласка са фронте у Болницу. Сваки дан смо се обилазили и тражили, стрепели смо један над другим и очекивали сваки дан вијест, равен или мртв. Зато смо послани у фронт - зато је рат.

У пуку се појавила колера, санитети су имали пуне руке посла. Ја сам такођер неуморно радио око спасавања ђуди. Код лијечника сам имао потпуно повјерење, које сам добро искористио. Многе здраве направно сам болеснима и послао у болницу, све патриоте који би се случајно разболели брзо сам оздравио и послао у ров натраг.

Оне патриоте који су се много хвалили са својом глупост тако далеко отишли и говорили да их руска кугла не може усмртити ни ранити. Ја сам такове споразумно са својим друговима намјештао по мјесечини на она мјеста гдје су други морали или.

Добра се сјећам једног случаја када смо на једно опасно мјесто поставили једног добровољца Адем аге Мешћа из Тешва који је говорио да га може ранити или усмртити само златна кугла а тих руси немају.

Учинемо пробу дали га може челична? Сјутра дан лонесошега санитети равена. Биће да су му Руси сковали златну тако сам рекао када сам га видио.

Признати треба било ми је тешко када сам га видио тешко рањена. Болело ме јер сам знао да сам га ја тамо послао гдје ће главу нагубити. Али шта ћу, да није погинуо он погинуо би други а могуће још наш човјек. У таким случајевима гурали смо она који нису хвалили погинути за Аустрију, који су се драговољно јавили да иду у рат.

Слим сам мрзео све аустријске патриоте, радно сам ми с главом гдје год сам могао а што је најинтересантније многи воји другови у прогањању патриота били су муслимани и католици на разлога што су сами видјели колџке се неправде врши над Србима и Чесима.

Мјесеца августа позвао ме бат.командант покојни капетан Тасица и саопштио да ме војнички суд из Бава Луке тражи на суђење ради великодаја. У списку се наводи да сам на касно побјегао а мој друг покојни Милеван Ивчић из Добриња овај сам требао бити суђен да се налази у касу у Бавај Луци.

Рече ми покојни капетан Тасица. - Небој се Лукане, рачунај само истину о читавој ствари на суђење нећеш гнати, јер си се добро понашао у војсци и ето већ си подопштор.

Исприча ми све од почетка до свршетка. После је саопштавања нареди ми ићи на дукност а све ћемо са образложењем послати натраг и тако је и било.

Мене више нису тражили ради суђења а друга Милевана Ивчића старца од преко 65 година као великодајника осудише на четири године робије.

Покојни Милеван Ивчић био је добар друг и социјалиста свим сам се упознао године 1912 за време пакрета организације у Добрињу.

Умро је у Араду 1916 године, јер његова старачка конструкција није могла издржати робијашке муче и патње.

Са смртју покојног Милевана Ивчића изгубила је Соц. Радничка Партија Југославије једног доброг и свесног друга - Слава му !!!

Послије пораза на Двестру, бјегства Срба са Сикова у Русију сви Срби 2 пука предведени су на репорт пред дивизионску област.

Дивизионер нас је назвао кадајцима девојке, руским шпифунима, рекао је да смо ми Срби од Бава Луке и Приједора курбански синови, који бјежимо у Русију и кадајемо планове о кретању војске, преткордесетковањем, прогањањем и стављањем наших фамилија.

Србе и Чехе на једној страни псују и грде а на другој страни муслимане и католике хвале и у звијезде скивају. Издадоше наређење свима војницима муслиманима и католицима да строго пазе на Србе, наредише им чим опаже да се договарају или удаје из реда оних да их убјеђују, рекао је дивизионер "Боље је свјак побити него их пустити да бјеже у Русију".

Након репорта, настала су капшња, прогањања и денуцирања Срба војника од стране аустријских патрола нијесмо се смјели никуда двојица састати. Увреде и псовке пратиле су нас на сваком кораку, са нама код куће још горе се поступало него са нама и још су од нас захтејевали да храбро гинемо. За кога? Зашто? Питали смо се сами?

Да се спасемо рањавали смо један другог на пушке правили смо мујетне болести, отеке, кутуцу, растревали ране и т.д.

Свдје сам ја постао гласовити "пуковски лијечник", и одпремач заслужник и познатих људи са ратнети у болницу.

Сав санитарски материјал као и медикаменте имао сам на располагању, лијекове сам употребљавао како сам хтио без икакве контроле.

Санитарски подручник Савчек галицијан знао је за сву моју работу. Чулио се мојој смјелости и правко се да ништа незна.

У мјесецу септембру 1915 година наш пук имао је да навали на Русе све припреме учињене су а што је најглавнија мени су дебели по пуне алаше рума. Алкохолем су храбрили војнике.

Једни се спремају на бјегство у Русију, други како ће заслужити одликовање, трећи како ће се сами ранити и т.д.

Ја сам имао да нађем склониште за рањенике до кога мој несметано санитарска кола доћи. Наређење дабно сам у вече. Све тешко рањене сносити на једно мјесто и најпосљедње одпремати. То је значило пустити нека умиру или ако Руси унапредују оставити их Русима на поклон нека се они свима дуче.

Сва наређења нарочито овакова нисам саопштавао свима санитарским патролама. Међу патролама имао сам војних људи

који су тачно извршавали маја наређења.

Моја наређења уочи битке повјерљивим санитарима гласила су:

Све патриоте, денуцијенте, орленаше, лајавце, шпионе, који нас Србе мрзе и прогоне кад нађете рањене заобиђите непријатељу помоћ нека галови покрепају.

Наређења у колико нису извршили сами санитарни извршио сам ја на главном превијалишту. Мој циљ био је рушење борбеног духа у пуку, спасавање људи препуштених од стране варошке интелигенције, који су незнајући ни сами како и на који начин дошли на клавницу да гину за интересе аустријског капитализма. Варошка интелигенција фенџири и озидири бјежали су у Русију и остављали своје пријатеље.

Половицом мјесеца септембра, једнога кишовитог дана у 6 сати ујутро рано загрмеше топови, непрестана грмљавина топова која је тресла небо и земљу трајала је до 10 сати прије подне. Чим је грмљавина топова престала чула се команда "напред" Без иједног гласа војници су изашли из ровова и гали по мокрој и хладној тлу. Видио сам једног пијаног наредника гдје се распечио на рову и командовао "напред" Хтио је још нешто да говори али га прекиде куршум који му је тијело просвирао а он се сруди у ров ла лева.

Чим су се војници из ровова извукли на отворено поље према непријатељу одма је настало клептање машинских пушака мртви и рањени падали су као снопови. Рањени који су могли пузити по земљи извицали су натраг у ров гдје су их санитарни дочекивали завијали и даље отпремали.

Више пута када се знало да рањеника има а не долазе на превијалиште знао ме лијечник кроз кишу куршума послати да идем извидити шта је са рањеницима и санитарима. Ја сам ову прилику увијек искористио распитивао сам се за брата и сваки пут довукао на себи по једног познатог рањеника.

Тако сам једнога дана нашао приједорског судију Мартина рањеног у ногу високо изнад колена. Завио сам га и одмах отпремио у болницу. Несретник оздравио је након годину дана поновно отишао у рат и погинуо.

Резултат наваљивања нашег пука на Русе био је преко 1500 мртвих и рањених осим тога нашим је тешком муком успјело да се задрже на старом положају.

Напредовање и извицање нашег пука трајало је читави три дана. За вријеме борбе храна није долазила. Бак трећи дан када су Руси наше потиснули назад ја сам остао без хране пошао на један брежуљак да уберем који кукуруз. Брежуљак је био доста висок са истога сам берући кукурузе посматрао како Руси одкопавају своје ровове и један по један излаијећу напред пред ров.

Опозивши наши да се Руси спремају за навалу отворе жестоку павбу из пушака. Чим залупа једна страна друга одмах узвраћа. Ја сам се нашао на негодном мјесту кроз кишу куршума имао сам да прођем до превијалишта које није било удаљено више од 300 корака од мене.

Пред самим превијалиштем из лијевог цепа извадим кукуруз хтијући да се похвалим пред мојим друговима да сам осигурао "домовину" уз пркос жестоке пуцање. Кугла су пјевале изнад моје главе а једна само што ће зукнула, кукуруз је испao на земљу, а моја четири прста на лијевој руци потпуно одсечена висила су на кожи. Нисам ни погледао у руку кад друга кугла са пјесмом сију-у-у-у-у прасну предамном и један комад исте погоди ме у чело. Падох на земљу осјети гдје ми рука поче трнути а у глави поче да хвата вртоглавица.

За неколико минута дођем ксеби подигнем се и зрњави трчећи ниско к земљи дођурим у превијалиште сав крвав ко ороз послје боја.

Чим сам унишао у ров превијалишта одмах су ми рекли Перо Комадина и други - доста си дуго пркосио куглама. Завише ме и наредивше да морам смјеста у болницу.

Из рова позваше брата Милана на Оликову ристадо се да братом и осталим друговима. Сви су били весели што сам лако рањен. Мени је био било што их остављам, јер сам међу њима био најслободнији и знао сам у најгорим случајевима

да их утјешим, развеселим од свију напада са стране претпостављених обраним.

Пјешнице дошао сам до кељезнице, која је долазила до мјеста Окна. Из Окна кренуо сам пуним возом рањеника у Накомеђу на главно збориште рањеника.

Болови су наступили након неколико сати, када се рана изхладила и трајали су преко три недеље. Болови су ме толико ослабили да нисам могао ходати. Чим би мало више ходао мрачило ми се пред очима и то је био знак, да морам лећи, јер би се иначе срушио.

Велика је то мука, када наступе болови не може се сједити, ходати а ни лежати - све постане досадно.

Из Калсмаје кренуо сам транспортом рањеника за Булафехервар (Карлсбург). Овдје су нас подијелили по нацијама. Све словенце, босанце и хрвате на једну страну а нијемце и мађаре на другу страну.

Ја сам знао зашто нас дијеле, опредјеливао сам се како сам пошас са ратишта, увијек мађу нијемце и мађаре. Мађари и нијемци одремени су у боје болнице и добивали пуно бољу храну.

У Булафехервару нашао сам неколико људи из котара приједошког, који су као таоци по тврђави чистили улице, по тврђави која се налази пред мјестом Булафехерваром недалеко румунске границе.

Након 10 дана послан сам са још 17 рањеника у једно блато веће село Косуазо које се звахе мађарски или српски преведено Луго Селс. Овдје смо смјештени у школу. Становници села хранили су нас, школски учитељ био је управитељ болнице а сеоски лијечник био је и наш лијечник.

Назор над рањеницима и болницом вршио је посебни одбор, коју су сачињавали сеоски учитељ, учитељица, апотекар грошница и лијечник.

Храна је била изврсна, рањеници су се брзо опорављали, једни су одлазили а други долазили. Лијечење рањеника лијечник је повјерко једној дјевојци из села, која се била уједно и кухарица.

Код првога превијања моје руке, спазио сам, да је дјевојка потпуно неспособна за превијање и лијечење рањеника. Превијала је све рањенике сваки други дан а мене пошто сам имао најтежу рану, која се гнојила услед изломљених костију у свечетири прста, морала је превијати сваки дан. Видно сам да јој је свагдаше превијање постало досадно. Једне недјеље када су сви рањеници отишли у цркве, замолим дјевојку за кључ од ормара у коме су смјештени завоји и медицинamenti и саопштим, да хоћу руку сам превијати.

Одговор сам добио. Ја не смејем кључ дати од лијечника. Насмејем се и одговорим. И ја сам лијечник, зар Вик негнатеј госпођице? Одговорим и поновно затражим кључ узимајући сву одговорност на себе. Она се насмеја и даде ми кључ.

Рањеници су по наређењу одбора морали сви ићи у цркве. Наређење сам увијек изиграо стим, што сам остајао као чувар болнице, али то је управитељу болнице упало у очи и постало сумњиво.

Једном нарочито дође, прочита на цедуљци, која је висила више кревета, моје име и презиме и запита. Јесам ли ја Србин? - Јесам Србин и још за то социјалиста. А зашто Ви не идете у цркву? - Јест баш зато.

Док су рањеници били у црквама којих је на 200 кућа било само шест ја сам доклен чистио и лијечио коју српску руку.

Једном закључим, да морам све поломљене коштнице које су стршиле напоље у поломљених прста почупати напоље, знајући унапред да је то везано са силним боловима.

Као обично припремим све за посао у сублимату нарочим доста комадића вате, очистим добро ножи и пинцета бензином раскиселим газом опијепљену око рана у млакој сублиматској води. Одлијепим газу од рана, затим добро очистим гној, гњилу кожу и месо, па онда се хватим ножа и пинцета.

Изражем и почупам све кошчице и разбијене и главкв
из свечетири прста на лијевој руци. Док сам се знојко од
болова вадећи кости из отечених прста, за мојим леђима
стајала је Грофица и брисала сузе - плакала је.

Загрли ме и кроз плач питала. Болили те синко мој?
Боли Милостива, али кости сам морао одстранити, јер оне
оспоравају зацијеливање.

Даклен Ви сте сигурно санитар? Јесам Милостива. Добро
синко! Добро сте нам дошли чим дође лијечник преузети ћете
лијечење равеника, јер наша дјевојка има пуно посла у
кухњи а зато ћемо Вас свдје задржати докле год рат траје
и одавде послати кући на виђење. Пристајетали? Пристајем.

Тако је и било. Од тога дана брала ми је Грофица сва-
ки трећи дан 1 ½ л вина, старог 3 - 5 година. Коначе, и
када је правила и мени је послала по слуганин.

У јануару мјесецу 1916 г. добио сам 10 дана допушта и
дошао кући на виђење. Сви су се моји изненадили, када су ме
видјели. Нагледао сам врло добро.

Моје румено лице, побрнало је мисли мојима о рату и
војничким патњама. Над су ме видјели нису вјеровали ни-
саву појетних војника о ратним патњама.

Ја додуше нисам никада, па ни онда када сам се у исти-
ну патис, писао мојима, да се патим, него обртно. Зато сам
мојим писмом моје развеселити и онда када ми је било нај-
горе.

Мислио сам увијек, ако се ја патим и трпим, то не-
мају моји знати, јер то би била велику бол и брига заца-
вало.

Када сам се вратио са допушта у болницу, поговарало
се по залу о распусту болнице, ради удара Румунске на нас.
Тако је и било. Болницу распустиха а нас послаше на пукове
којима припадамо.

За вријеме рата лежала у болници забилежено сам неко-
лико синична из рата које све такођер вала споменути.

К а д а к у н г а .

У мјесецу јулу 1914 г. Сунце се у великом облику изе-
брна показало. На пољу нигдје живе душе. Тишина је. Нитко
не бих смислио рећи да се на тихим широким зеленим пољима,
води непријатељство и покол души. Пушке се не чују. Вој-
ници сви осим страже и нашег "Соета" (Суво Соетих из
Приједора) у дубоким возовима мирно спавају.

Имали смо два непријатеља. Други непријатељ налазио
невољиво од нас. Он нас је узнемиравало највише по ноћи
кад је требало ноћивати. Од моје санитарске патроле имао
је наш "Соета" највише посла са другим непријатељем
(Ушима) које су га више пута присилиле, да устане прије
времена за устајање. Једног јутра дигле су га Уши рано.
сјео је на ров, па наставио непријатеља прогавати. Чарто
се утаборио у свим кљевик рубовима кошуље (главни непријатељ
Бирајући једну појетну гунђао је а није ни мислио нити
је гледао према другој страни непријатељској, јер се за-
бавио гвечећи једну по једну. Одједном изненада зачу се
пукчани прасак а кугла пропјева изнад главе "Соетине".

Подигну главу упери очи према страни откуда је кугла по-
летјела и рече. Зар сам му ја непријатељ? А не - Нисам му
ја непријатељ. Будала Рус. Узме кошуљу мисли сваког изнад
главе у знаћ да му није непријатељ. Настави даље прогавље
непријатеља по кошуљи.

Тек што је крупније побирео и бацао, кад опет пуц.
а кугла тамам крај главе звукну. Наш "Соета" намајући кад
други пут показати Русу који је пуцао намага да му није
непријате, скочи у ров дојури к нама и рече. Малим главом не
оста на робу. Не знам зашто онај будаласти Рус на мене пуца
хтио ме убити. Дужан му нисам, увредио га нисам, ама
ни видио га никад нисам и хтједе ме убити. О - с - с - б - и
је човек без памети.

Нато му један други смјешени се добади - А знаш ли

ти "Соста" гдјесом? Прет на часо па се сабери. Соста слаже раменима и рече - Тако је. Рус се не шали и не шарује да му ја нисам непријатељ. Али Боже здравље - Увјерићемо их, да им нисмо непријатељи.

У Болници 15 септембра 1915 г.

Н а п р е д .

Иа топле собе у ладене мрачне и мрке ровове је стигла телеконска заповијед-сутра напред! Заповијед је од уста до уста пролетјела муњевитом брзином кроз бојну линију. Прекинула весело пјевање, разговоре и играње. Којим су војници кратили дугочасно вријеме. Настала је тишина и забринутост. Војници су један другога напутали о несрећи која може сваког часа наступити.

Још увече стигла је заповијед да се спреми сва. Војници су кутећи примили заповијед те су се мрмљајући спремали. Истраживали су лопатике за копање ровова, јер без лопатица скоро ниједан војник неће напред из рова.

Бацали су из торби што је било тешко за носити, чисти-ли су пучке, пиносили муницију, прокопавали излазе према непријатељској линији - кад је то било готово, онда су један другом давали точне адресе својих фамилија, да они који остану живи, јаве мртвих фамилија да су забубили оца, брата, сина и т.д. Многи су молили своје командије ако погину да јаве кући да су заробљени. Таки знања јаве има много гдје се мртви очекују да дођу кући.

Мета ноћи није се могло спавати, јер су свима стално испред очију летиле фигуре отаца, мајки, дјоца, жена и сестара.

Још ни спавало није а топовска је грмавина у зрак "Напред" тресла небом и земљом. Пуцали су наши, пуцали су непријатељски топови. Топовска ватра трајала је читаву четврт сата. У читаву четврт сата није било ни једнога момента да се није чуло страшно експлодирање шрапнела и граната. Многи несретни војници нису извршили заповијед "Напред".

Са наше стране топовска ватра је престала, заповијед "Напред" стигла, војници су погнати излазили из ровова и на отворене поље. Кад су их спазили непријатељи нестали су гужу топовску палбу, тако да се небо и земља продишала а из ровова непријатељских отпало је све оцање, оловом из пушката и машинских пушката. Кроз цијелу грмавину продишале су ријечи "Напред - Напред - Напред" су виждали живи осмисли, који су остали иза леђа својих чета. А мали наши осмисли скупа са својим војницима пошли су преко мртвих и рањених "Напред" у смрт.

Напредовало се без обзира на људске жртве. Све војника су остајали по пољу и шуми мртви и тешко рањени. Јако рањени су одјурили с весељем назад а тешко рањени напредано су јаукали и звали санитарате, који су их отпремали на носилима до превисјелишта.

Санитарате су имали заповијед, да сие рањенике, који превише тешко рањени оставе у пољу а да носе сие, који су лакше рањени. Тако је било рањеника, који су по три дана лежали у пољу без икакве помоћи, те су многи окромаци након тешких мука и болова морали скапати од жеђи и глади.

Заповијед је "Напред". Непријатељ се мора попући. Али то напред то напред више пута без икакве команде окрене назад. Погањало у једном дану неколико пута напред и назад, али увијек се чила команда "Напред" "Напред". Напред се ишло преко мртвих и рањених и кроз кишу кугли све докле док је текло извршиоца. Кад се видало, да се нема счим више напред, онда би се остатак војника са лопатицама закопао у земљу ондје гдје би се зауставили и очекивали на нову заповијед "Напред".

Кад су се војници прилично закопали онда би правили пут од рова до рова. Чим би се спојили одмах би се раздвојивали. Гдје онај? Гдје онај? Погинуо, погинуо, рањен, то је

заборави

одговор. За кратко вријеме живи се све и опет настане весело пјевање и разговарање, као да се неће више напред. Многима је било драго што им се живот produžio. Шта смо ми војници? Шта је човјек? Зашто гинамо? Питам сам се. Да чак и у класници пјевајући идемо. Срце нам је гвоздено памет туђа.

Говече је говече, па кад га човјек дотјера свезана до класнице, неће у класницу без великих батина. А човјек невезан сам иде у класницу и тамо се весели док год не чује за "Напред" у смрт. Док смо ми несвјесно мрзили се гладовали и гинули доклен су они у топлој соби в конто побједе испијали шампањац.

У Боници 3 новембра 1915 г.

П р е с ј а ц и .

Једне јесени остао сам без посла, није ми просјетило ништаж друго него кренути на пут и тражити посла. У варошу нисам се смио бестосан наизмити, јер је тад полиција са бестосеним обрачунавала. Вријеме је било неугодно за путовање или није друго, него на пут, као и сви они који су остали без посла.

Путујући још издалека ипаких пред собом својину гутница. Мислио сам, да су то неки несретници као ја, још ако буду столари, онда неваља, што сам окренуо свим путем, јер не бих они кренули на оваквом времену на пут, да бихсу остали бестосени.

Тако промишљајући ишао сам према њима, а они према мени. Нисам гледао на њих, јер сам мислио сједанкић као и ја, кад су се мало поближе примакли опасно сам једног без десне руке. Ето нису столари, то су сигурно просјаци мислио сам сам у себи. Шта сам ја? Ишта сам се? Кад останим без посла него присијак. Путујући просјачим као и они. Другови смо! Кад смо се састали поздравили смо се и запитам куда другови? Одговори други што је имао обе руке или му је једна рука танва као у малог дјетета. Не питај друге куда, сад кудгод хоћемо, широк је свијет. Отјерала нас Маћеха без руку када смо остали ратујући и брбљати је.

Био сам знатичељан, што је то било с њима и Маћехом. Понудио по цигарету, пошто смо били уморни од пута сједомо покрај цесте у јарак. Запалисмо и настависмо разговр. Запитих што је то било с вама и вањом Маћехом, да сте чак без руку остали?

"Ето што - ко дјечак од 5 година остао сам без Мајке Мајку ни упамтио нисам, вамо се сједанам великих топлих ријечи - Сине, сине мило дјете моје - које ми је и данас звуче у ушима. Дубоко уздахне и настави - Кад је било вријеме да се устаје она би ме увијек будила са ријечима: Устај сине, Мајка те зове, устај кафа је готова." Сви му се засвијетлише од суза, а говор постаде све муклији.

Док сам ја са пријаком осушене руке разговарао остлен је други погнуте главе пушио и нешто дубоко размислио. По несрећи мојој Мајка је умрла а ја сам последије велике смрти доспао несретној Маћехи а овога сам друга затекао. Није било више устај сине, него сваки пут кад би ме будила, гурнула би ме ногом у ребра, те би се још издирала. Устај зар се још ниси накратко. И ако сам био најчак унјек сам био у послу. Прво сам чувао краве, а последије што сам био старији радио сам све то више и тега послове. С нама свима који смо били код Маћехе поступала је једнако, радили смо од јутра па до мрке ноћи.

Видљак да наш рад били смо награђени са њом хрином, батинама и псовком. Радили смо и гладовали, те смо више пута, ја и мој друг међусобно разговарали и питали смо се доклеће то све тако трајати? Али нисмо могли ништа заклучити, јер од хандара и кнеза никуда без велике дозволе.

У великим рукама били су потови, кнезови, хандари и сви остали.

Али не лези враже, дође дође година да се ограде то прављају и меће исправе. Једнога лијепога дана погине

Маћеха рано у јутро на посао. Она заповиједа а ми ударамо дирекце за ограду, ограђујемо куд она заповиједа а гдје је хтјела ту је морао бити улаз и пролаз. Рађемо ми све по безином налогу и плану. Над од јечном звучујемо галму и препирање, које овуда, нађе онуда а наша злоглава Маћуха хтјела је да има пролаз преко свих сусједних зива, али преко безиних, пролаз није смјо имати ништо.

Ријеч по ријеч, скочише сусједи на нашу злоглаву Маћеху страсмо се, да је обранимо, Бог је убио, и ту се помлатисмо са комшијама. Маћеха замути па побјеже а нас комшије са козем и сјекирама немилосрдно испребијаше и измлатисе. Разбише неком главу, неком руку, ту смо се и нас двојице десили и бранећи Маћеху, потегосмо за просјачки штап.

Ствар је дошла до суда, кад на суду, ми сви изгубили а Маћеха добила. Ми добисмо црно по бјелу да можемо ићи куд хоћемо, те да нас она више не треба, јер смо за рад неспособни. Тако ми доспјесмо у просјачке. А сад друже да се иде даље, кишаће, а ми још нисмо нашли сламу за преноћиште, то исто мораш и ти учинити, завуци се гдје год покрај пута у саћевену сламу, па спаваш док те зима не пробути.

Лугоасмо се. Они на јакну а ја на другу страну. Они су сакати па се није ни чулити што просе а радник здрав кад остане без посла у капиталистичком друштву постаје просјак.

У Болници 30 октобра 1915 г.

Ја сам концем јануара 1916 к. стигао у Лебринг. Лебринг је постао знаменито мјестинце услед изграђених барака по руским заробљеницима у које је смјештен б.х. 3 резерве пук.

Бараке су подијељене у четири групе, у сваку групу смјештене су четири компаније, групе су посебно свака засе ограђене високом оградом од бодљикаве жице.

Осим баталјонске четири групе постајале су још четири групе барака које су смјештене болнице, купатила, споравилишта, радионе, складница и т.д.

На прегледби у купалишту додијељен сам рековалисцентном одељењу. /споравилиште/. На рековалисцентном нисам имао нинога познатог. мене нас и остале положицире утреган су одма први дан на рад. Са 10 момака са двоколицом нисам сам по камен на Муру. мамећем смо насипали обилежане путеве по којима је било блато до колена.

Чим сам опазио неуредност статистичког вођења момака од рада сам бјемео и више пута сакривао по групама. Никада више нисам више био на скупу, изузев онда кад се дјели храна и плаћа.

На моју велику срећу, дође на рековалисцент за управника В. Фуке мој школски друг. Чим је дошао одмах смо се нашао и поздравили. Да боже на допуст одмах а касније ме препоручио свима официрима и подофицирима да ме припазе.

Тако сам ја на рековалисценту дочекао са ратника мога галицијана санитарског потпоручника Сафрера Михаила.

Поручник В. Фуке је поновно отишао у рат а ја сам се задржао са потпоручником Сачеком. Нао спреман санитарски подофицир почео сам са рековалисценту водити и облачити.

У свима баракма увео сам узоран ред, ради тога био похваљен од команданта пука и задржан на рековалисценту до даље одредбе.

Остали војници ишли су сваки 14 дана на лијечнички преглед, одређивани компанијама и марш компаниј ма.

За кратко вријеме стекао сам силно поздрегење кол лијечника и официра. Ту прилику добро сам искористио. Све познате војнике и другове из мога среза слао сам на допуст по 2 - 5 пута, на 4 - 8 недеља. После је допуста на констатирунг и супровитирунг, па макар је здрав као дрен.

Било је случајева, гдје је лијечник одредко војника марш компанији, ја га након тога пошамем на констатирунг а онда супровитирунг (да коме мало се ујарчи) и буке пуштен 6 - 12 мјесеци кући.

Оваковим начином дошао је кући 12 мјесеци Абдулах Мишић, брмјачки мајстор у Приједору. Он је био додијељен марш компанији.

Свакога кога сам познавао као човјека, спасавао сам на све могуће начине. Мјесто у болницу, амак сам дуго води, мјесто кулшанији и марш компанију, амак сам дуго у болницу на констатирунг и супровитирунг.

О моме раду на реквизиционенту, знали су причати многе људи, који су данас највећи моји политички противници и ако се ја ни за даљу од онда па до данас промјенио нисам.

За бава Луку може које наводе да потврди Стипе Малбалић и Чедо Ковачевић, за Приједор, мој ухаћан Перо Ђинодраг, Игват Радетић, Никола Остојић, Душан Ђосић, Илија Ђубинић, Саво Крнетић, Васо Раинић, Алекса Радшевић, Симо Мрта и др. за село, Васо Раинић, ваље Шкрић, Дана Вилбија, Перо Вилбија, Вид Мијачић и др.

За Сански Мост Васо Кузмановић.

На поткопавању аустројерничког режима а око спасавања људи, нисам радио сам, иако сам још неколико другова, између којих вриједно је споменути Јову Предојевића и учитеља Јусуа Печенковића, који су правили емитационе докумен-те и одпуснице од војске.

Не само да смо људе спасавали, јер када смо имали по-вјерења, ми смо га искористили гдје год смо могли, па и у државним магацинима. Хранили смо гладне и обављали годе.

У нашој работи ухаћени смо 1917 године у јесен. Јусуа Печенковић и Саво Предојевић стављени су у заток, амак је полицијски детектив прогласио ухаћеним, али ме поручник Др. Етанглер пустио на слободу, јер нисам постојао никакви стварни докази за хапшење.

Јасно сам видио о чему се ради. Иако сам 30 људи у савом одјелу сакривени, истога дана свопетим свима о чему се ради, растурим их на све стране и ричем спасавајте се сад како знате, ја Вам више немогу помоћи.

Моје посведење што сам когао учинити учинио сам, једне сам носио у болницу, друге на констатирунг, треће на супровитирунг, четврте у реквизиционг и т.д. све до виковај кели.

Моје није престало ништа друго, него да изиђем из Лебрина. Урадим са поручником Др. Етанглером, амак на допуст 8 дана, понесем са собом све документе (суб. бекетраг) и ако сам био прије два мјесеца на супровитирунгу, последије год сам из политичких разлога задржан као инвалид у војсци.

За вријеме боравка на допусту код куће приближно сам неколико приближења које могу оставити изван све рачне.

Б е з и р о з е .

Двије школске зграде испунили су руски и тајландски заробљеници, одмах у другој години рата. Дјец се змију ко улицама мјесто да искаћају школу. Рат је, не треба нам школа. Тако је било мишљење Вас. Херц. швајцарске владе.

Швајцари су из објекта уништили чак и натписе са зграда мислећи, да нема краја њиховој владавини.

Учители су послани првога дана на ратиште и тамо су остали све потлен док Вас. Херц. швајцарске власти нису уви-дјеле да рат неће наскоро престати и да треба школе обновити.

Прије рата, школа као школа, није одговарала својим принципима а камоли данашња, којом управљају разни швајцари, који немају основног појма - шта је школа?

Ево нека каку слицица из школе, каква је данашња школске настава и вени учители.

На 13 фебруара о.г. у наставном часу последије колне поставио је питање школски управитељ учитељици из 2 разреда основне школе. Који ученик зна казати, тко је покупио из промета златни и сребрени новац?

Вани су се мало узбунили као су чули што учитељ пита, да беме, да су мислили, што учитељ и учитељица питају да знају у школску наставу.

Господин учитељ је сигурно нагдје у друштву о тим стварима расправљао, па да буде стим питањем ништа, јер је остало сигурно наријешено, обратио се на ваке, да му по-могну.

Устао је син приједорског полицајца, знајући да е

tata dade sve novce za brašno, po svojoj vlastitoj uvjerenju odgovori učitelju; Zlato i srebro skupio je zlata, jer to je bio zalogovani se odgovorom baka, jer ni on sam nije znao više od baka.

E sad se prohtjelo učitelju znati značujućih stvari koje država što posjeduje zlato i srebro? Navedeno je dukat te pokazivao jednom po jednom baki kakvi izgledaju dukati. Kad je došao jednoga dana sina jednoga čiuština ovaj ga dočeka sa riječima: "Ja sam već vidio neke dukate u moju tate ima pune dvije vrećice dukata i srebra." E tu je čior. Mislio je učitelj. Baci imaju pravo-država su bogatiji. Baci su razgovarali i čiuština je država, jer ima dukata i srebra, koje su nakupili prodavajući raznu robu u školu.

Drugi slučaj isti učitelj otišao je za vrijeme nastave u zbornicu, zbornicu na čime. Mislio mu je stalo do predavača videli se iz toga, što je otišao na zbornicu kući zračao te po običaju kao uvijek lako da završi. Ostao je i biše, da je savas da su baci u školi ostali trgne se iz sna, skoči, pogleda u sat, kad тамо три четврта један сат по подне.

Doba u školu razustiti baka u jedan sat po podne mjesto u jedanaest prije podne. Poslije podne škola je imala početak u pola dva sata, ali nikako nije moglo da baci odu kući, ručaju i da se vrate u školu za pola sata. Kad su baci pošli po podne u školu to zna najbolje učitelj.

Vrijedno je spomenuti, da je isti učitelj bio odavno- dani kao učitelj i postao upraviteljem škole. Kad nas sve što se zove imenom škola i učitelj nije ništa drugo nego škola zaplupčavanja.

Se vide zrana Berka.

Također dan bišane, sunce je stiglo da je većim godnim zrakama najbolje godilo golubovim malimanimi, koji su se sa velikom prebivali ko nije po vodi sa strane obale Berka.

Poslije ručka, golubovi malimanimi skupili su se na brijunima, poručujuću brijunima nalazili razne kocke stakla i poručinama, koje su nazivali učicama (igračke).

Šine su služile kao igračke, jer predavatelji i baci nisu poznavali drugu igračku.

Kad su golubovi malimanimi zabavljali se u zrakama, dotlen su višovi svihi na raznim brijunima gignuli za interese kapitalizama. Marke su po četv i po pet u Berku peruni raznimne kocke, zasluživale zlatnu kocku, da opuvaju malimane sa ratne svete plodi, koje je mate po- dine kosica sigurnu i najviše malimane.

Na lijeve strane Berka zelenila se obala na koja su strnile kamenite zidine, koje su nikada služile za obranu grada oko koga je Berak tekao.

Na putu između gustih šuma, na zelenoj obali Berka, redali su kao pirsoneri talijanski i ruski vojnici, koji su imali zamjenski sa austrijskim vojnicima pod komandom polovnika.

Polovnici su nastojali da granja šankova, stonov, klupa, putova, kolova za plasaše, žičanim uvabave elektriniog svjetla, kao i ostalih dekorativnih materija kao po liku sa zadovolje svoje oskice.

Osakiri su omet nastojali da uvoze raznim, posto- žama i gostovnicima i ostaloj čarističkoj hietariji, koja će zjatra u nelegu u masama i gonuti na Koncert, koji priređuju osakiri u korist invidioznog čiora.

Nalaza je osvanula a za koncert bilo je sve pretrm- ljeno. Šankovu su bili puni sa raznim masnim, masnim i zlat- rim jelima kao i sa šankovcem, likerom i ostalim raznim alkoholnim pićima.

Sve su to posadali bogati građani da se prosta i da se masusobno počaste na račun siromasnih invidioznih i višoznih činovnika.

Vojnička je muzika kroz grad navijstila da Koncert počive. Nakon pola sata sve čarinska hietarija bila je

на окупу, vidjelo se strahu obave Berzani.

Večera je počela muzikom zvijezda, koje igra, i čiji zvuci, imajuće zvankađu, a na sve strane vrute i brzite svijetom kraljine. Gospođine i gostođe samiruma istod, i uka trpa na sve strane, prodaju cakljebe, kute dobrovoľne dajaloga i t. d. sve za naše dobrovoljne invalide.

U takmi prilikaama gostođine i gostođe su slijepi umiri polje, vancere i zamirni govorniti a oia su dobrovoljne umiri sikh odjaka koja igra i artski govorniti. Iliak pravo bristatse.

Ta rasposna pijanka trajala je sve do zore na rpinu onromadnje invalida i onisvix familija.

II.

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Dajalu obalu Berzani premo glavne Narise ulice stajala je
dajaloga ulica, i dajaloga ulicu i dajalu kralje je nađerobna dajaloga
dajaloga Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

U vodu, kam su zvele ga u i smit no onromadnje volji-
onijama kolo igrale, rasposna bratnja se nađerobna vladala i
dubina i vnestajana naturodetskim poklanjiva, i dajaloga svedjim
dajaloga i se odvojaju.

Na glavnoj ulici dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani dajalu obalu Berzani

гледати je stalno u mind prvono vrta i posumnjavati tuvim
 pravom jeva izgovorila - jesli konig? jesli poloviti?
 U grupu doba moim kad muno stava svak, kad postojari
 timina i mrak, po prostetivnim kolibitama ista se nemi-
 dostiva avet smrti i birala svoja kriva, i rtae plati.

Kar je smrt nastupila u Nestinu sobicu. Patro, se na
 smrt veselo osmjeknuala, kao da joj je dobar gostitelj, koji
 ne je spasiti od gladi i bijede.

Posljednje riječi bile su joj - "jesuati veseliti?" - na
 koje joj je rijeci smrt odgovorila - "jesu ti."

sa ovim riječima xto svi da primajem rasul, bijes
 i rascol u jednoj strani a na drugoj strani bijedu i uzgrađe
 od gladi.

Priljetno u letu 1917 g.

Dok sam je u nekakvoj vojini grupi i jedno danu
 za danima Jugoslavensku konaju vodjen su drzava i politicki
 ciljevi, koji su se smjucali i razvijali u vojsci i u vojsci
 amant pluckava bijelnu vodjicu, proslavljuju duvan i ostale
 vizna stvarom od 1 krone do 5 kruna, najkri timom, koji se
 nje su komadu novca od vojne oslobodili, bili su da takima
 najvise na ruku se mogli pokazati.

Imate ih se u vojsci obratnako na ruku izvojenika
 vodjicu i vodjicu ostala i ostala vodjicu.

Najkri mi jom jedno razla uatlas e. dokojna vodjicom?

Uatlas je mogla ostati na vodjicu, tako sam jom ko-
 pno od vruca bade konara o vodjicu i vodjicu, koji vodjicom
 u vodjicu jom je vodjicu vodjicom.

Beograd, 29/VII 1918

Б р а т и м о л а н а е !

Imate vam tvoju kartu a sad im razli svu avet po
 vodjicu vodjicu i on je vodjicu 13 mjeseci, tako po vam im vallem
 svu vodjicu tako po je u grupi jom vodjicu vodjicu vodjicu.

Sve sam razumio sto mi nikne, te u svu se vodjicom sa
 svu m vodjicu vodjicu da im se vodjicom, jer im vodjicu vodjicu-
 jak vodjicu i vodjicu su ovde bive, az vodjicu vodjicu, da vodjicu
 vodjicu je da vodjicu.

Imate je vodjicu, imate im vodjicu bive, da imate vodjicu
 vodjicu je bive, az sve se vodjicu vodjicu i vodjicu a nema
 po vodjicu vodjicu.

Imate im vodjicu i vodjicu se da vodjicom od im
 vodjicu vodjicu vodjicu za vodjicu i vodjicu, tako je tako i
 imate vodjicu.

Vodjicu je stigao ovde i vodjicu se vodjicom, kad je znao
 on je bive vodjicu vodjicu vodjicu je vodjicu, koji je imate
 vodjicu vodjicu vodjicu je vodjicu vodjicu za vodjicu i
 vodjicu (vodjicu) je vodjicu, da se imate vodjicu vodjicu vodjicu i
 vodjicu tako vodjicu. Vodjicu vodjicu je vodjicu vodjicu, na
 vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu, vodjicu je vodjicu vodjicu, vodjicu
 vodjicu je vodjicu na vodjicu i on se vodjicu oko vodjicu vodjicu, vodjicu
 se vodjicu. S. Vodjicu vodjicu vodjicu, vodjicu u vodjicu vodjicu,
 bive je da vodjicu vodjicu u vodjicu i vodjicu i vodjicu
 vodjicu, da su vodjicu, koji su tako vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu
 vodjicu vodjicu vodjicu, tako je imate vodjicu vodjicu vodjicu
 vodjicu vodjicu da vodjicu i vodjicu vodjicu vodjicu.

Imate vodjicu vodjicu te vodjicu vodjicu? Isto vodjicu vodjicu koji
 vodjicu vodjicu vodjicu, da vodjicu ne vodjicu vodjicu i vodjicu
 i vodjicu, tad mu je vodjicu kao da sam mu sve vodjicu vodjicu te
 vodjicu vodjicu dana vodjicu na vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu
 vodjicu na vodjicu, az vodjicu. I vodjicu te vodjicu, kad vodjicu tako
 vodjicu vodjicu vodjicu o vodjicu vodjicu vodjicu, da vodjicu vodjicu
 vodjicu i vodjicu vodjicu na vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu.

Među ostalom vodjicu da je vodjicu vodjicu vodjicu, imate vodjicu
 vodjicu vodjicu vodjicu na vodjicu vodjicu vodjicu i vodjicu, vodjicu im
 vodjicu vodjicu vodjicu, da u vodjicu vodjicu vodjicu, da se
 imate vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu, az vodjicu je vodjicu,
 tako vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu vodjicu im je vodjicu.

Najkri se vodjicu vodjicu i vodjicu se vodjicu, i

више него дан су шталовали све на азицир глазу и Мато држао говор, да ми случајно спазимо између себе кога да што прича и буни, да се имакодмах јавити а да ће се Он са осталим официрима побринути, да буде боља мисама.

Шта мислиш након неколико дана био је комис на 18 папа и на 30 људи па опет сваки шуту. Изгледа ми Душане, да ће доћи тако да човек нигдје неће бити сигуран.

Јесили чуо да је Перид из Суве свезан утврдо? Ти се хоћеш вутити, нисам имао при руци другог папјера.

Опрости, знаш да ће се овако дуго читање гавити? Сад буди братски поздрављен, поздрав свима Твојима. Тебе много воле

твој Сава.

У Јавој Луци сам се за кратко вријеме снашао и увукао на добру позицију.

Службено сам из кастела (хапса) видио војне бјегунце, слао кућама и у колера бараку а из колера бараке бјегали су кућама.

Милија Бубишић млинар из Приједора два пута из кастела послао кући мјесто у хапса па на фронт.

Насније се протурам у супровитур уннекомисију. Овдје сам такођер радио, све познате људе задржавао сам за комисију, која лакше отпуста војнике од војске. Овдје је било такођер људи, који су радили на спасавању познатих и препоручених људи. Међу њима био је најистакнутији наредник Ђубо Ковачевић.

Године 1913 маса сиромашних људи војника оставила је своје кости у бивалучком војничком гробу. Силном побојаву и умравау младина у најљепшем цвету младости био је узрок јака зима, слаба одјећа, слаба храна и пренатрпаност у баракама.

Овдје ћу споменути једног делију, којег познају сви Бох. Хер. војници: 2 пука. Најбоље га познају млади војници, који субили под његовом дрљачком и суровом командом.

Имао сам списак прегуњених, осакћених и мртвих војника, које је штабсеелбебер Стојко Качавенда одликовани са свима аустријским орденима, за храбро убијање војника и за патриотска дјела унесрећно у упропаство, у шуми сјекући дрва.

Списак је полиција запленила 1920 г. Натраг сам га добио али не попуна, остатке носим у цијелости како сам о истој ствари писао 1917 и 1918 године.

Војска почетком 1918 год.

У мјесецу фебруару и марту позвано је године 1899 и 1900 на преглед за војску. Та два годинета износила су преко двије хиљаде војника сви из окружја бивалучког и бихачког. Од цјелокупног броја позваних пронађено је способних за војску на прегледом дванаестотина. Међу уноваченим војницима, дјечама, апсолутно ниједног није било, који би могао одговарати војничким дужностима. Ратне прилике много су дјеловале на организам младих војника, који су усред тога остали неразвијени. Баш онда, кад је њихов организам захтјевао најбољу негу и храну, да се развије као у нормалног човека, ступају у војску гдје почима гвечење или боље речено убијање неразвијених дјечака.

Први дан су младе војнике, дјечаке, стрпали у бараке као свиње у тор. Свиње многих господара имале су више моћије у свињцима него дјечаци у баракама.

У бараки је становало по пропису у мирно доба 60 војника а сад се трпа у једну бараку седам пута сеездесет?

Свакако да о креветима и строяма ни говора нема па чак ни о слами. По поду је набацано како талашке и то је дјела постела за младе војнике. Кад је који морео или напоље морао је преко других газити.

Тако пренатрпане бараке нису ништа друго, него колијевка разних заразних болести. Велиједило је затварање једне из једне бараке ради заразних болести и на посметку

затваране све бараке, које су биле дупком напуњене младих војника. То је значило пркавајте свих. Сузбијање разних болести вршило се само рибањем барака, купањем момака и пржњем хамина. Та млада војска дошла је на пола гола и боса.

Усљед хладна времена оболели су од прехладе, сваки дан је десетак по десетак отпремљено у болницу и у гробље и тако је трајало из дана у дан дој је текло млада војска.

Да боме, да млада војска није лежала него се употребљивала за разне радове, по лагеру и околици бавалучкој.

Бавалучка пургарија одавна научена на оваке ствари, знала је увијек искористити регруте за вријеме док су се налазили у Бавој Луци.

Проз разне пријатеље, који се дају јестино купити, добивала је бесплатну радну снагу. Млада војска је брала, копала, сијала, чала, све за разум капетана Јовачина Јованке куме солдачке и других копијониса.

Два горе наведена годишта велики су терет подијели на раду у шуми, цјепачући и носећи на крпе дрва. Шума се налазила 18 км далеко од лагера. Момци су морали у три сата по ноћи устати, пјешачити три сата до шуме а онда наставити рад и то какав рад? Најтежи рад су имали износачи дрва из думача и увала, таквих је страна било, гдје су момци имали надасе као уз басамаче. У три сата послије полне поласили су са посла натраг у лагер, те су у шест сати стивали на починак у смрдљиве бараке.

Сви никад нису дошли натраг, јер су једни пали жртвом усљед обарања стабла и одмах у болницу отпремљени, други су од умора падали по путу, остајали лежећи у снџегу. Како је тај рад био тежак види се из ове статистике по којој је једнога дана осам момака добило брук или боље речено по нашки окилавило.

Једном је стабло одбило раме, /постао инвалид без војне линије/, другом је огранак усљед обарања прошао испод ребара. За све жртве и несретне случајеве, које су се из дана у дан догађале у шуми кривац је злогласни паша штапсфелдбери "Исчавенда".

Мјесто да се убојица нашег народа стави пред суд на одговорност, код нас у Југославији узимају их у заштиту и примају их у државне службе.

Храна за младе војнике била је изврсна! Из дана у дан кухати су пуни казани репе или неочишћених кромпира са пар кило меса. Из јутра су добивали црну кафу, која има тако сласт као кад бих човек пио воду у којој су опрати суди у којим се кафа кухала. Вечера се састојала из вруће воде у којој су се налазила два - четири неогуљена кромпира.

Хршава храна и тежак рад присилило је момке на бјегство. Најприје су пешели бјекати војници из оближњих мјеста угледају се брао једни на друге па само можели иж иако побјећи побјегне и тако је то трајало из дана у дан.

Једне догоне жандарске патроле а други бјеге. Више пута се десило да војник прије стигне кући него ли жандари, који су га дотерали и својој касарни.

Појединци су и сами долазили натраг. На питање представљених зашто сте бјегали? Одговор је био ишли смо кући по крух и хаљине. Оправдана ствар, али ипак су клањавани хапсом и везањем.

Овај је данас државотворни елемент, који нади и плаче за покојном Аустријом. Он кији жали што не може носити своје јуначке груди са златним и сребреним орденима покојне Аустрије.

Јадна Југославијо, колико ли овакових гадова у теби има?

У војсци је било Срба и Хрвата, који су били занешени са славама и побједама аустрије, а било их је, који су чврсто вјеровали да ће аустрија пропасти и на безиним рушевицама ускрнути велика Југославија и у том смо правцу радили сви слонно и заједнички па чак подржавали везе са онима нашим који су отишли у Русију.

Они који у Русији, знали су у ком правцу треба радити а да је тачно сво оригиналне карте коју сам добио од мога друга Цере Матановића столарског радника из Бриједора.

ПОЧТОВАР КАРТОЧКА

Ташкентб
№ 4

Катр

В А Л А Б А Н Д У Ш А Н
Resev abt. B.H. 2L E B R I N G
Štajerska Austrija

Ташкент 6 јануара 1917

Драги друже Душане,

Могу ти јавити да се налазим у потпуном здрављу које и теби велим. мени је добро радим о својој професији и имам добру плату. Твоје сам две карте добио. На прву сам ти одмах отписао а на другу ти сад отписујем. Шта је са Миланом и са Ристом Боројевићем да ли ће знати неки мене ако се нађу на овом крају, неће се кајати и ти сам био бих сретнији да их најђем. Драги друже, -тешко да се тамо икад видимо и састанемо, нег си среће још тјешим надом и веселим, да се састанемо и братски загрлимо онамо тамо у крају ср. завикају или тако или другачије никакко. Здравом до виђења. Прими срдачни и братски поздрав од вјерног и искреног твог друга

Матановић

Поздрави мо велим чути за мене.

Адреса: Матановић П., Ташкент, Русија.

Ово је једна карта коју сам сачувао а која ме увијек подсећа на бјегство у Русију.

Тамо сам имао доста добрих и повјерљиви другова, међу којима је био Влајко Шиљеговић, Душан Ранисављевић, Стево Мајкић, (Лисец) Стојан Гегуров, Бујић Драгиша, Зеленика Јосц, Пантовић, Гајић, Бавац и т.д.

П О С Л И Ж Е Р А Т А

Аустрију није сломила како се то данас прича само српска војска, нити солунски доброволци, од којих је један добар дио, главу и кундеком натеран у југославенске легије.

Аустрију је сломко природни процес друштвеног развоја, који је рат донко прије него што смо мислили.

Слому Аустрије много су придонијели словени који су били у саставном дијелу велике Аустријске царевине.

Сви свјесни Југославени, одмах у почетку рата, бахули су све силе на рад, за ослобђење свију словена, испод Аустријског режима.

Последица словенског разорног рада у аустријској војсци биле су то, да је наступила корупција, незадовољство, глад и на послетку дезорганизација у војсци.

Читави батаљони спрењени за ратиште, мјесто на ратиште бјегали су са потпуном ратном спремом кућама и у шуму.

За кратко вријеме зелени кадри постали су толико ситни, да војне власти нису знале, шта да раде, како и на који начин да спроче одметање војске у зелене кадре. Све касане биле су пуне, пак шта још многе велике касарне и тврђаве, биле су претворене у касане.

Војници су радије ишли у хапс, него на ратиште, у хапсу добивали су уреднију храну, него на ратишту. Не није нико луд ни на ратиште, када је било боје у хапсу.

Силном бранном корупција је захватила читав државни апарат, растрвала га, потпуно онаспособила за управљање са земљом и то су били такођер важни узроци за слом Аустрије.

За вријеме прокламовања Краљевине Срба Хрвата и Словенаца и бирања чланова Народног Вијећа, налазио сам се у Приједору.

Једнога лијепог јесенског дана 1918 г. послат је подне пронесоме кроз Приједор три италијанска три словенске заставе пјевајући србске и словенске пјесме и кличући Живко Југословенски Народ! Живко Југославије! Доље Аустрија!

Поклицима, барјанима и пјесмама најављен је слом Аустрије, национално ослобођење и ускрнуће Југославенске државе.

Међу двојицом барјактера био је трећи барјактер Весо Релик, мој најбољи друг из Приједора. Он је данас као и ја политички сумњивац и стоји под полицијском паском.

На збору, на коме је бирано Народно Вијеће, запазио сам и примјетио, да се предложеној листи, не налази заступник радника и сељака.

Моја приједба била је бурно поздрављена од стране присутних радника и сељака.

Предсједништво збора није преостављало ништа друго него да у већ одгласану листу унесе двојицу заступника радника и сељака.

Ја сам био предложено Мирка Медића и Стојана Јавића радника из Приједора, пошто се предложени нису примили на предлог Мирка Медића, примљен сам ја и покојни Иван Аразин.

РАД НАРОДНОГ ВИЈЕЋА расподјелен је био у секције. Мене су додјелили као предсједника секције сигурности.

Секцију сигурности сачињавала су два члана Народног Вијећа, котарски престојник Милан Блокеровић, командир Народне гарде и вондаријски командир.

Овим организовањем гарде, вондаријске и уздржавања реда, имао сам да решавам сва спорна питања између радника и послодавца, сељака и богавца.

У силној буци и вики одушевљеног нарада, грмљевини пушка, која је трајала све дозвон, тек је текло мунџије, тешко је било организовати и отпочети на иквир било рад.

Док су једни се јели одушевљено веселили пијанчили и пуцали на пушка, други су вадил из патриотизма крали, пљачкали и прикупљали себи државно добро.

Сви мушкарци од 12 година до 60 били су наоружани. Свак је хтио да господари и нико да слуша и овакво бурно стање трајало је преко три мјесеца.

Транспортом наоружаних војника, који су преко Приједора ишли за Крајину и Далмацију, задаваки су ми највише посла и брига. Војао сам се замишље и спљаскиће Приједор. Био сам очевидац шта раде редовне чете по Галицији, кад упадну у село или град и тога сам се бојао да се не обнови код нас.

Неколико наоружаних транспорта стишло је из Приједора за Далмацију и у путу опљачкали многе магацине и квинте.

Нама који смо били у секцији сигурности, била је прва дужност, да све војнике разоружамо и одмах одпремимо даље из Приједора.

На мој предлог сви нељезничари, који су служили на Штабовој нељезници као војници, примљени су у службу Народног Вијећа као радници са платама и одређеним радним временом.

Да нисмо задржавали војнике као раднике на Штабовој зовој прузи, транспорте наоружаних војника, не бисмо могли одмах одпремати даље и тешко би Приједор био извргнут опасности. Што јест, што није, радници су спасили Приједор од пљачке.

Чим је гарда организована настављено је разоружање свију путојужних војника. Командири гарди па и сами гардисти својеволно су одузимали сиромашним војницима све, што су понијели својим кућама, под изговором "државне ствари". Неки су одузимали и други одмак продавали.

Оружја и муниције било је на складишту у Пријелору преко 35 вагона.

Сазнавши тежаци за складиште оружја и муниције дођу по ноћи, провале у складиште и опљачкају све, осим тешке муниције и динамита. Било их је, који су на кове товарили пушке и муницију и гонили кућама у село.

Наоружани тежаци по селима а богме и грађани у самом Пријелору са оружјем у руци, почели су обрачунавати са дужницима и противницима. Оружничке постаје све су поплаћивали, оружничке лишили службе и протерали.

Са наредником покојним Ољеником обишао сам све постаје, организовао жандармерију, одржао неколико говора за удржавање мира и реда по селима, подумио нове оружничке како се имају владати у вршењу дужности и т.д.

На сједници Народног Вијећа подносио сам извјештаје о раду секције сигурности, примио даља упутства и наређења за рад.

Касније сједнице нисам редовно похађао него само онда, када се расправљало о радничким и сељачким стварима.

Одмах у почетку рада Народног Вијећа, опазио сам некоректан поступак Народног вијећа у погледу руковођења са државном имовином, ради тога сам преје ликвидације Народног вијећа иступио и на једном јавном збору затражио да Народно Вијеће сазове збор и положи рачуне о раду.

Моје затраживање одбијено је од стране Народног Већа поред тога што је прихваћено по учесницима збора. Добро се сјећам да је Народно Веће ликвидирало са 80.000 кр. дуга и да до данас није никоме положило рачуне, о државним магацинима, благу и осталом добру, које је вриједило више од онда одувијаним више милиона куна.

Сјећам се сједнице Народног Већа на којој су подијели на сачување државни или Раковици коњи, краве, волови, крми, овце и остале ствари. Дијелило се онима, који су били препоручени по члановима Народног Већа.

Магазинских радника и магацинера било је доста, док је текло у магацинима робе, када је стигла роба из магацина и остало благо и добро, то најбоље знају чланови Народног Већа и они (да боје газдински синови и газде) којима је све повјерено на сачување.

Када би Раков поручник дошао са списком робе, стокe и остали ствари, по наређењу Министра војног, позвао је чланове Народног Већа да му кажу, гдје се што налази. Онда бизмо видјели, поштеће данашњих великих патриота и гдје се налази покрадено и готакривано државно добро.

Са мојом иницијативом уведено је електрично свијетло у главну приједорску улицу.

Овдје ми ваља споменути како сам ријешавао неке ствари н. пр. Бегови и Аге, дошли су тужити кмета да им не дају трећине (хара)

Одмах сам издао наређење оружницима и кнезовима, да кметови не морају више Беговина и Агама давати трећине. С тим су све тужбе Бегова и Ага биле ријешене.

Од финансијалне страхе примио сам тужбу, да тежаци без дозволе пеку ракију, финанси не смију у село боје се тежак а.

Позовем старјешину финансијалне страхе и саопштим. Пустите тежак на миру, нека пеку ракију како знају, подјелите котлове по селима, доста је су већ плаћали пецарину, примјетим, да се ни у Србији не плаћа пецарина. Прогласим слободно печење ракије.

Сутрадан добијем пријаву од финансије, да су из магацина покрадени сви котлови за печење ракије. Поповлук на све стране па и код кнеза финансица. А котлове су покраде газде.

Немогавши више гледати шта се све ради под екиром патриотизма, напустим Народно виђење прије него је ликвидирало.

Споразумијем се са двојицом другова столарски радника и отворимо столарску радionicу под екиром "Прва столарска задруга у Пријелору".

У столарској задрузи остао сам до мјесеца априла 1919 године.

Раднички покрет одмах у почетку 1919 године почео се силно ширити по Босни и Херцеговини а тако исто по читавој Југославији.

По наређењу Главног Радничког Савеза за Босну и Херцеговину више пута морао сам напустити радionicу и одлазити по околним мјестима као оснивач синдикалних организација. То се којим задругарима није допадало у посљедње вријеме почели су ми приговарати.

Мјесеца марта пошаљем два дописа за "Глас Слободе" у једном сам опшеско стање Штајнбазовог предузећа и у другом Рад. приједорског суда и мучење тешки.

Не знам зашто другови око "Гласа Слободе" дописе нису изнијели у јавност? Иако тим се и исте дописе пошаљем на уредништво "Звона".

Другови око "Звона" одмах се отштампали моја два дописа "Звону" је покренула опозиција СНРС године 1914 под водством Јове Шмитрана и Ристе Богдановића.

Када су другови око "Гласа Слободе" прочитали дописе у "Звону" одмах ме телеграфски позвали у Сарајево. Карукили су ме што сам послао дописником "Звона". Ја сам одговорио, да у партиском статуту нигдје не стоји, да чланови партије не смију сарађивати на другој штампи. Рекао сам да ћу то и у будуће чинити ако они нехтјелну моје дописе штампати.

По наређењу Главног Радничког Савеза за Босну и Херцеговинишао сам да примим функцију синдикалног секретара за округ бањалучки и бихаћки са сједиштем у Пријелору.

Као стари друг и члан синдиката покорио сам се наређењу ГРС напустити столарску задругу у Пријелору и напустио мјесто синдикалног секретара за Крајину.

Упуства и материјал за све синдикалне организације које су основане у које се имају основати у Крајини примио сам и наставио рад.

Према потреби, обилазио сам све савезне подружнице у Крајини, одржавао састанке, зборове и сједнице. Једном дан обиђем све подружнице и одржим по један састанак требало сам путовати три недеље (21 дан).

Увек помањкава саобраћајних средстава, пјешачно сам сваки пут 40 до 150 километара.

Свим разних путничких потешкоћа имао сам неприлике са војском, полицијом и жандарима, који су били у рукама појединих капиталиста и грађинских лица а који су вршили службу по наређењу истих.

Нади ослободитељи, (ико су се сами називали) на челу са разним правим патриотима, почели су одмах у почетку постепено преваћати ослобођење батином и вољујским виллама.

Многица несретним пролетерима пукао је копа на леђима од ослобођења па до данас.

О Ускрсу 1919 године састао се у Београду Велики Конгрес Уједињења, на који су радничке и социјалистичке синдикалне и политичке организације из Југославије послале око 600 делегата.

Од нас из Крајине Конгресу је присуствовало 3 делегата међу којима сам био ја.

Конгрес је радио са највећим олушевљењем читава три дана. Рад Конгреса, говоре појединих другова пратио сам врло пажљиво. Данас се још добро сјећам, еразирава појединих другова о револуцији и преузимању власти по пролетеријату.

На Конгресу о револуцији и преузимању власти најинтереснији говорници били су другови Баш они који су данас отишли потпуно на десно.

Д. Лука

ABK 209-MG-II/95

Сутра дан сва буржоаска штампа донизела је на уводним
мјестима дугачка планка о некаквом "Преврату", божићка
оружју, парама, харџи, растурању организација, затварању
Рајничких домова и т.д.

Чим сам се показао у чаршији био сам обасут од стране
чаршинске хиотарије са разним пријетљама, добро се сјећам
да ми је добадио г. Саво Стојановић (набављач коже за
Јегорске широмаше обућаре) коме ће дунане у Албанију и
пришлан рад.

Arhiv Doc. krajiño B. Luka

ABK 309-MG - II / 95

Нисам прећутао, одговорио сам. - Све такове као што си Ти, требало би поскати на присилан рад. Никома што ме напао нисам остао дужан.

У округу Бањалучко-Бихаћком изазвао Бања Луку, ове ове организације нису распуштене, ја сам вршио моју дужност као синдикални секретар, успјело ми је да, међу радницима полизнем борбени дух, који је под утицајем бугарске штампе био клонуо.

На 10 маја кренем на пут да обиђем новјереништва и подружнице синдикалне организације. Кренуо сам према Бихаћу до Новог имао сам железницом, а од Новог до Бихаћа колачаром. Када сам дошао у Крупну дочекали су ме двојица жандара са наткнутих бодовима и прогласили ухапшеним.

Из жандармеријског катера у 3 сата послје подне предведен сам котарском престојнику, овај ме легитимирао. Ја сам протестовао ради жалбева и тражио да ми се не смета у вршењу моје дужности.

Котарски престојник познавао ме лично и кроз моје дописе у "Гласу Слободе", писао о стању запустелих радника на жељезничкој прузи Бос. Нови - Бихаћ, која до данас није довршена.

Причао ми је много о "Преврату" откривеном у Сарајеву. Ја сам омак тврдио да су то подвале и да то није истина. С обзиром на службене извјештаје из Сарајева није дозволио да вршим дужност у његовом котару него ми наредио сјеста да идем натраг у Приједор и тако је било.

У Приједору био сам стављен под паску. Мој главни ухапшач и достављач извјештаја под властима о моме кретању и говору био је Перо Миодраг. Политички чиновник Никола Тургуз са П. Миодрагом хтио је још у мају 1919 г. да открије атентат на Краља.

По њиховом плану атентатор је имао да крене из Бања Луке за Београд, наоружан са бомбама, знали су тачно у који дан је требао проћи кроз Приједор.

Пијанице Тургуз и Миодраг прегледали су једнога дана воз а могуће да су га и пратили до Београда, али атентатора нису могли пронаћи. Било да се сакрио у чован из кога је и излетно.

Перо Миодраг лијепо ми се захвалио, што сам му помагао да дође до локала и до точаринске дозволе, од које још у данас нисам и издигао фамилију.

Чершике историчке са својом вином "Тито" није радио није ни Србин - то није за Палића он није за велику Србију - и т.д., провизије ме да долазе један мали агитациони летак. У мјесто да летак достављам њимским на пензуру, одлучим, да из радничких Новина још и јеро згодан чланак, за ондашње прилике саставим у 500 примерака и раздијелим међу раднике селске и војнике. То сам учинио.

A. M. Doc. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - 11/95

Са конгреса развило се све одушевљено за ревизију. Позвани смо да наставимо рад за скору револуцију, која је била била већ у комшилуку т.ј. у Мађарској. Експресије појединих другова на Конгресу скупо је платио Југославенски пролетеријат године 1919 и 1920

НАПАД ВЛАДЕ НА РАДНИЧКИ ПОКРЕТ 1919 г.

Силам утисак на владу и буржоазију, учинио је Конгрес Уједињена. Одушевљене представника Југославенског пролетеријата, затерало је влади и буржоазији страх у кости.

Из страха пред напретовањем радничког покрета, уједињена буржоазија под водством Стојана Протића и Светозара Прибичевића, раструбила је, да радници спремају "Преврат" на 1 маја.

На врат, на нос, организовала је огромни шпијунски апарат, који је неуморно истраживао међу радницима и по Радничким домовима "Превртани материјал"

Да радници не припремају никакви "Преврат" о томе се удружена буржоазија увјерила преко шпијунског апарата али ипак није хтјела мирне душе, да гледа развијање радничког покрета.

Удружење буржоазије циљ је био, под сваку цијену, насиљем, терором, пушком и батином, разбити раднички покрет и јединство Југославенског пролетеријата. Спријечити, да се купи пролетеријат око заставе револуционарног социјализма.

Буржоазија на челу са владом С.Протића и С.Прибичевића на дан прије првог маја, јурнула је из страха на Радничке домове, куќице, војском, топовима, митраљезима, бомбама, пушкама, вандарима, полицијом и детективима. Преврнула све полове и зидове, смјестила војску у Домовима, која је неколико недеља харала и рушила, инвентар Радничких домова.

Сви угледни другови из радничког покрета, позатварани су у хапсове, мрачне подруме а било их је и у кучицима. Мјесто у Сибирију неки су били одремани у Албанију. Кундачење, шамарање и лемање жилом, одјекивало је на све стране.

За вријеме грубог напада на раднички покрет био сам у Приједору. Прослава првога Маја била је за читаву Југославију забравена.

Када је котарски престојник саопштио, да је прослава Првога Маја забравена, ја сам протестовао и остао код тога да немо на супрот владине забране прослави Први Мај.

Послије подне 31 априла позвао је котарски престојник команданта мјеста и нас 5 другова из партиског одбора на преговоре ради прославе.

Командант мјеста почео је пријетити војском и хапсом ако се усидимо и покушамо славити Први Мај.

Упозорим га, да нисмо на ратишту, да се пријетњи и хапса не бојимо и да не вијеша војску и чисто грађанске ствари. За котар одговоран је котарски престојник, а за прославу Првог Маја Душан Балабан са 4 друга. Пазите Ви, да вада војска не учини неред а за ред сутра, одговарамо ми, ако нам дозволите прославу. Ако не дозволите, неprimamo одговорности.

Сувишан даљи разговор. Збогом -- Збогом !

ПРОСЛАВА ПРВОГ МАЈА У БОС. КРАЈИНИ

На мјесец дана прије почели су се другови спремати за прославу првог Маја 1919

У Крајини се требало одржати више већих зборова и забава на 1 Маја. Мислило се, сад ћемо на достојанствен начин да прославимо наш празник рада 1 Мај након четри године крвавог рата.

До сад нам је Аустро-угарска реакционарна влада прославу 1 Маја у границе метало, те смо мислили да нас сад нема тко ометати ни у границе стављати у оваким стварима, јер смо мислили да и ако су још сви они који су били за време аустрије на влади, још и данас на својим мјестима, да су бар неколико попустили народу узде слободе. - Али смо се преварили.

27 априла кад смо поднијели политичким властима пријаве за скупштине и прославу 1 Маја саопштише нам да је прослава 1 Маја забрањена од стране Министарства из Београда. Еле ту се увјерисмо да између Беча и Београда нема никакве разлике.

Код политичке власти уложили смо протест на који нам је још строжијим мјерама наша тврдоглава влада из Сарајева одговорила: Свака прослава забрањује се.

Са друговима из Бава Луке имали смо сталну везу те смо се стално надали да ће влада на протест наших другова из Сарајева одклонити забрану прославе 1 Маја. Али им није успјело постићи. Док смо ми очекивали одговора наш протест дотлен се наша крајишка историја од драгости кесила, гдје нам је прослава 1 Маја забрањена. Чак ива још, било их је и тако безобразни и прљави, да су наговарали војнике да тргају радницима значке са прса. Да беме да су их неки војници послушали и удовољили неки газда и газдарица а у оваким су стварима газдарице имале предност код војске.

Јер нису шала банкети и по цијелу ноћ пијанке а на радној раји, које су приређивале газде и газдарице да добију наклоност официра и војника.

Историја се са страхом распиткивала хоће ли бити прослава одијрени или неће. Бојали су се, јер су се осјећали кривцима, а народни је суд тежак. Док су се они распиткивали хоћели бити или неће, дотлен смо ми стално тврдили: биће оно чега се ви највише бојите. Ако не буде сад биће касније. Стиће Вас народни суд кад ли тад ли. Узмаћи пред њим нећете.

На 30 априла у 5 сати послерије подне саопштише нам политичке и војне власти, да се прослава 1 маја строго забрањује, те да ће се најстрожије казнити сви социјал-демократи преставници ако се покуша са каквом манифестацијом или скупштином нарушити наредбу Министарства. Покушали смо да протестујемо али нам одговорише, да ако ћемо онда ћете у хапс. Одговорисмо им да нас је и Аустрија хапсила и прогонила па нам није могла нашкодити, а да је хапс за нас то знамо, а хапс нека буде на част државне лажне слободе и једнакости.

ПРВИ МАЈ

Дан бијаше мутан и прилично кљадан. Радници се упарали у остатке окрпитих хаљина из мирног времена. Сви бијаху закићени црвеним пантликама, знаковима и цвијећем, хрлили су Домовима гдје су се обично састајали кад су слободни.

На високим оградима, границама, станицама, лежионама, радionaма и радничким домовима вијале су се црвене заставе а то је знак да пролетеријат Бос. Крајине у заједници са пролетеријатом цијелог свијета светкује празник рада.

Возови који су долазили и одлазили били су окићени

зеленим гранама и црвеним тракама. Све је изгледало тако, и као да се Крајина обукла у црвени гуњ.

У свим мјестима и подuzeћима повећан је број војника. У улицама кроз које су требале поворке да прођу смјештене су биле у кућама машинске пушке а војска је била сва спремна да пуца у невине људе који се буне против незаситног капитализма и неправде.

Тог дана одржане су велике скупштине и састанци који су били изван очекивања, сви сјајно посјећени, на свим скупштинама учествовало је око 5000 организованих радника.

Послије одржаних скупштина и састанака другови су се разишли по главним градским улицама и мјестима да покажу Крајишкој хиетарији, да су црвени барјаци освојили Бос. Крајину.

Мјесеца јуна 1919 Крајинске буржоаске странке својом безобразном дреком против Соц. Дем. Комуниста натераше ме да издам у летацима један допис из Београдских Радничких новина под насловом "Папџа" од Ивана Никићоровића.

Летак сам прештампао ради тога што су те исте новине на три мјеста прошле цензуру, а да тај чланак није био заплаћен, те сам знао да по аустријским реакционерним законима? о штампи што се једном у јавности објелодани да је слободно прештампавати, али то онда не бијаше дозвољено на срамоту давне демократске слободне државе Краљевине Југославије.

Увидио сам да су буржоаске странке са својом агитационом дреком почеле утицати на раднички покрет, штампало сам 500 примјерака агитациони летака који су садржавали одговор на буржоаску дреку.

Овај Ти летак доносим овде у цијелости да Те боље подсјетим на лажну слободу коју смо ми пролетери добро упамтили.

ЛЕТАК ПАПЈЕ

из овог рукописа извађен и заплаћен 1921 г.

На 13 јуна 1919 г. освануо лијеп љетни дан, не слутени никаквом злу од 8 сати до 10 сати прије подне подјелио сам грађанству и тежацима летак "Папџа".

Кад сам подијелио летак окренем кући, да наставим мој административни синдикални рад.

Док сам ја код куће мирно без икакве слутње обављао мој посао, дотле је мене по варошу осам војничких патрола тражило и одузимало летак које сам ја дијелио. Ово је рађено по наређењу команданта мјеста. Чујем гдје нетко пита јели Д. код куће, питали су моју Мајку, која бијаше пред кућом, одговора чуо нисам, кроз ходник наста тутњава, врата се отворише на мојој соби а двојица јурнуше у собу ни добар дан, ни помози бог, запитах ме - Јесте ли ви Д. Б. - Одговорих им сасвим ладнокрвно - Ја сам. Идете одмах с нама пред команданта мјеста - Добро.

Док сам ја облачио капут дотле је један војник опезио неколико летака на столу, те их ваком брзином пограбио као да је ухватио нешто важнога. Ајдемо - Ајдемо.

Моји осталоше у кући плућући. Јер док су видели војнике знали су да ћу у хаће, а на то су већ и научили, јер то не бијаше приви пут да ме тјерају од куће у хаће.

Кад смо стигли у предсобље мјесне команде, дочека ме један поручник, те запита, војнике - јели то тај бољшевик? Ови му одговорише - Јест - господине поручниче. Ја се смијем а Он ме пита како сам смо то чинити, бољшевичке летак дијелити? - Одговорим му: Ја могу све да чиним и за све што учиним могу да одговорам - Добит ћете ви своје, пријетећим гласом одговори ми, те отвори врата на соби мјесног команданта. Напред, заповједи мени и војницима. - Упадосмо у собу пред господина мајора Б. Он подиже главу погледа у мене те изговори - А ха ту је - Познавао ме је ме је на 30 априла хтио ухапсити.

Соба бијаше пуна грађана и тежак, којима сам ја подијелио летак. Дотерале их патроле као свјетске.

Настало је испитивање појединаца, гдје и када, од кога, су добили летак, те шта Вам је рекао тај што вам је давао летак, познају ли га? Те при свршетку окреће се према мени и пита - Јели то тај? - Одговор је слиједио од свију - Јест то је тај.

Господин мајор окреће се мени и пита ме - Јесте ли ви дијелили ове летак? одговорим му - Да не мучите овај свијет - ја сам тај који сам раздијелио грађанима, тежацима и војницима 500 комада летака, те мислим да је свака истрага.

./.

сувишна кад ја признајем дјело за које сте позвали све људе да свједоче. Одговорио је добро - Онда ћу само тројицу узети записнички као свједоке а остали се могу разићи за својим послом.

Кад су три свједока дали своју изјаву, онда је г. мајор почео мени стављати разна питања. Трудио се да ми покаже да сам ја потицао свијет на узбуну, те да сам бољшевички агитатор и т.д. а није заборавио ни то да је наш свијет далеко од бољшевијама.

Господин мајор није знао да са оваким поступком сам агитијем за бољшевизам, те да брави узбуну.

Тога дана већу је узбуну проузроквало осам патроли које су вршиле наређења господина мајора него моји летаци. А да у летацима нема ни једне ријечи која потиче на узбуну, то би могла и дјеца из 2 разреда основне школе констатовати. Али се ради о томе да господин мајор испуни жељу чаршинских хиџа, да ме ухвате /ухапсе/ а кад није било довољно материјала за хапшење у летаку онда је навео у оптужби на предлог једног газде да сам прикао 1000 круна мјесечно потпоре за ширење бољшевизма. Денуцирање - Било их је таквих који се предлагали да ме ухапсе те да ме треба протјерати у Албанију на присилан рад.

Ови су предлози пали још на 2 маја кад је сарајевска олигархија денуцирала све наше угледније другове те стрпала у затвор у ком сам их и ја нашао. Мени се од тада тражила длака у јајету да се угоди зликовачким жељама.

Господин мајор отпремио ме под пратњом котарској власти а ови су ме по наређењу мјесне команде одпремили у хапс.

Протествовао сам против безаконитог хапшења али протест није ми помогао, наређење је наређење, ја сад тек видих да овакви безаконитих наређења није било за вријеме аустријског реакционарног режима - Барем су се закони поштовали.

До хапса ме допратио један војник те ме предао кључару скојим се још од прије познам т.ј. 30 априла 1912 упознали смо се први пут.

Војник неки арнаутин почео је да издаје наређења како ће се самном поступати ни мање ни више него као са каквим убојицом.

Кључар познавајући мене, одговори му - Док сам га видио ја сам знао зашто је ухапшен а како ћу ја с њим поступати то је моја ствар. Покуви се арнаут и оде.

Ја упадо у хапшеничко двориште које бијаше високом дрвеном оградом ограђено, кад ми је кључар отворио хапс, који налазио на кацу укопану у земљу онда сам осјетио праву Југославенску слободу. На срамоту 20 вијека у тај су подрум затварали ни криве ни дужне људе. Они који би требали да дођу у ту кацу они се слободно шећу кора чаршију и уживају слободу лихварства и пљачке и благодати слободне демократске државе Југославије.

Тога истог дана око 3 сата по подне долази котарски голворник Пеција по мене да идем пред котарског престојника. Котарски престојник саопшти ми да и Он мора ствар записнички провести кад сам му све испричао Он ми рече по закону о штампи ја би Вас морао смјеста пустити на слободу али пошто је ствар у војним рукама немогу Вам помоћи.

Допрати ме Пеција опет натраг у хапс. Пошто кључари не бијаше да ме стрпа у Кару 1. остадох у дворашту, ведајући се по трави. Опазих глје нетко кроз буце, које су моји преторачито зато удесили, извирује у хапшеничко двориште. Видим да су дјеца, кад одједаред зачу познат глас, те бијаше мали Н....зовеме за нарочитим именом кога ми он надис. Ајде унутра позва га. Он униће и његов друг Н....Олма ми стави питање јесули те солдати овде затворили? - Одговорих му да јесу, Он накрици главу па настави даље - А зашто? - Зато што сам дијелио оне цедуље по чаршији - Пита он мене - Јели оне што си и М....дао? Јест баш оне. - Одговорих му те му написа цедуљу да носи најприје мојој кући па онда М....

./.

./.

Извјештај гдје сам.

Након извјештаја гдје сам, почели су ме посјећати другови и моји. Од куће сам добио све што ми је требало за преноћиште. Да не спавам у Кари споразумијем се са полицијом да спавам код њих у стражари те је тако и било.

У вече око 8 сати добивам извјештај да сутра рано у 5 сати путујем под пратњом у Сарајево дивизионском суду.

Те вечери спремам се за пут обавјестим све које пријатеље и другове да одлазим даље. Драго ми је било кад сам чуо ту вијест да ћу у Сарајево.

Те вечери поздравео сам се са неким друговима који ми захвалише сретан пут, а уједно и састанак са осталим друговима који су још прије мене ни криви ни дужни ставити у затвор.

Један се друг љутио на мене зато што нисам рекао да је и он самном био на дјелу и жалио што не иде самном скупа. Овај добри друг Д... те исте вечери кратко ми је вријеме до 11 сати у ноћи, док смо се Ја и друг Д... разговарали о свему и свачему улету у собу мали М... са ријечима пита М... може ли доћи? Одговорим му да може. Након пола сата долази М... мој у животу најбољи друг. - Здраво ! Здраво ! Стискосмо једно другом руку у знак чврстог другарства. Прва ријеч мога друга бијаше - Сутра идеш? - Јест ишлијетим, боље да идем, - Запитао ме - Трбашли новаца или шта друго? Одговорим да нетреба ништа - Онда добро - Поздравља ријеч мога друга бијаше - Не клони духом - Здраво ! Здраво !

Тек што сам се растао са мојим добрим другом долази друг Д. обавјештује ме да сутра сигурно идем у С. - Пита ме треба ли шта? - Одговорим му да не треба ништа. Здраво ! Здраво !

Пошто је било 11 сати друг Д... упозори ме да легнем да се одморим. Јар ваља на пут сјутра рано. Поздрависмо се и расзасмо.

На 14 јуна у 4 сата ујутро устанем те спакујем све најпотребније ствари за пут, а остале предам брату Љуби, који је подранио и дошао да ме испрати.

Кад сам све спаковао одем на Берек те се умјем, вратим се са воде натраг у собу, те узамем мој пртљаг, те га смјестим пред хапсом на клупу.

Сад је готово, још само треба спроводници да дођу па да се иде. Нисам чекао дуго стигоше и моји спроводници два млада војника са потпуном војном спремом.

Јавим се, да сам ја тај кога они требају спровести до С.. Запитах их хоћели одмах? - Оћемо - Ајдемо - Узамем мој пртљаг те ја предвима а они замном.

Пошто бијаше рано пролазећи кроз сред чаршије нисам никог видио нехо С.Н. месара гдје пред месницом сјели.

Кад сам био близу куће мога доброг друга помислим да ли ћу га још сад да видим. - бацио сам поглед на лијево и кад забиља опазим га гдје на прозору очекује на мој пролазак.

Смијући се изрази сам моје мишљење а Ти си знао чему се смијем. Док си видио да ме двојица, са пушкама прате "Слобода" Јели? - Добацим - Здраво ! Тад смо се поздравили поздравом из даљине, -Здраво !

Кад сам стигао на станицу окупише се неки другови око мене, те ми почеше стављати питања, што да чине. Умирио сам их, рекао сам им: - ради мене и моје ствари никакве кораке нека не подузимају него нека само чувају себе и своју организацију. Рекао сам им - За мене се има тко заузимати онде гдје треба, а ја идем тамо. - Здраво ! - Здраво !

Из Приједора је воз кренуо у 5½ сати, након седамсатне војње стигосмо у Српетицу. Ту смо морали чекати 7 сати на воз за Јајце. Ту сам се видио са неким

./.

A. H. Doc. No. B. Luka

ABK 209-MG-11/95

друговима којима сам испричао зашто ме спроводе војници. Док сам се ја разговарао са друговима долази један друг који мене није познavao те пита другове: Јесте ли читали ове летакe? Вади из чепа и показује, погледам моји летаци, настави он, јучер се друг Б. дијелио ове летакe по П. те сам чуо да су га ухапсили. Ја сам добио неколико комада те носим намама у Д..

Пошто је већ гарнитура вагона за Ј. била припремљена одлучим, да се смјестимо, те да легнем спавати. На моје предлоге војници су увијек пристајали, јер су видјели да не спроводе зликовца, него свога друга.

Смјести мо се у једном вагону у један кут, два војника на једну клупу а ја се смјестим сам на једну клупу. Прострем деку а капутом се покријем. Никад у мом животу сигурнији нисам био него те ноћи. Комотно сам спавао, нисам се бојао, да ће ме нетко окрасти или узнемирити, војници су ме стално чували и није смио апсолутно нитко да ме дaрне. Сигуран га ето!

Знам да сам легао у 4½ сата послије подне а пробудио сам се тек сутрадан у 4 сата ујутро, кад сам се пробудио били смо пред Јајцем. За кратко вријеме стигосмо у Ј. те смо ту морали чекати воз за Њарџеви Лашву.

То сам чекање искористио стим, што сам поновно разгледао град и један највећи и најљепши водопад у Босни.

У подне, смо сјели у воз и кренули према Лашви. Свим сам путем већ неколико пута пролазио те кад сам дошао пред Травник добро сам пазио на једну малу станицу, која се зваше Турбе. Кад смо кренули из Т. према Т. још боље сам пазио на једну кућу која ми је остала у доживотној успомени.

Године 191..кад сам као млади столарски калџић био послан из С. ради радничког покрета у Т. да не будем упадљив склоним сам се у ту кућу на стан и храну.

Кућа је била мало подалеко од пилянског подuzeћа а ја сам радио код неког столарског мајстора у близици поду-ва.

Да не дузим укратко ћу да наведем, да ми је та кућица од првога дана била сумљива. До душе ја сам имао собицу те сам био свој задовољан и миран.

По ноћи су ме више пута пробудиле пјесме и пијанке, али сам увијек мислио, да је то некакво пријатељско друштвено весеље.

Шетајући једне вечери послије шест сати спази ме једна подебела жена, изгледа ми је позната, али се нисам сјећао гдје сам је видио.

Она се обрати к мени прва - Добра вече - Добра вече. Господине молим вас јесте ли ви из П. - Нисам се преварио да сам је негдје видео - Одговорим јој, да јесам - Па ви морате познавати мога И... Познам га добро - био је код мене шегрт. Запитам је, а гдје је? Он је у Бугојну, вечерас долази - Е баш ми је драго да ћемо се видјети.

Обрати се она кмени са питањем - А гдје сте ви сада - Шта радите? - Гдје сте на стану? Одговорим јој - Радим овде а овде код ове бабе што им двије дјевојке на стану сам. Пјесме се она рукама од чуда, те се обрати к мени са ријечима - А мој синко тко те тамо сведе? Знаш ли ти каква је то кућа? - Незнам, нити могу да знам, јер овде неког не познам па није ми чуло што незнам да сам у јавној кући на стану и храни.

Тако сам ја 14 дана био а да нисам знао гдје се налазим из те сам куће услед радничког покрета и прогона који су настали морао да побјегнем и да оставим Турбе.

Више Т. на једној станици видео сам се са једним другом који ми одмах понуди новаца. Нисам хтио да примим новац, јер ми није требао. Замолим га да ме посјети кад се поврати на своје мјесто у С.. У Д. смо се прекрцали из воза у воз те смо у 11 сати на вече били у С..

Панавајући добро С. упутим се са војницима у један хан да преноћимо. У хану смо преноћили а ујутро још рано предложим мојим пратиоцима, да један остане код ствари а један ће самном у варош да потражимо Дивизионску команду. - Тако је и било.

Попнемо се на трамвај, те се довоземо до Мариног Дворца. Ту се скинемо са трамваја, те на мој предлог у кафану "Павилон". Попијемо по двије кафе, те настависмо пут даље.

Пролазећи надалеко од Радничког дома зржнем на ливево кад видим полицију, војску и стражаре испред Дома. Е сад ми је било јасно да ћу и ја наћи моје другаре.

Кад смо стигли пред зграду наше славне покрајинске владе смркло ми се пред очима, јер ми је изгледало да се налазим пред целатском зградом. И учинило ми се, да на сваком прозору стоји по један целат са протуреном руком напоље у којој је држао крвав мач. Мач је изгледао као онај што је некад представљао Босански грб.

Идући према старој Корпус-команди стално сам тражио очима по улицима не би ли видео кога од мојих другова. Али пошто је било још рано нисам се видео ни сједним.

У старој корпус-команди нисам се преварио, како сам мислио била је смјештена иа Дивизионска област. Покажем војнику натпис на згради у коју ме мора предати и самном се растати. Сад хајдемо полагамо натраг па ћемо службено за један сат овдје гдје се суди.

Враћајући се натраг срачунам да би под сваку цијену требао да извјестим моје другове, да сам стигао. Предложим војнику да ме спроведе до једног мога пријатеља, да му се јавим ради хране, да сам ту. На мој предлог војник је пристао. Испред целатске куће, у којој је скована завјера против В.Х.С.Р.П.Ј.(К.) окренем у Кошево у Среску болесничку благајну.

Путем наиђем на једног друга из благајне Д.Л., те му саопштим ради чега ме спроводи војник пред војни суд. Насмијао се, кад ме је разумио те рекао - "Глупост" - то није ништа бићеш пуштен на слободу док лоћеш пред дивизијску област.

Тако се упутисмо сва тројица у б. У б. сам сачекао све другове, који су очекивали и надали сваки дан, јер су телеграфски били обавјештени, да долазиш.

Поздравим се са свима друговима, те им укратко испричам о догађајима у Бос. Крајини, те о радничком покрету како непрестано напредује.

Одма су ми рекли, добро је. Ако те не пуште ти ћеш међу наше. Ја сам сретан био да ћу наћи остале моје другове пролетере борце, који су још на 30 априла 191..г. позатварани на темељу денуцијација, које је само државна власт измислила и сковала помоћу социјал-партиотских бандита, које је предводио П. и другови. Послије краћег разговора а и упута поздрависмо се и растадосмо.

Окренусмо кафани "И веселом другу", ту смо оставили једног војника и ствари. Спремисмо се те одатле трамвајем равно пред Дивизијску област.

Скидосмо се са трамваја, те преко дрвене ћуприје преко Миљачке одмах пред зграду, пред којом се шетао стражар под пушком.

На првом кату предведоше ме моји спроводници једном ћати нареднику. Он распакова акте те кад је прочитао оптужбу насмија се и рече: - Има нас још оваки доста.

У том упаде други ћато те дочеке - Јели и то социјалиста - Јест - Одговори му наредник. - Ако - Ако - то су добри људи.

Одавде су ме требали одмах спровести у заток, али другови војници ме оставише у стражарници, да ту сачекам преслушање.

Овде сам се у стражарници растао са мојим спроводницима из П., те сам по њима послао један допис мојима да не мисле замном - гдје сам. - те што је самном било.

У овој стражарници налазило се пет војника, каплар и командир страже. Стражари су се свака два сата мијезали на стражи, а био је и један трубач, који је још првије првога маја постављен да свира на узбуну ако дође до "Преврата".

Војници су се почели интересовати зашто сам dospio до суда, те да боме да сам какао зашто. Рекоше ми одмах да је онде у стражарници био свима један син дебел човек, те да је након неколико дана шероведен у лагер. Стјети се ја одмах ко је - то је био друг Ластрић из Бава Луке.

А касније сам дознао од војника да су овде у овој згради у мрачним подрумима били затворени и у затвору бијени и мучени многи наши другови из Сарајева.

Из подрума су их извадили једног по једног касно по ноћи, саслушавали а за вријеме саслушавања било је сваштња.

Шетајући по стражарници нисам ни на што мислио него само на то, да ме већ једном одпреме и затворе са мојима друговима, и ако ми је војни судија првога дана дошао у стражарницу те саопштинио, да је само један "Глупи војнички испад", да је он ствар ријешис, да ће ми летаке послати на команданта мјеста да их мени преда те да их слободно подијелим. Саопшти ми, да морам још причекати на команданта дивизије, да он потпише ријешење, те да ћу онда добити објаву за натраг у Приједор.

Ја нисам вјеровао судији, него сам био тврдо увјерен у то, да ћу бити затворен па ма колико било - жеља ми је била само с мојима у хапс.

У тој стражарници чекао сам 4 дана на потпис команданта. Било ми је дојадило толико то чекање, да сам хтио сам да идем команданту, ре да му речем - Или кући - или у хапс. Али од тога их су ме одвратили војници. Почео сам да грдим јер сам изгубио стрпљење. Војници су ми сву грду коју сам про-суо на систем олобравали. Као су видели да сам ја припадник они што су позатварани овде у С. сложили су се са мном. Све могућим начинима су настојале да ме забаве. да ми вријеме крате.

Натерали су ме да једем кад год су они јели. кад су се крталли и мене су увијек у коло авали. Након изјаве судије нудили су ме да идем напоље шетати.

Али знајући да би то нама могло нашкодити нисам хтио њихове предлоге усвојити, него сам радије шетао сам у стражарници као чувар.

Све што сам требао они су ми добили из града. Те тако сам читао, писао и вријеме пролазило.

Пошто у стражарници није био него један кревет на коме је била спавао каплар командир страже, ја и остали војници спавали смо на осталима и столицама. Ја сам се смјестио на један плат од стола, кога сам подигао од пода на два сандука деку што сам понио од куће, прострем а капутом се покријем те тако се из ноћи излазило.

Кревет додуше бијаше потврд али сам се на овакове кревете већ из ранијег времена научио.

На 20 јуна 191. .послије подне у два сата позвао ме судија и саопшти ми - да до суда морам лежати у хапсу, јер дизионер није хтио потписати његово ријешење.

Из овога одговора закључио сам, да за босанске социјалисте постоје изнимне мјере. Насмијем се и одговорим му лијепо - запитам га, а гдје ћу у хапс? Одговори ми он - па тамо гдје су и они остали ваши - Добро - Мислим се ја - замо ме пошаљи па ти цаба к кућа и Приједор.

Део сам изјаву у погледу обране, коју сам потписао, и са једним војником био сам допраћен у "Прву Кору", бивши аустријски истрајни затвор под именом "Гараконсорест" који се налази у Филиповића лагеру.

Мојим друговима стражарима бијаше јасно што ме не испратише кући из стражарнице, него у хапс. При расстанку захвалише ми срећу и здравље. те да се ускоро видимо као слободни грађани.

Мени баш не бијаше толико тешко, што су ме одредили у хапс него само једино ме је у бригу бацило - хоћу ли се састати са мојима или не? Идући од див. области до лагера нисам никога видио нити сам и на што друго мислио него само на то - Хоћу ли с мојима ноћи доћи у додир.

Врло брзо нађосмо се пред главном улазном капијом. Упутише нас стражари пред команданта лагера. Упадосмо у лагер, који је са 4 ½ метра високим зидом ограђен. Тумарајући по лагеру набасасмо на ађутанта лагера неког високог потпоручника. Он ме особно спроведе кроз другу Кору у прву.

У другој кори се мало задржасмо кад оазих у једном дугачком ходнику друга Ластрића из Вава Луке. - Здраво! Здраво! Прво питање му бијаше - Зар ти сад? Одговорим му, да да нисам требао ни сада доћи али знаш кад се тражи длака у јајету? Запитага одмах, гдје су наши? Одговори ми, има их овде а има их тамо у првој кори а Ти ћеш сигурно тамо к њима - Сви су тамо осим мене и Др. Зона. Лијепо, мислим се у себи, план је постигнут, ту бијаше друга Л... госпођа, која ми примјети, тко би могао рећи да ћемо се овде састати кад смо били у В... при мом поласку за С... Е што ћеш, ми смо тако људи, да се све један за другог вежемо. Куд један - тамо све један за другим. Здраво! - Здраво!

На заповијед кључара одмах према првој Кари. Прва Кара бијаше ограђена исто тако високим зидом као и цијели лагер. На улазној капији стајао је стражар, који је пропуштао само службене особе. Упадох у дворште у ком су се сваки дан по два сата шетали капсеници. Уз једне мале самачиће попели се у ходник у ком су врата једна до других наредана са разним немачким натписима. То је тамнички први дио у ком је била смјештена стража те разне слуге и управници тамнице, коју ми назвасмо по руски Кара 1. Првом каром управљао је један наредник. Он ме је преузео од војника, који ме је допратио од див. обл. Овај војник добио је писмени како те они рекоше "Реверс" да ме је примио на даље сачување.

Позва ме да идем свим да ми нађе ћелију. Отвори из првог ходника врата у други ходник, који се пружао дуж цијеле Прве Каре. Очи ми сталосе а срце заигра од радости кад угледа читав чопор мојих другова, на које сам тако дуго мислио и о њима сањо само да ми се свима састати. Чим сам ја унишао у дворште, већ је стража од наших другова јавила по свим ћелијама ево нам друга Б...

У ходник излетјеше сви из ћелија, те се окупише око мене. Поздрави се са свима, а одма почеше падати питања - Зар сад? - Зашто? - Рекоше, да су се мени још одавно надали. Ако сте се надали - Ево ме па сад ћелију за мене тражите. Одмах они предложише нареднику ћелију број 17. Празна је и смјестите га у ту ћелију - Тако је и било.

Од врата до врата те пред ћелију број 17. Мала врата са јаким гвозденим оквом, на вратима је једна мала буца кроз коју дежурни контролишу капсенике по ноћи. Ћелија је широка два метра а дугачка 3 ½ метра, од пода високо је подигнут један мали прозор на коме су биле јаке жељезне гатре. Прозор није има крила ни окна. На поду је лежала сламбача, јастучић и двије деке, а у једном ћошку налазила се гвоздена пећ причвршћена за под. У пећ се извана ложило. У другом ћошку налазила се плехната посуда без поклопца за нужду вршити и то је био цијели ћелински намјештај.

Ћелински зидови били су лијепо окречити, а те је учињено на захтј в наших другова, под је био пръав и нечист те сам из тога констатовоа, да се ту налазио неки несретник који није полагао на чистоћу своје ћелије.

Моји другови, који су се ту прије населили него ја кмали су једног мог Кнемопоџца Јову за послужитеља, те га одмах позваше, да постави ред у мојој ћелији.

Долети Јово са метлом у руци, истресе деке, почисти себу, изнесе киблу и тако то би ред постављен у мојој ћелији

Кад је Јово ред поставио онда смо наставили разговор. Јово бијаче крупан, велик човјек, као сваки Кнемопоџац са њим бијаше у затвору и његов најстарији син. Њих обадвојица су били за вријеме аустријске владе "Логоши" те су спадали зеленом кадру. Ухапшени су за вријеме аустрије, те је некакo Јовином сину успјело одавлен из капса побјећи, а Јова леми под истрагом преко 8 мјесеци, те је дошао до закључка да

га српска област не може осудити, пошто су га Аустријске области ухапсиле, те да ће молити суд да га пусти кући, или да га пошаљу у Аустрију прег суд, пошто га српске области немају зашто судити.

Након разговора са Јовом пошао сам друговима од Хелије до Хелије, посјећао сам једног по једног у Хелији, дабме да сам свима морас да кажем, како и зашто сам dospio међу њих.

Другови ми саопштили, да у Мари имају јаког непријатеља с којим по ноћи рат воде а то су стјенице. Одмах су и мене подучили како ваља поступати у борби против стјеница које у милионима чине напад на нас. Прва средства у борби против крвожедног непријатеља бијаше ватра и вода, а онда долази остали предмети за гвечење непријатеља.

У вече кад се долазило спавати најприје се огледају зидови и лукње у којима се непријатељ сакривао. То прегледавање вршило се са свијећом, те како се који непријатељ показивао одмах је био спаљен на пламену свијеће. Са свијећом смо стјенице палили уљед тога, што се смрад од стјеница није толико чуо као што се чуо кад смо их другом смрћу истребљивали.

Кад су зидови били чисти од непријатеља, онда смо око стројака од воде постављали брану. Јер преко воде непријатељ није могао да прелази на строју а затим на тијело.

Преко ноћи смо морали по неколико пута устајати, те на непријатеља јуришати. Кад непријатељ опази свјетло свог непријатеља у густим редовима почне да бјежи на све стране. А ми немајући времена палити једног по једног на свијећу. Јер госта брзо бјеже. узмемо у двије руке двије ципеле па прикивај једног по једног уз зид. После је свршеног јуриша опет се обнови водена брана и онда после тога свега боја на починак.

Тако сам и ја водео борбу 7 дана са стјеницама у првој Мари.

Најутра кад устанемо одмах настану извјештавања о ноћним борбама са непријатељем. Попречно је свако убио 300 до 400 комада стјеница.

За неколико дана у мајој Хелији а тако и у другима разгледали су зидови кас да је фарбар црвеном фарбом ударко шприц по зидовима. Тај црвени шприц био је од наше властите крви.

Кућни ред у првој Мари.

Најутра смо устајали у 6 сати кад капа дође. Храну и кафу добивадије смо као војници, све што је спадало једног војника добивао је и хапсеник. После је кафе ишли смо један по један на чесму да се умијемо, а после је умивања настало је чишћење Хелије.

Наш послужитељ Јово сваког нам је јутра счистио Хелије и испразнио куће.

Од 8 до 9 сати прије подне шетали смо се по дворикшту тал смо се увијек сви видјели и један другог обавјестио о разним њих новостима.

Послије петље завлачили смо се сваки и своју Хелију те смо настављали читаве књига и новина а кад нам је и то дојавило обилазили смо један другог илући у аборт и из аборта.

Пошто је кључару било тешко сваки 10 минута остварати једну по једну Хелију, оставио нас је отворене преко дана а у вечер нас је закључавао.

Од 11 до 12 сати прије подне долазило је обично ручак. За ручак и за вечеру имали смо из дана у дан грах смесом и прринач смесом, осим тога добивали смо 1 килограм хљеба дневно, сапун, дуван, ципице и папир за цигарете.

Послије ручка највише смо читали, лежали, иглали се карти и причали један другом о свеу и свачему али највише о борбама прије рата, за вријеме рата и нашим прогонима.

ПРЕМЈЕСТЕЊЕ У ДРУГУ КАПУ

Господа судци брзо су увидјели да нас као опасне бољшеви-
чке агитаторе треба раставити од војске и осталих затвореника.
Јер би могло доћи до "револуције" у капи, кад није дошло
у Сарајеву на Првога маја.

Премјестише нас у посебни капе, гдје је било већ неколи-
ко наших затворено, јер нису имали мјеста код нас.

Састанише нас све по два у једну собу, доби смо сламча-
че и смјести смо се.

Сви смо били задовољни. Капе у новом стану назвасмо
друга кара. Ја сам додијељен у собу са другом браћом Рауде-
ром секретаром Главног Радничког Савеза за Босну и Херцегови-
ну.

Нико од мене није био сретнији, добио сам старог бор-
ца, учитеља и друга, са којим сам по читаве дане расправљао
о свему и свачему, а највише о радничком покрету.

Од свију другова који су се налазили у капи нас дво-
јица билах смо најмирнији и најлакше смо сносили капсенички
режим.

Било их је који су очајавали на све помисли па и на
бјегство.

КУЉНИ РЕД У ДРУГОЈ КАПИ

У овом другом капи на једној страни су затворени неки
аустријски официри и међу њима Јастрин Јаков из Базе Луке.

На другој страни капе биле су ћелије до ћелија јед-
на сакупна ћелија у коју су могли стати сви затвореници из свију
ћелија. У свакој ћелији била су по два лица а у сакупној чет-
ворица.

У овим ћелијама за вријеме рата лежали су агитатори
велемадајници и таоци.

Баш у мојој ћелији лежао је Принцип што судим по устру-
ганом презимену на прозору ћелије.

Живот нас капошеника био је овдје слободан , јер смо били сами и одјељени погинуо од других капошеника.

На свима ћелијама брзо смо удесили браве , тако да смо сами могли браву отворити и затворити . И тако смо се сви састајали у скупној ћелији код Јокића кога сам ја назвао " Владика " .

Ту смо се картали , читали држали предавања, састављали чланке за новине а од досаде измишљали патенте .

Тako је Јокић измислио патент помоћу кога би воз из Сарајева притио и изпустио све путнике на свакој станици а да се није не заустави . Али овај патент Владичин није могао Владика да теориски пуцање као практично примјенив и тако је пропао .

У истом одјелеку био је неки магацин кога смо би обили и устакновили да се у венту налази база и тупеви . У магацину било је неколико кревета , дежа, чаршава и других стварица , које смо ми све покупили и раздјелили међусобно.

Друг Богдан Крајић узео је у дужност да тупеве и базе оправити и венту је ушло . Осим свега што смо имали сад смо имали и базу .

Таман кад смо се смјестили како треба покрајинска влада за Босну и Херцеговину почела је да пушта једну по једну групу из затора без суђења и тако су пуштени сви осим Др. Зона , Матеновића и другова и мене .

Ми смо имали ићи пред суд . Након краћег времена баш на 1. септембра 1919 г. саопштили мене и Др. Зону да имамо сутра ићи на суђење пред војни суд .

На војном суду пред капетаном Анђелиновићем и др. одговарао сам за бујеве војске са истоком " Пешва " .

Након моје дуље одбране суд ме је прогласио слободним и дао ми објаву која гласи :

./.

О Б Ј А В А

За грађанина Дуцана Балабана, столара из Приједора, среза Приједорског, округа Ваља Лука, који је решењем Восан. Дивиз. Војног Суда Бр. 656 од 1. септембра тек. год. пуштен испод суђења.

Објава се именованом издаје ради путовања до свог мјеста. По доласку да се јави Команданту Места у Приједору.

Командант, пуковник
ПОШИШЕ КЕИТНИВ .

Логор

„ Регента Александра ”

Бр. 1000.-

2. септембра 1919 г.
Сарајево .

Штамбик Команде
места у Приједору
Но. 599

Виђен код доласка
у Приједору 7. IX. 1919

По запов. команданта

Капет. II. кл. М. Крајчиновић

Arhiv Bos. krajine B. L. 1919

ABK 209-MG-5/95

Пошто истог дана није могло бити суђење Др. Зону он је морао ићи назад у логор у хапс.

Тешко му је било што се сам враћа, а ја сам морао ићи с њим ради ствари које су ми остале у хапсу. Нама се придружила Ђегова зајучница, која је путем плакала ко дијете ради тога што су сви пуштени а он мора да лежи у хапсу.

Кад смо дошли у хапс већ је био мрак. Ја се предомислих и мјесто да идем у град тражим стан останем још једну ноћ у хапсу у друштву са Др. Зоном.

Сутрадан Др. Зон је морао поновно пред суд а ја сам се спровео и с њим заједно испустио хапс.

Он је отишао на суд, а ја у Раднички дом. У дому су ме дочекали многи другови и питали кад сам ослобођен кад сам отишао. Отишао сам са Др. Зоном у хапс. Тамо преноћно и ево сад дошао овамо, а Др. Зон оде ево сад у суд.

Друг Раупер додајује и смије се. На богата збога ми незнам да смо те синоћ сви очемивали и полицију питали беси а ти отишао добровољно у хапс. Ми сви једва дочекали да бјезимо из хапса а ти драговољно по ослобођењу од хапса идеш у хапс. Сви се смију и ја се смијем - На шта ћу. У хапсу је чист кревет, а мени се није исплатило плаћати и тражити собу у хотелу, које су стјемичаве и нечисте. То је један разлог да сам отишао на конач у хапс, а други разлог - Шта ме плаћући молила Гница. Нада да останем са Др. Зоном у хапсу до сутра што сам и учинио.

НА СЛОБОДИ

послије одлежања скоро четири мјесеца у хапсу.

Друг Ласкрић Јаков тражио је да се одреди један добар синдикални функционер за Вава Луку и то под увјетом да бира бити Србин.

Као разлог навео је да су се код њега у партију и у синдикат почели уписивати католички попови и сви брањковици, те

да он неће да иде у Бава Луку без функционера .

На првој сједници налазије одлука да ја идем у Бава Луку за Обласног синдикалног секретара .

Према објави команданта логора морао сам се јавити у Приједору .

Кад сам дошао у Приједор дебео као топ , сви су ви-
кули и гледали у мене ко у чудо . Питали су ме ће сам бити у
Дали у санаториј или у затвору .

Многи моји пријатељи давно су ме били прекачили, јер
се промијеша вијест да сам објешен , страхан, погинуо у
бијегу и т.д. Али кад су ме видели онда су се изненадили
, јер сам добро изгледао баш ко из санаторијума .

Некон неколико дана отпутујем у Бава Луку на дужино ст.

Раднички дом у Бавај Луци служио је на иницију у коју су
се скупљали сви радници Југославије , који су канили
за пропалим аустројаским царством . Међу њима био је
доста велики број муш-пролетера , који су свилови на све.

Раднички синдикати постојали су на иницију .

Чланарина се плаћала , али је нестајала у локалним
потребима . Како се плаћивала тако и трошила без рачуна
и одговорности .

Приредбе су често приређиване , надале су огромне своте
, које су приређивали сложено и другарски пролунарили позевни
исте вечери на приредби на док је трајала и последња иду-
на . Било је случајева ће су приређивали / одбор/ по два
дана и двије ноћи думали са параме које су пале на приредби.

Кад сам све етапе организације проучио и испитио онда сам
предложио план по коме имају да функционису.

Осим Међуструковног одбора имала се и Управа дома ус-
поставити , а која је имала задану да управља са друштвеним
просторијана , инвентаром касаном гостином и т.д.

Кад сам направио програм рада Управе дома , мјесног ме-
ђуструковног одбора поједини организација и обласног секрета-
ријата и изио пред мјесни међуструковни одбор настао је

Прогласили су ме комесаром, именовали ми оцаи мајку називаши ме диктатором. Али кад сам изашо опширан навјештај о садашњем пословању организација којих је било тринаест и извјестие да сам благајничко пословање пронашао уредно само у једној организацији овда је дом и марија престала а поготово кад је Ласкоти Јаков подмикуо.

На ово је скандал - овде треба заета комесар - овде треба диктатура, док се неспријетим плањање радника по појединцима не введе ред у организацијама.

По савјету овога читав је програм примљен, али ја сам по савјету имао муку да мучим. На свим странама прављене су ми сметње у раду нарочито за вријеме приредба. Ове сметње озиле су тако далеко, да сам морао организовати » црну чету » од 10 другова јудара која је за вријеме приредба била увијек спремна да обрачунаваће са сваком изгредником којих је било много не само у средини противника радничког покрета него и из саме средине организациони радника.

Ја сам био наоружан са револвером а моја црна чета » са батинама које году покушао да изазове неред тај је имао прилику да види » црну чету » а по савјету опомене да се с њом опште. И тако ми је успјело изријесити туче, дупање столица и столова, бижу и свађу као и терорисање свиржа са стране пијаних другова и недругова.

Док сам ја увео ред у Радничком дому, разрачунао са гошћиничарем Јурђем Марком и Јозом Мађарезијем, док сам осино собно поједине одборе да сумњивоњу и обрачунавају савезима иза тога наступили су штрајкови један за другим.

Генерални штрајк кезезничара избио је пред први мај. Наступили су прогони и хапшења. Сви кезезничари проглашени су војницима те су имали да наступе војну дужност. Да избјегну наступ војне дужности разбјегли су се по околним шумама. По кућана је војска, полиција, кандамерџа стално тражила штрајкаше и увнемиравала омишљене. Тако је настала узбуна међу кезама те су једног дана дршле све у Раднички дом.

да моле да се штрајк сврши и да се њихови мунџери поврате кућама и на рад.

На збору нека другова нељезничара који се налазе у штрајку успио сам да их охрабрим и увјерим да ће штрајк бити са потпуном побјedom свршен и да ће они укашени бити пуштени из затвора.

Пукастен био је позашени нељезничара, који није хтјели да раде за вријеме штрајка.

Штрајк је свршен на првога маја и они су нељезничари пуштени из затвора т.ј. из Кастела и повраћени на рад.

Из овога штрајка избио је штрајк шпанских радника који је трајао пуних осам недеља. Штрајк је свршен са успоставом колективног уговора.

Штрајк кокасови радника вођен је до потпуне побјede а да би се осигурало, штрајкски одбор уз радничку задругу отворно је велику обућарску радionicу и запослио све обућарске раднике чији послодавци та су хтјели потписати колективни уговор.

По завршетку штрајкова и уређењу функционисања политичког покрета које мене способноси умовно сам на подизању радничког покрета. По стајала је.

СОЦИЈАЛИСТИЧКА РАДНИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ /комуниста/

На челу партије био је стајало друг Јаков Ластрић.

Партија је имала и свој орган «Глас народа» који је налазио у Базој Луци.

«Глас народа» почели смо издавати 10. IV. 1920 г. Одговорни уредник био је друг Душан Спасојевић личиларски радник /један пријатељ прилежи уз ову књигу/.

Главни уредник друг Крстић Панто а сарадници: Милан Дин Вукмановић, Јаков Ластрић, Ја и Михајло Јовановић.

Поштом је вуковарског партијског конгреса ће се политички раднички покрет подјелио у двије заправо у три групе, лист је престао налазити, јер су се такођер подјелили главни сарадници на листу.

Изз Буковарског конгреса убрзо су расписани избори за Народну скупштину у које је радикална партија / Комунистичка радикална партија Југославије / ушла са великом акцијом у читавој земљи .

Ваљачки пролетеријат на челу са Ђиновом Јастрежем партијским кандидатом такође је у овим изборима учествовао али не искрено и другарски него више подменио , што се видјело код пребројавања гласова на дан избора 23. XI. 1920.

У овим изборима били су следећи кандидати :

КАНДИДАТСКА ЛИСТА

За изборни округ Бавалучки за избор Народних Посланика за
 Уставотворну Скупштину на дан 23. новембра 1920 године .

I.

КАНДИДАТИ ПРЕМА ЧЛАНУ 13. ИЗБОРНОГ ЗАКОНА

1. Јаков Ластрић , управник средње болесничке благајне из Бање Луке.
2. Микајло Јовановић , магацинер радничке конзуме и прод. зад. Б. Луке
3. Ибрахим Хазнадар , општински пријемник из Бање Луке .
4. Душан Балабан , столарски радник из Бање Луке
5. Мато Мандић , браварски радник из Добоја
6. Нико Јајченић , тезик из Буџака
7. Васто Кенић , обућарски радник из Б. Градишке
8. Милан Генић , рударски радник из Љубије
9. Паво Радичић , шумски радник из Теслића .

II.

КАНДИДАТИ ПРЕМА ЧЛАНУ 14. ИЗБОРНОГ ЗАКОНА

10. Др. Драгулин Владисављевић , лекар из Београда
11. Зездмир Неповић , инжењер из Ужица
12. Славо Милић , професор из Нила .

Б и х о в и з а м ј е н и ц и

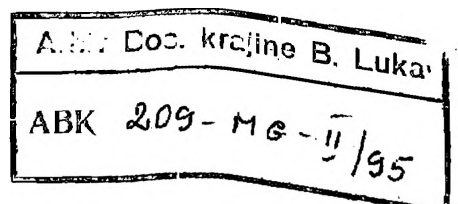
- Ђорђе Драшковић , средњи писар из Ужица
 Рајко Пенерлић , професор из Чачка
 Двозден Матић , магистар фармације из Пирота

ПРЕСТАВНИЦИ ЛИСТЕ - у главном бирачком одбору према чл. 76. Избор. за
 КОНА .

- Лука Штелић , кројач из Бање Луке
 Милан Ковачевић , механичар из Бање Луке

Б и х о в и з а м ј е н и ц и

- Марко Јурлић , зидар из Бање Луке
 Суко Војводић , општински пријемник из Бање Луке .

Ја и друг Михајло Јовановић који је као добровољац одишовао са Карађорђевог звјездом са начелника иначи смо по наређењу партије да разбијемо разне бандитске групе , које је организовао Јово Шитран , Ђокић и др. У Теслаћу Дрваду , Добершину и другим мјестима .

Наше дружина били смо као наши покретни мерзери те смо са аутомобилом пребављани те је било потребно .

Тако смо једне ноћи били пребисли краје Прњавара у Теслаћу те су наши луђаци пронашли пријемни суд и домијени пресуду за многе наше другове и савршене сумњивостереа којим се пресуђују на смрт , казном и т.д.

Кад смо у Теслаћу подушили судове и пресуде онда смо одремени доле и то је трајало све до избора на народну скупштину .

Са комунистичким радом партијског водства иначи се снагало а поготову кад сам се увијерно , да се партијско водство као и бро пристаница комунистичке партије у Н. Луци састоји од сваких елемената , а који су све прије него социјалисти или комунисти .

За ове које тврђење знали су другови Јовановић , Спасојевић , Јанковић , Крајић и још неколико другова , а дошло је и до ушлју партијског водства .

Да се ипсам преварио показани су избори на којима комунистичке партије кандидат Јанко Ластрић није био добро колицима него је испред бањачке области дошао у скупштину са највећим остатком гласова до колицима .

Али поред овога ја сам био шеферин Тома за партијско водство , које су сачињавали другови : Јанко Ластрић , Милан Ковачевић , Бранко Радич , Михајло Јовановић , Ибрахим Хаснадар , Марјан Јовановић , Антон Данић , Паво Николић , Бранко Бабић , Душан Спасојевић , Младен Јанковић , Будимир Иван , Тодор Сабалић , Диктеништаја Мендор , Томо Козлић , Весели Тауп , Ана Бадић , Маро Горета , Душан Дардић , Бајанић , Иво , Антон Шимп , Давидовић Васо , Тешковић Н.и Деслотовић Мил.

Ово водство саставило је кандидатуру лично од које сам
сачувао кошицац.

Као невјерном Томи отказан је секретарски положај
у синдикатима са мотивацијом , да Ђу бити намјештен у
Берзи рада , а кад је дошло питање избора неса Берзе рада
онда је партијско водство донијело одлуку да се за неса по-
стави нешто друго лице , а ја да будем тога лица непотомци

Ја се нисам покорио одлуци партијског водства , него
сам по споразуму са неким другонима подмио молбу Управи
за намјештење у својству неса Берзе рада , што се види из
сачуваног записника .

Земаљском повјеренству

Б е р з е Р а д а

у

С а р а ј е в у

З а п и с н и к

=====

Сједнице окружног повјеренства Берзе рада у Бавој Луци одржана 8. децембра 1920 у 3 сата послије подне са дневним редом .

- I. Избор председника и подпредседника
- II. Предлагање управитеља и намјештеника
- III. Набава инвентара

I.

На предлог госп. Лазе Мутџа послодавца, за председника је изабран једногласно госп. Милан Ковачевић радник а за подпредседника госп. Хаџ Омер Славић послодавац .

II.

Повјеренство Берзе рада предлаже наслову да се за управитеља Берзе рада именује госп. Душан Балабан , за чиновника Валентин Дружинец , а за контролора који ће уједно вршити и подворничку дужност Паво Радан .

III.

За стан и набаву инвентара опуномоћује се госп. Милан Ковачевић да споразумно са градским поглаварством пронађе згодне просторије и мјером набаву инвентара за Берзу рада .

Сједница закључена у 5 сатм послије подне .

Бава Лука, дне 3 децембра 1920

За Повјеренство Берзе рада у Бавој Луци :

Председник :

Милан Ковачевић в.р.

Подпредседник :

Хаџ Омер Славић в.р.

Чланови :

Лазо Мутџ в.р.

Младен Данковић в.р.

Archiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-16-1195

Пошто је судисног избора партијског водство на неколико сједнице расправљало је питање кога избора за неса и дош-
јели су одлуку да се предмет моје непошљивости преда
партијском суду .

Одлуку дисциплинарног суда знао сам , јер сам у
томе међувремену био под окрилом и вршио пред-ју покретне
имовине коју је прегледао и преузимао нарочити одбор
на челу са другом Витом Јастрићем .

Моје напуштање Бања Луке имало је услиједити 31. XII.
1920 године т.ј. по истету ожаљивања и завршетак борбе
на разним фашистичким и ернковљским ернтонима .

О Б З Н А Н А

Друски напад владе на раднички покрет .

31. децембра 1920 г. Југославенска буржоазија на
челу са Стојаном Протићем , Свехораром Прибиљковићем , Паш-
ићем и Драшковићем дошјела је Објаву са којом је на један
дизак начин разјурила читав раднички покрет , похвалила
вађе радничког покрета позатварала дугове , конелатовала сву
имовину и позатварала све радничке установе , задруге , берзе
и болеснице благајне .

Ја сам тога дана ужашен претресен , а по предаји
благајне полицији у којој сам кешо Совјетски рубљи није
било много другог новца протер и у Приједору и ту интервирани
у кући код своји родитеља .

У Приједору знао сам могао да изиђем те сам преко незе-
ничара Стеве Вујатовића и преко моје другарице Гослове
Искорић , кројачке раднице подизвао везе са покретом и
појединим друговима из Бања Луке . А кад је било потребно
одлазио сам по пошти и враћао се рано ујутро из Бања Луке.

Вине пута на овомом путу пратио ме друг Симо Стева-
новић студент , јер сам ишао до Новарацке и од Драгочајске
станице ијенице зато што се ишао само попети на воз у При-
једору и Бањој Луци .

Arhiv Bos. krajino B. Luka

ABK 209-ME - II/95

Југославенска влада мислила је да са Обананом може да ухвати раднички покрет и идеје .

Покрет , идеја , везе и идеје постојале су све оштрије и чвршће а обавјештења преко поште и курира тако су била организована да је влада са својим свим апаратом била неспособна да то све захвата .

У народној скупштини сви комунистички мандати су поштом а затим донесене Закон о занјети државе по којем су многи радници и њихове вође хапшене , прогањане и суђане у колико их је побјеђени ван Југославије .

Ја сам био одређен да идем преко Бугарске за Русију .

Ову одлуку ја сам одбио , јер нисам хтео да у Невинској Крајини раднички покрет препустим самом себи - Радно сам - .

Остајем са својим друговима на што буде има нека буде и мени .- А ово јест била жеља свију мојих другова .

Много мојих другова и пријатеља страдао је само зато што су се миђали са мном у друштву или што су доказивали мојој кући . Али то има није сметало и рачли су . Остајем свима . И ми ћемо се добом .

Прим мај 1921 г. прогласило свечано у збуке Марсељезе и други раднички пјесма и збога дења сакривило једнога радничког крвонију нека приједорски бандура комесара Милана Арсића .

Овај биједник брзало је сабу на дан 30.IV. код крајара Биле и поручио мени по мом бразу Ђуби да ће ме сутра уклони са овога свијета . Али нађе се један пролетер кога је на Босни задужио а овај му на Устре вратио много за драго . Ја сам скупа са којом самљимјом претрпало много напада са стране приједорске чаршје , која је озбиља тако далесо да је хтејла да изврши напад на нашу кућу да нас ликују и стави демолира .

Ја нисам био кузавица те сам им поручио преко Биле Бабића крајина- Да сам спреман у свако доба да држим

ovu prijedorsku bandu .- Ali ovaj komo nije kao u Prijedor
može da se pojavi pred svojom kućom . Poslije ove poruke
održani su neki protestni zborovi protiv komunističke
snage od te bande koja se sastojala od raznih omladina,
koje nisu htjeli da povedu ruku na svoj otac . Ovi napadi
vršeni su u čitavoj zemlji .

U Baše Luke dobio sam izvještaj ^{u da je} drugo Jankovićas-
trijno naprednjak i da leži u bolnici te da su mu otac
demolitirali .

Poslije ovog Janković je trebao biti uhapšen i
interviran ali mu je uspjelo da pobjegne u pravcu stranice .

Prilikom bijega uvražno se svojoj kući u Prijedor
te mi je rekao :

Bjegli bud znači - spasavaš svoju . Rekao sam mu
Nedjelji - drugo Jankoviću , a mi bjegli bud znači .

Ostajem sa drugovima š na ovo je glazni - Hvala
našemu . Nezavisno izgubioš svoju . - Rekao je i otišao sa
- Zdravo - Zdravo . Obrana je uspjela putem štampa.

Г Д Ј Е С М О С А Д ?

Радничка маса јон и данас пута дезорганизована на политичком пољу. Радници незнају којој партији припадају која партија у њиху брани класне интересе радничке и сиромашних маса. - Дезорганизовани су ушли у наборе, класни су, али нису знали за кога.

Данас је днаве појединих партија доста јасно, партије се кристализују, класни унићају учињене грешке и одређују се партијима, којима у њиху припадају, али индустријални радници у Крајини јон и данас не знају на коју ће страну.

Чезирни водства радничких партија, озимају се за раднике и радничке синдикате, неприсвајачна радничка маса пута и пута, од партије до партије, и путаће све док се не отијезни и не дође на онај пут гдје смо окренули.

Отрешивање и окретање на прави пут маса почело је, увидјели смо даа економски слабо организован на политичком пољу само губе.

Ми смо изгубили све што смо прије рата и после рата великим борбама извојевали, на економском и политичком пољу, стављени смо изван закона, не знамо где смо стали ни куда ћемо.

Скопичке власти, послодавци и сва чаршијска ђетарија на нас, хоће све што је радничко да униште. Сви они који се не слажу са чаршијским ђетама, радикалима и демократима, проглашује се антидржавним елементима или комунистима.

Чаршијске ђете толико су побјеснели да не знају шта говоре и раде организују гарде/само они у гарде неће / тучу и и дупање, али све са разумом. На пр. све оне који нису Срби а конкуришу јестивом робом трговцима Србима, треба ими полупати радње и протерати их. Све оне који су униједили поједине ђете, треба сада под етром патриотизма излупати то су планови патриотички манифестација, које организују прави ђуди, да се покрију. То значи да код нас у Крајини нема антидржавних елемената него дава их направити.

Од дана распуштања комунистичке партије и раднички синдиката, биј да у радничкој маси ствара незадовољство, сви незадовољних проглашују се антидржавним елементима, које власти проглавају под етром комунизма.

./.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-11/95

За радничке синдикатне о
у Крајини

ДУШАН БАКАБЛИ

pravnobranje

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG - II / 95

Делови су др Давос наредне на околне и Обавеза и Уредби и и
 другим закона , се којима одбављују раднички економско организационе
 , с тим су одлучили наредивањима раднички и корпоративне наредивање .
 Јон штејнер и Уредба најје наредна о мемерјачкој пољохи бего е-
 невик радника и раднички ентитије , који о наредни менаџера др етис-
 тенцију . Они који које покрет неацтоволитне / ентитија ентитија /
 да утуче се обавезама и, германа проговине, поведивали броја и ентити-
 метије и г.д. не пада ни на ум да сега ово должи од штејнер , која
 крава све то вади тек у пролетерски масама . Који нисе , поједини пош-
 етени чинилици и политички се декунијачина , наредне ентити пољохи
 оделитима да доведу у везу радничке ентитијама од наредивање и ентити-
 тије ентитијера се ентитијама , германски и корпоративни , и ово
 ни од 30. XII . 1930. г. Меморо ентитијама ентитијама се ентитијама
ентитијама . Док и ентитијама ентитијама ентитијама је да не
 ентитијама ентитијама ентитијама ентитијама од Дана наредна "Обавеза" .
 Дак на наредивање ентитијама ентитијама ентитијама ентитијама и ентитијама
 ентитијама ентитијама ентитијама ентитијама ентитијама ентитијама .

По доношењу Закона о заштити државе мени је спроведена тужба и био сам ухапшен у Приједору након неколико дана спроведен сам у Окружни затвор у Бања Луку где је био кон- ден оседеца августа 1921 г.

Богоја Петровић сада велики србин и радикал бивши аустријски консул у Бања Луци и гошћиник из Војничке капе Бања Луке, изјавио је на полицији да је мене видео у овој гошћиници са атентатором Стефаном и ово је био главни спиковски разлог за моје хапшење.

У хапшењу затекао сам друга Србина Ђазову професора, једног јединог од стазу радикалних вођа и емигрантера из Бање Луке. Нашо сам из Дервенте неколико другова, из Сарајевског затвора нашао сам Зорићеву куманију на челу са аполитичким хајдуком Икеничићем. Нашо сам Васу Радича што је убио конесара Арсића у Приједору и многи други хајдуци из Зеленог кадера.

Друг Ђазова ухапшен је десетак дана прије мене. Богово хапшење успиједило је ради одржања не властито државно предавања у Радичком дому. Дабоме да је одмах успиједило одпуштање из службе.

Отишао је са неком и дјететом без средстава за живот. Мена је продавала из куће ствар по ствар и зато се кинотарило до ослобођења из затвора.

Благодарним мојој другарици Јоселин Ивовић ја сам добро прошао.

Првога дана када сам дошао у Бања Луку она ме видела и одмах сутрашња дојурила Окружном суду да тражи дозво- лу да ме посејет у затвору. И одседник суда није дао дозво- лу, а она се с мном свадла у талиској мјери, да јој је заштитио хапшен.

Држећла је до Црне куће и обилазила околно дрк ме није заштитила на прозору и саопштила да јој не дају посејету.

Државни су јој други, да дозвољу немаче добити дрх не суд не саопшта, од тада сваки дан је државна до Црне куће или у дворште грђе он се састајали и разговарали.

Бена добра мајка држала је тада кућу те ми је сваки дан она краду у каво кроз читаво вријеме дрх сам био у хаосу.

Другарица Госпова опунила нам је као кућу, достављала новјентаје и новосни и дрпремана наша писма за штану а која су опунила као наша обраћа и протести ради кашнећа и држав у хаосу.

Окружни суд одредио је мени за судију истражицења Др. Данила Губина. Он се огромно много трудио да ме ослободи, али му уопште није могло и све је тврдио сваки дан којој другарици да ће бити ослобођен.

Промисли су да ми, некеде и некеде, живот у Црној кући тако је испуњен са надем у брзо ослобођење. Ми заворешки мислили су у мени и који други Димитри неке своје несије који ће мина донети ослобођење.

Почесно су говорили. Да вас пуште и нема би било казне. — Ви би се з нас заузели, па би нас већ једног извели и пред суд. Нико од кашнећка није нио пред нама зато су дошли у Црну кућу.

Међу кашнећкама налазио се Бранко Антомијенић из Приједора који је за своја дјела објешен у Бањој Луци. Налазио се Тадић из Гађана, један канцарни што је 1914 г. убио једнога земља у Гађанима, стројовођа што је убио траџе на прузи Бос. Брод — Сарајево, Тешој, чиновник из Бање Луке са дугом брадом, један чиновник поименицеди из Дервенте и неки поимени како смо га звали по кућном реду "Пучер" Андо Брдољче од Дервенте.

Каковиједи и причава трајала су из дана у дан и тако сам из прича намера "Пучера" Анте држио дан је једне ноћи мој живот био у неговим рукама те да сам случајно остао неприкосновен или убијен.

Алико је био кајдук на железницама . Пратио је возове , дигао кобу , новчанице , и све што је вредније .

Мене је једном у јулију јесени 1920 г. захватио у једном купцу између Ст. Врда и Нове са једном бабом , која је имала велики пражг . У другом купцу имао је јон једног друга са којим је имао да ипак мене и бабу мислећи да баба путује самом . Али кад су видели по мом да сам ја по моме отцом познати према има и да немам никакве везе са бабом онда су се посавјетовали и закључили , да сам ја један од њихове друшине , који прати бабу и тако су докијели одлучују да не нападају мене и бабу . Врше је пролазило а причења су трајале из дана у дан .

Почетком мјесеца децембра 1921 г. по бројавном налогу од Покрајинске управе из Сарајева путио сам из наше окупне са другом ~~Пашком~~ Пашком и одмах по полицији протеран у родно мјесто .

Arhiv. Doc. kraljevo B. Luka
ABK 309-MG-II/95

У Београду устијем код Министарства унутарни дје-
ла и добијем дозволу за повратак у Баба Луку .

У Баба Луци преузмете ликвидацију Радичке задруге
по наређењу из Сарајева .

У овоме послу помагао ме друг Панто Крешћ , који
је по бијегу Настрића преузео Болесничку Благајку и Конзумну
задругу .

У Бавај Луци настаним се ко моје добре другарице
т.ј. везине мајке која је била уједно и моја мајка .

Старица од својих 55 год. била је ова сретна кад
нас је видела скупа за доручком , ручком и вечером .

Послије вечере ја и моја другарица Госпова бегани
смо и одишли нашу мајку док затвори радњу а затим смо
ишли заједно кући .

Обилазав кинот брзо нас је заближио , те смо по неки
мајкиној на Сретеније 15. II. 1922 г. позвани пона Мажућа
да изврши своје .

Вјештаче је ^{обав} ~~доставио~~ навео најскромније р и у нај-
уком кругу .

На 17. II. 1922 г. у београдском листу " Балкан "
изађе чланак под насловом " Комунизам у Босни " .

ZA OBNOVU I JEDINSTVO SINDIKALNOG POKRETA

=====

Navršio se skoro godina dana, što su se u Jugoslaviji raniji progoni lokalnog značaja pretvorili u opću divlju hajku protiv radničke klase. U povijesti našeg radničkog pokreta ostaće godina 1921. doista njenom najjernijom stranicom, a na njoj će biti ispisani najstrašnji udari koje podivljala buržoazija može da zada radničkom pokretu. Nistom kada će se moći da skupi statistika i učini bilans sviju bezakonja i zloporaba, sviju zatvaranja, izгона, batinanja i sredovječnih inkvizitorskih mučenja, kao i sviju teških ekonomskih posljedica tih progona. - istom tada pokazat će se strahovita slika u punom osvjetljenju. Danas mi o njoj nećemo da pišemo. Mi se osvrćemo na nju samo u toliko, u koliko su ti opći progoni u vezi s jednim njihovim naročitim ciljem: da se razbije jedinstvo sindikalnog pokreta, da se razbije Centralno Radničko Sindikalno Vijeće, u kojem je to jedinstvo bilo oličeno, da se razbiju netom ujedinjeni strukovni savezi.

Mi tu dakle ne ćemo da pišemo, kako "Obznana" po riječima prof. beogradskog univerziteta g. Slobodana Jovanovića znači "nestajanje zakona u ovoj zemlji", a po riječima samog jednog reakcionara kao što je g. Stojan Protić "državni udar, pravnu nakazu, unikum protivan svim zakonima i uredbama i podsmijeh na red i zakon u zemlji". Nego za nas za radničke sindikate, važno je, da se ta "pravna nakaza", koja je po svome tekstu donijeta samo protiv Komunističke partije Jugoslavije, od ministarstva unutrašnjih djela proteguta i na Sindikate i oni, preko odredaba i samog tog "unikuma" što se naziva "obznanom", - zatvoreni, njihove kase u arhive zaplijenjene, da bi se potvrdila teza g. Sl. Jovanovića, da "Obznana" doista znači nestajanje zakona u ovoj zemlji.

Mi tu isto tako ne ćemo da pišemo, kako je "zakon o zaštiti države" reakcionarno čudovište kakovo nepozna svijetska povijest, drugi državni udar, koji je prekršio ne samo zakone nego i sam mjesec dana ranije doneseni, po mišljenju nekih od njegovih donosioca, najreakcionarniji u Evropi. Ustav. Nego za nas za radničke sindikate, važno je, da policijski organi u ovoj zemlji, kad je riječ o radničkim sindikatima, polaze dalje i od samog ovog zakona o zaštiti države krše član 33. Ustava, koji zajamčuje pravo sindikalnog organizovanja, po uputama ministarstva unutrašnjih djela, krše njegovo rješenje od 23. maja Pov. J. B. Br. 5992 o otvaranju sindikalnih organizacija na bazi političke neutralnosti i još uvijek drže sindikalne organizacije zatvorena njihovom izagnanim funkcionerima ne dopuštaju povratak, a sindikalne arhive i kase zaplijenjenima. Razumije se, u koliko nisu prostorijske, kase i arhive sindikalnih organizacija, prekršivši, kada se radi o radničkom privatnom vlasništvu, inače sveti princip privatnog vlasništva. - izručiti svojim pomagačima u rušenju radničkih sindikata.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 309-MG-11/95

КОМУНИЗАМ У БОСНИ

Нарочити извјештај » Вазеану »

Сарајево, 15. фебруара .- Душан Валабан родом из Приједора један од најопаснијих комунистичких агитатора и секретар синдикатне организације, због ширења комунизма и пропаганде, претеран је ових дана из Бања Луке .

Да би одбио и даље везу са својим друговима - комунистима упутно им је једно писмо преко свог најбољег друга Павла Радана у Бањој Луци, где их позива да се боре за » правду » до последњег часа јер је убеђен у њихову » победу ». Писмо је врло дугачко а садржина истог писма је у духу комунистичком. Поред тога Валабан је кренео и неколико своја мислења, на неколико своја мислења, на неколико практична питања, која треба да се реше ових дана и то о » обнови синдиката », о » друку » о » задрузи » и о » средској болесничкој благајни ».

Даље из самог писма се види : да је Јаков Ластрић бивши комунистички поштомар, који се сада налази у Беогу, најбољи пријатељ Валабанов и његова десна рука и да тај исти Ластрић настоји да и даље држије радничком и да му даје упуте и т.д. и т.д.

Велики другови, међу којима се нарочито помене Срејско Царина трезници су од Министарства Унутрашњих дела, да се Душану дозволи повратак у Бања Луку, али им је Министарство одбило ту молбу, а Валабана оптужило Вуду, сходно закону о заштити државе .

Arhiv Bos. krajine B. Luka.

ABK 209-14-11/95

Писмо о коме је ријеч овде ја сам захтевао вратити Радаку Пешу или како је на-~~писао~~ дошло до пуку полицији, која је на неки д-ла изводе штампати у "Башкину" то сам к-с-није дознао.

На основу овога члана у "Башкину" позвала ме полиција и по налогу великог купана Тодоровића пресудила на погон у Приједор и то одмах сјеста.

Ликвидацију задруге осталим ме вели и Пеша Крешћу а ја корачом сјеста напустили Бава Луку.

Одлучујем у Београд те уз помоћ другова из Београда уз личну личну гаранцију министарство унутрашњих послова дозволи ми поновно повратак у Бав. Луку.

На повратку у Бава Луку јавно сам се великом купану лично са писмом на Министарства.

Госп. Тодоровић очигледно ми је ~~саветовао~~ савјетовао ме да приђем радикалној партији те да ће ми омогућити да postanем послаником и т.д.

Ја сам на свима савјетима лијело захватио и рекао да хоћу да будем члан лијеве партије да ће радити мој посао за који сам одређен из Сарајева.

Задругу сам ликвидирао, и платио све дуговања, све улоге чланова и завршио ликвидацију са мањком од 700.000.- круна, коју је свему дуговала задруга Покрајинској управи за Босну и Херцеговину у Сарајево.

Билансу задруге послао сам покрајинској управи са пропретим писмом у коме сам навео, да су криве полицијске власти да је задруга морала извршити ликвидацију са дефиницијом у писаним дуговања и замолио да се ово дуговање оспори. Што је Покрајинска управа ово и учинила.

НОВ ЗАКОН О ОСИГУРАЊУ РАДНИКА

По скупљању на снагу Закона о осигурању радника у болес-ти и несрећи ступило сам са за намјештеника у Окружни уред

./.

Arch. Doc. krajine B. Luka
ABK 209-MG-II/95

за осигурање радника у Бавој Луци те сам са другом Пан-
том Кржићем раме уз раме спроводио ново осигурање и радио
на подизању радничког економског и културног спортског покрета
како у Бавој Луци тако и у цијеној Востанској крајини

Рад на подизању радничког покрета био је тежак
јер су нас са једне стране омекли фашисти (синао, хансо итд)
а са друге стране наша војни другови скрајни десничари
који су се називали комунисти, а који су уједно били
политички агенти што најбоље свиједочи наша писма која су
били достављани полицији, а полиција на основу истих прогонила
истакнутије другове у радничком покрету, а у многе слу-
чајеве цео покрет.

Преметанине, хапшеве и прогони биле су стално
на дневном реду. Ја сам сам сваке године од 1922 до 1930
био бар једанпут годишње преметнут и ухапшен.

Овде морам да напоменем да су Паво Радаи зидар, Милан
Ковачевић бравар и Довро Вујић монополисти радње били у
личном представништву десничарског покрета те да су из иностран-
ства примали помоћи за помагање покрета и ухапшених другова.
Ја и остали моји другови који смо мјесецима лежали
по разним политичким и судским хапшењима ниједне паре
ни смо примили него смо по хапшењима мучили се и живели
свак на свој рачун а св парења који су војни комунисти и леви-
чари примили отварање су се личне некапиталарске радње и трго-
вине у Бавој Луци и другим мјестима по Југославији.

Кад су остала долазити средства за помоћ изв ино-
странства онда су се сви љбови разишли из Баве Луке а један
од њих отишао је у политичку службу, а то је Довро Вујић.

ЗА ВРИЈЕМЕ ВЛАДЕ НАСТАСА БЕЈТЕ

Када је дошао на власт Љуба Давидовић са радничким
у Окружном уреду за осигурање радника у Бавој Луци завладао је
нов политички курс.

A. H. Doc. krajino B. Luka
ABK 209-ME-II/95

Jedna grupa službenika na čelu sa Martinom Zrelcom , a po predlogu radičevaca iz Banja Luke htjela je da u uredu zamjeni sve namještenike sa svojim partijskim pristalicama .

Na ređu je bio prvi drug Panto Krekić .

Drugu Krekiću spakovaše upotrebu uredski metaka i još neki stari kipa sa tavana u svom privatnom stanu natovariše mu disciplinsku istragu a zatim suspenziju .

Upravu ureda preuzmemo lično ja , jer nije imao ko drugi preuzeti . Kad sam ured preuzeo zapazio sam na svim stranama poslovanja sabotaznu u poslu .

Bezobrazni službenici išli su tako daleko, da su spise gurali po fижokama pa čak i ložili na vatru .

Ovo sabotiranje bilo je upereno protiv mene , jer je trebalo na neki način i meni skuhati poparu .

Kad sam ovo zapazio pozovem gosp. Marka Jurića, predse zidarskog radnika , koji je također bio u saglasnosti sa ovom političkom akcijom iz vana pa mi saopštim .

Gospodine predsjedniče kako Vam je poznato preuzeo sam , ured i od danas zavedim red u poslovanju ureda. Bez obzira ko bude rad u uredu sabotirao i nebude se pokoravao mojim odredbama ima da leti naglavice iz ureda van.

To je prvo što Vam imam da saopštim .

Drugo je - Zapazio sam da jedna grupa namještenika i članova ravnateljstva sprema i meni ono što je spremio Krekiću .

Pozdravite Vi ovu gospodu i recite im , da će po ovom uredu biti drobova , da će biti proskakanje kroz prozore , jer će nekom vrata biti tijesna i bi će ih kuršumima izrešetati prije nego ja dođem iz ove špilje Ovo je špilja nije više ured .

Izvadim revolver i pokažem mu - Da sam spreman da ubijem svakoga onoga ko pokuša da se igra sa mnom lično i sa ovom ustanovom .

ABK Doc. broj B. Luka

ABK 209-MG-11/95

Zagreb 16.VI. 1925.

Dragi Dušane !

Jutros sam stigao ovamo i već sam razgovarao sa njerodavnicima o banjalučkim stvarima. Dogovor nismo završili i produžićemo ga sutra prije pođne .

Danas ti mogu reći samo ovo : Ja sutra na večer , a najkasnije prekosutra putujem na škontraciju Ouzora u Zemun , te prema tome ne dolazim u kombinaciju za konferenciju u Kasindolu. U Zemunu ću ostati jedno 15 dana i istom poslije Zemuna moglo bi doći na red pitanje mog dolazka za privremenog upravitelja u Banjoj Luci.

Nismo se još definitivno sporazumili , dali će biti potrebno da se postavlja privremeni upravitelj, ali ja se nadam da će na to pristati kada im još sutra prikažen stanje u kom se uređ nalazi. A pošto pristanu na postavljanje privremenog upravitelja , nemože niko drugi doći osim mene. Za to bi bilo potrebno da tamošnje predsjedništvo donese odgovarajući zaključak i to što prije, kako bi se to pitanje moglo riješiti prije odlaska u Kasindol. Nadam se da ćeš ovo pismo imati sutra. -Danas poslije podne razgovaraću a tobom telefonski . Za sutra poslije podne, a najkasnije prekosutra, moglo bi sazvati sjednica predsjedništva.

U prilogu šaljem ti predlog za sjednicu , Dogovori se sa Markom. -On treba da predloži da se mene traži. Taj predlog nesmiješ ti učiniti, jer bi izgledalo da sam na tebe kao mladog činovnika uticao.

Isti dan kada se donese zaključak uputite Suzoru telegram, a istodobno podnesite izvadak iz sjedničkog zapisnika .

Tekst telegrama od prilike onako kako ti u prilogu šaljem.

Prije nego što odem odavle javiću ti se. - Po sutrašnjem dogovoru izvjestiću te šta smo riješili.

Pozdravi Marka i Dragana, a tebe brižno pozdravlja tvoj

L a s t r i ó .

Arh. Bos. krajine B. Luka
ABK 209-116 - 11/95

Referent Dušan Balaban, zamjen. ravnatelj.

Ravnatelj ovog ureda P. K. na zahtjev Suzora, a po zaključku predsjedništva tač..... sjed. zapis. od..... izaslana je na 2. mjeseca Suzora u Split, a za to vrijeme upravu ureda vodi ja. - Kako je vrijeme izaslana već isteklo, a obziron na velike zlostatke u poslovanju ovog ureda koji su utvrđeni prigodom škontacije ovog ureda sa strane Suzora, potrebno je da se privremeno uprava ovog ureda povjeri drugoj ličnosti, jer nisam voljan da dalje snosim odgovornost za poslovanje ovog ureda.

U Banjoj Luci1925.

U diskusiji koja se je počela predsjednik Marko Jurić predlaže da se zamoli Suzor da odredi privremenog upravitelja dok se ne riješi pitanje ravnatelja ovog ureda, a kako je činovnik Suzora Jakov Lastrić, koji je proveo škontaciju ovog ureda, upućen u sve uredske poslove i najbolje poznaje stanje ovog ureda, a osim toga on važi kao dobra stručna sila, da se zamoli Suzor da za privremenog upravitelja izabere svog činovnika Jakova Lastrića.

Telegram

S. U. Z. O. R.

Z a g r e b

Obziron na stanje ovog ureda predsjedništvo zaključilo je zamoliti Suzor da odredi privremenog upravitelja za ovaj ured u osobi tamošnjeg činovnika Jakova Lastrića.

A. k. r. Doc. krajno B. Luka

ABK 209 - ME - II / 95

Настрић је изабран за управника те или сам предво
уред Настрићу је сам уред напустио и по споразуму са пресе-
ташким покретом преузео спровођење нове установе т.ј.
Радничке коморе за Босну и Херцеговину у Сарајеву повјере-
ништво у Бавој Луци .

**ПОНОВНО АКТИВНО УЧЕСТВОВАЊЕ НА РАДУ СЛОБОДНОГ
РАДНИЧКОГ ПOKPETA
И ПОДНИЗАНУ РАДНИЧКИ ДОБРА И УСЛОВА**

Почетком 1927 године напустио сам Окружни уред
и уредске послове који ми се нису свиђали као ни сама
установа, њена организација, администрација, као ни
поступак аппарата са ~~болесницима~~ болесницима и члановима .

Срећан сам био кад сам се ове установе рјешило .
Вјерујте ми да ми колико омиљена да нисам колико ми близу
зграде држи .

Како се Настрић проводио у овој установи то он
зна, а како су се одјечали најсвеснији установе под ве-
говом руком то су добро знамички . Али и чему су за кратко
време спиковали мезне и крпе и комисију Средњег уреда .

**ОТВарање канцеларије РАДНИЧКЕ КОМОРЕ
ПОВЈЕРЕНИШТВА У БАВОЈ ЛУЦИ**

У малој канцеларији уз Раднички дом gdje је 1920
био одјечен секретаријат раднички синдикатна организација
отворио сам канцеларију Радничке коморе повјереништва у
Бавој Луци . Како у прво вријеме није било већег посла све
које слободно вријеме пребацио сам на подмавање раднички
слободни синдиката .

Рад подизању ради чим синдиката и уопште на економ-
ском и политичком пољу тешко је уз бенике потешкоће, које
су нам чиниле политичке власти и разни буржоаски политички
кретци јер су сваки наш покрет крсници антидржавним и комуни-
стичким .

./.

A. h. v. Doc. krajno B. Luka

ABK 209-MG-II/95

Поред ови акцију сметња, које су члвене пак поред редовног премоњава станава акцију синдикатам сушницонера по политичким власнима, рад на подизању економског и политичког покрета лијено се развијало не само у Бавој Луци него у читавој Босанској крајини.

Приступило се акцији за подизање власити Раднички домова и други раднички установа те је подигнут Раднички дом у Тешљу, Љубији и Горњи Подградина, а у Дрвару и Бавој Луци купљене су зграде за радничке домове. У Београдина су пропале паре које су биле сабрале од рударски радника за Раднички дом. Ове паре нешто око 60.000.-Дин. Или. Пернад као управник рудника са неколико својих сабирава претурмо је на другу страну, само да не дође до градње Радничког дома.

Упоредо са акцијом за подизање власити домова раднички покрет водио је акцију за успостављање Берзе рада и радничког азила.

Да би се што прије ова акција остварила поред акцију моји дужности у Комори и у покрету преузима бесмислено кођење послова Берзе рада у Бавој Луци.

Када сам установу Берзу рада унсо онда је издвојена не моје кандидације са постављеним писом и покушником. Акција за подизање Радничког азила успјешанје. У градском вијешу лично сам усмо да је Градска општина пристало да прими зајам и с њим зајмом подиже раднички азил.

Сва врло лијена зграда раднички азил моје лијене зграде раднички домова у Босанској крајини пак многе уређене амбуланте и болнице окружног уреда за осигурање радника у Бавој Луци свједочиће да је раднички покрет у Бос. Крајини по своме познбу био активан сарадник на економском, социјалном, културном, споретском и политичком пољу подизања радничке класе у Бос. Крајини.

Arch. Doc. krajeine B. Luka

ABK 209-MB-11/92

Као и много овој књизи за успомену оставио многа оригинална документа из који ће се јасније видјети њој рад у радничком покрету у радничким уст. новинама у Градској општини и у јавном животу .

Бава Лука, маја мјесеца 1935 г.

Д. Балабан.